

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

MUŞ ÇOCUK FOLKLORU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burcu AKSU

VAN – 2010

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

MUŞ ÇOCUK FOLKLORU

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Burcu AKSU

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY

VAN – 2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı' nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY

Üye: Yrd. Doç. Dr. Bedri SARICA

Üye: Yrd. Doç. Dr. Rasit KOC

Üye:

ONAY: Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2010

Doç. Dr. Alaaddin KARACA

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. ÇOCUĞUN DOĞUMU ÖNCESİ VE SONRASI YAPILAN UYGULAMALAR	7
1.1. KADININ HAMİLELİK DÖNEMİ	8
1.1.1. Hamile Kalma	8
1.1.2. Hamileliğin Başlangıcı.....	10
1.1.3. Hamile Kadının Korunması	11
1.2. ÇOCUĞUN DOĞUMU ÖNCESİ YAPILAN UYGULAMALAR.....	11
1.2.1. Çocuğun Cinsiyetinin Belirlenmesi	12
1.2.2. Çocuğun Fiziksel Görünüşü.....	13
1.2.3. Çocuğun Doğumuna Hazırlık	14
1.3. ÇOCUĞUN DOĞUMUNDA YAPILAN UYGULAMALAR	15
1.3.1. Loğusalık Dönemi	16
1.3.2. Anne ve Çocuğun Kötü Ruhlardan Korunması	17
1.3.2.1. Kampos- Kabos (Alkarısı)	18
1.3.3. Çocuğun Ağzının Açılması.....	19
1.3.4. Çocuğa İsim Verilmesi.....	20
1.3.5. Kırklama.....	21
1.3.6. Kundaklama	22
1.3.7. Oda Temizliği.....	23
1.3.8. Beşik.....	23
1.4. ÇOCUĞUN BAKIMI İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR	24
1.4.1. Çocuğun Bakımı.....	24
1.4.2. Çocuğun Göbek Kesimi	26
1.4.3. Çocuğun Saç Kesimi	27

1.4.4. Çocuğun Tırnak Kesimi	28
1.5. ÇOCUĞUN GELİŞİMİ İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR	28
1.5.1. Diş Çıkarması ve Diş Hediği.....	28
1.5.2. Çocuğun Yürümesi	30
1.5.3. Çocuğun Konuşmaya Başlaması.....	30
1.5.4. Sünnet.....	30
1.6. NAZAR	33
1.7. MESLEK SEÇİMİ	35
1.8. ÇOCUK SORUNLARININ GİDERİLMESİYLE İLGİLİ YATIR ZİYARETLERİ.....	37
İKİNCİ BÖLÜM	42
2. ÇOCUK HASTALIKLARI.....	42
2.1. ÇOCUK HASTALIKLARINDA HALK HEKİMLİĞİ.....	42
2.1.1. İshal	42
2.1.2. Soğuk Algınlığı	43
2.1.3. Ateşlenme.....	43
2.1.4. Kurdeşen (Dizanteri).....	44
2.1.5. Öksürük	44
2.1.6. Pişik.....	45
2.1.7. Göbek Kesimi	45
2.1.8. Ezilme- İncinme	45
2.1.9. Arı Sokması.....	46
2.1.10. İdrar Tutukluğu	46
2.1.11. Mide Bulantısı.....	47
2.1.12. Göz Değmesi	47
2.1.13. Sarılık	48
2.1.14. Kulak Ağrısı	48
2.1.15. Dolama	48
2.1.16. Karın Ağrısı.....	49

2.1.17. Boy Kertme	49
2.1.18. Saç Uzamaması	50
2.1.19. Yanık	50
2.1.20. Yaralanma	50
2.1.21. Arpacık	51
2.1.22. Bademciklerin Şişmesi	51
2.1.23. Çıban	51
2.1.24. Kabakulak	51
2.1.25. Kızamık	52
2.1.26. Mayasıl	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
3. SÖZLÜ GELENEK ÜRÜNLERİ	53
3.1. NİNNİLER	53
3.2. BİLMECELER	55
3.2.1. Eşyalarla İlgili Bilmeceleler	57
3.2.2. İnsan ve İnsan Organlarıyla İlgili Bilmeceleler	60
3.2.3. Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Bilmeceleler	61
3.2.4. Dini Unsurlarla İlgili Bilmeceleler	63
3.2.5. Hayvanlarla İlgili Bilmeceleler	64
3.2.6. Tabiat Olaylarıyla İlgili Bilmeceleler	65
3.3. DUALAR	66
3.4. BEDDUALAR	70
3.5. TEKERLEMELER	76
3.5.1. Tekerlemelerin İşlevi	77
3.5.2. Oyun Tekerlemeleri	78
3.5.3. Sayışmacalar	82
4. ÇOCUK OYUNLARI	84
4.1. Holoç	85

4.2. Dellur – Tellur Ağaç	86
4.3. Kukali	87
4.4. Tıngıla Fistik (Tahtaravalli)	87
4.5. Kayış Oyunu	88
4.6. Köroğlu	88
4.7. Güvercin Taklası	89
4.8. Firaruk (Fısfış)	89
4.9. Cim Oyunu	90
4.10. Hacı Hacı Seni Kim Götürür.....	90
4.11. Hırsız – Polis	91
4.12. Dudduhal (Dudduhel).....	91
4.13. Mıkır Baco (Ebe Oyunu)	92
4.14. Moza (Cız)	93
4.15. Lap	94
4.16. Rız	94
4.17. Kort	95
4.18. Çeçehalli (Vardevalli).....	96
4.19. Elim Elim Epenek	96
4.20. Yüzük Oyunu	98
4.21. Gıj.....	98
4.22. Kaskus	98
4.23. Türkücülük	99
4.24. Uzun Eşek	99
4.25. Futbol Oyunu	100
4.26. İp Atlama.....	100
4.27. Evcilik Oyunu	101
4.28. Hal Oyunu	102
4.29. Elim Yandı	102

4.30. Çıkma Kale Bizimdir	103
4.31. Kıç Yere Gelmez.....	103
4.32. Bır Oyunu.....	103
4.33. Bezirgan Başı	103
4.34. Birdir Bir	104
5. MASALLAR.....	106
5.1. Çocuk Masallarında Bulunması Gereken Nitelikler	107
5.2. Derlenen Muş Masallarından Örnekler	108
5.2.1. Allah'ın Kapısı Çoktur.....	108
5.2.2. Leylek ve Kırlangıç.....	109
5.2.3. Kurnaz Tilki	109
5.2.4. Vezir ile Köylü Kızı.....	110
5.2.5. Pirenin Tüccarlığı.....	113
5.2.6. Aklım Çok da Malım Yok	113
5.2.7. Kambur.....	114
5.2.8. Çako	116
5.2.9. İt ile Pişik	118
5.2.10. Hizmetkar Adamın Devleti	119
5.2.11. Kızıl Ziyaret	121
5.2.12. Tilki ile Kurt Bir de Ayı.....	122
5.2.13. Seyfullah ile Sadullah	123
5.2.14. Padişah ve Çiftçi	125
5.2.15. Üç Bacı.....	127
5.2.16. Kaynanayla Gelini.....	132
5.2.17. Nenenin Tilkisi.....	133
5.2.18. Üç Kardeş.....	134
5.2.19. Cengzeri	136
5.2.20. Yetişo	139

5.2.21. Yılanın Adamdan Öcü	141
5.2.22. Çoban Kızı	143
5.2.23. Mirze Muhammet.....	146
5.2.24. İhtiyar Kadının Oğlu	147
5.2.25. Hangisi Uyanık Tilki?	149
5.2.26. Kalkalisk ile Belbelisk	150
5.2.27. Üç Arkadaş.....	151
5.2.28. Deli Eli	152
5.2.29. Padişah ile Üç Veziri.....	153
6. SON SÖZ	156
7. SÖZLÜK.....	158
8. KAYNAK KİŞİLER	161
9. KAYNAKÇA	164
10. ÖZET.....	166
11. ABSTRACT	167

ÖN SÖZ

Çocuk folkloru, Türk halk edebiyatı alanında üzerinde yeterince çalışma yapılmamış alanlardan biridir.

Gelişmiş ülkelerde çocuk folkloru ve edebiyatı, ayrı alanlar olarak ele alınmakta ve bilimsel çalışmalar da bu doğrultuda yapılmaktadır. Ülkemizde ise çocuk edebiyatı mefhumunun gündemde bulunuşu çok eski tarihlere dayanmadığı gibi bu konuda yapılan müstakil çalışmalara da rastlama olanağı azdır. Ayrıca bu konuda yapılacak araştırmalara kaynak teşkil edebilecek eserler de sınırlıdır.

Çocuk folklorunun bir bütün olarak ele alınması ve kavram kargaşasının yaşanmaması, bu konuda yapılacak çalışma ve araştırmalara ışık tutacaktır. Çocuğun anne karnına düşmesinden itibaren çocuk folkloru öğeleri devreye girmektedir. Çünkü çocuk yaşayacağı toplumun gelenek ve göreneklerine göre büyütülmekte, yüzyıllardan beri uygulanan inanışlarla şekillendirilmektedir. Çocuk folkloru, milli folklorla iç içedir. Milli folklorlarda yer alan folklorik unsurların birçoğu çocuk folklorunda da bulunmaktadır. Aradaki ince çizgi; çocuk folklorunun hitap ettiği kitle çocuklardır. Dolayısıyla bünyesinde çocukla ilgili unsurları barındırır.

Muş çocuk folkloru üzerine yapılacak olan bir çalışmanın Türk çocuk folkloru çalışmalarına katkısı olabileceğini düşünerek bu çalışmaya başladık. Muş yöresi ve çevresinin folklorik öğeler açısından zenginliği ve bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı olması, ayrıca danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY'ın önerileriyle böyle bir çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma süresince, destek ve yardımlarını esirgemeyen danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY'a, alan çalışmalarım sırasında maddi ve manevi yardımlarıyla bana eşlik eden kardeşim Burçin KARATEKİN'e ve eşim Fatih AKSU'ya, annem Hadice KARATEKİN'e, babam Necati KARATEKİN'e ve Dr. Murat ÜNLÜ'ye teşekkür ederim.

KISALTMALAR

s	: Sayfa
S	: Sayı
Haz	: Hazırlayan
Vb	: Ve benzeri
Vs	: Vesaire
Vd	: Ve diğerleri
Örn	: Örnek
TDK	: Türk Dil Kurumu
YYÜ	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi
c	: Cilt

1. GİRİŞ

Doğu Anadolu'nun önemli kentlerinden biri olan Muş, Toros Dağlarının uzantısı durumundaki Karaçavuş Dağlarının kuzey eteğine, ovaya egemen bir tepeye kurulmuştur. Murat ve Karasu Nehirleri tarafından sulanan, Doğu Anadolu'nun Iğdır Ovası'ndan sonra ikinci büyük ovası sayılan Muş Ovası, doğu-batı yönünde 92 km uzunlukta ve ortalama 30 km genişliktedir. İlin yüzölçümü 8196 km²'dir.

Muş ilinin batısında; Bingöl, Karlıova ve Solhan, güneyinde; Diyarbakır-Kulp, Siirt- Sason, Bitlis- Güroymak, Mutki, kuzeyinde; Erzurum- Karayazı, Hınıs, Tekman, doğusunda ise; Ağrı- Patnos, Tutak, Bitlis- Ahlat, Adilcevaz yer almaktadır.

Muş adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda çeşitli rivayetler mevcuttur. “Muş” kelimesi Farsça “fare, gezinti için kullanılan küçük vapur” anlamına gelmektedir. İbranice’de ise “sulak, verimli” anlamına gelen “Muşa” kelimesi ile karşılaşırız. Asur baskısı sonucu kuzeye çekilen bir İbrani boyunun Muş’a yerleştiği, sulak ve verimli olması nedeniyle “Muşa” adını verdikleri söylenmektedir. Bir diğer rivayet İ.Ö. 12.yy. Ege Göçlerinden sonra ilk kez Asur kaynaklarında adı geçen ve Yukarı Dicle Vadisine yerleştikleri belirtilen “Muşkilere” dayanılarak adının verilmiş olmasıdır. (Muş Kültür ve Turizm Rehberi, S.3, s.8)

“Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Muş, Van eyaleti hükmünde Van deryası sahilindeki Tahtuvan subaşılığına iki menzil ve Bitlis’ e bir menzil yakındır. Şerefname tarihinin dediğine göre bu Muş şehri Azerbaycan şehirlerinden bir tanesi idi. Sonra Van deryasının kuzeyinde (Adilcevaz) kalesi yakınlarındaki Süphan dağında halen mahfuz durup 40-50 senede bir ses duyulur, 70-80 senede bir kere 5-10 gün Süphan kayasından kuyruğunu çıkarır bir yedi başlı ejder, o asırda fırsat bulup bütün Nemrutluları yiyerek Allah’ın emriyle yine Süphan dağındaki mağarasına girip mahpus kalmıştır. Sonra yine Nemrut lain kavmine Cenab-ı Hak bir büyük fare hasıl edip bütün Nemrutluları yedirerek Muş ahalisini helak ettiği için şehrin adına Muş derler. Muşun çıktığı büyük mağara halen görülür. Bu mağara içinde olan fare ve sıçan başka bir diyarda yoktur. Allah’ın emriyle İskender’in

Filkos namındaki hekiminin tılsımı sebebiyle Muş sahrasında asla sıçan olmaz. Timurlenk Al-i Osman üzerine hareket edince bu Muş şehrini ve kalesini harap, halkını kebab, evlerini tırap eylemiştir ki halen haraplı eserleri görülür. Şehir, Muş sahrasının ağzında bir dağın eteğindedir.” (Muş 2006-2010 Stratejik Planı, s.1)

Çocuk folkloru, Türk halk edebiyatında günümüze kadar yeterince araştırma yapılmayan bir sahadır. Gün ışığına çıkmamış birçok yönü bulunan çocuk folklorunu sistemli bir biçimde incelemeye alan bilimsel çalışmaların sayısı da oldukça yetersizdir.

Muş çocuk folklorunu incelerken “çocuk” ve “folklor” kavramlarının üzerinde durmak gerekir. Çünkü çocuk folklorunun oluşumunda, sınırlarının belirlenmesinde birçok folklorik öge etkisini göstermektedir. Çocuk folkloru ele alınırken çeşitli değişkenlerin de göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. “Ancak bir değişken vardır o olmadan hiçbir şeyi biçimlemek, tanımlamak olası görünmüyor. O da çocuktur.” (Güleryüz, 2002: s.5)

Çocuk kavramının, kaynaklarda farklı tanımlarına rastlamak mümkündür. “Çocuk, iki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu; henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek olarak tanımlanmaktadır.” (Yalçın, Aytaş, 2003: s.13)

Çocuk denilince zihinlerde beliren çocuk profili her zaman aynı olmamakla beraber, kişiden kişiye farklılıklar göstermektedir. Genellikle doğumdan ergenlik dönemine kadar olan süreçte yaşayan insan yavrusu olarak tanımlansa da kaynaklara bakıldığı zaman bu yaş ve zaman sınırlamasının aynı olmadığı, bazı bilim adamlarına göre farklılık gösterdiği gözler önündedir. Öte yandan 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin I. Maddesine göre “On sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” (İnternet Adresi:1)

Folklor, bir toplumun maddi ve manevi tüm unsurlarını, gelenek ve göreneklerini, her türlü yaşayış biçimlerini bünyesinde bulunduran halk bilimi olarak tanımlanabilir. Folklor insan hayatının ta kendisidir. Folklorun amacı, yerelden ulusala, ulusaldan evrensele doğru anonim bilgilerin taşınması, tanıtılması ve bir anlamda bunun gelecek nesillere sunulmasıdır.

Çocuk folkloru ülkemizde batı ülkelerine göre daha kısa bir geçmişe sahiptir. Çocuk folklorunun milli folklorun en önemli öğelerinden biri olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu alanda yeterli sayıda araştırmanın bulunmaması ve kaynak sıkıntısının yaşanıyor olması aşikârdır.

Çocuk folkloru denince; annenin hamile kalması, çocuğun anne karnına düşmesinden itibaren cinsiyetinin belirlenmesi, doğmadan önce fiziksel görünüşü hakkındaki inanışlar, hamile kadın ve çocuğun korunması, loğusalık, çocuğun ağzının açılması, kırklama, göbek kesimi gibi konuların yanında, belirli bir olgunluğa ulaşan çocuklar için de sözlü geleneğe ait eserler akla gelmektedir. Diğer bir ifadeyle; çocuk ana rahmine yerleştiği andan itibaren folklorun içinde bulur kendini. Çünkü folklor ile halk kavramları özdeşleşen iki kavram olarak değerlendirilebilir.

Çocuk toplumun önemli bir yapı taşıdır. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçları yaşadığı toplumun özelliklerine göre şekillenmektedir. Çocuğun yetiştiği mekan, bu mekan içerisindeki gelenek ve görenekler toplumun zeminini oluşturur. Dolayısıyla çocuk folkloru üzerinde durulması ve bu konuda araştırmaların yapılması, bu konuyu edebiyatımızın gündemdeki meselelerinden biri haline getirmiştir.

Hazırlamış olduğum çalışmada Muş yöresinin geleneksel kültürü üzerinde bilimsel inceleme yaparak Muş, Merkez ilçesi, Hasköy ilçesi ve bu ilçelere bağlı bulunan köylerde yaşatılan çocuk folkloruna ait örnekleri derleyerek günümüz halkbilimi teorisi kapsamında incelemeye çalıştım.

Muş yöresinin çocuk folkloruna ait unsurlar bakımından zenginlik teşkil etmesi, bu alanda yöreye ait çalışmaların çok az sayıda olması, danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY'ın önerileriyle Muş yöresinin çocuk folkloruna ait unsurlar üzerinde çalışma yapılmasına karar verilmiştir.

Çalışmamızda Muş çocuk folklorunu üç ana başlık altında incelemeye çalıştık. Başlıklardan birincisi; çocuğun doğumu öncesi ve sonrası yapılan uygulamalar, ikincisi; çocuk hastalıkları, üçüncüsü; sözlü geleneğe ait eserlerdir.

İncelenen doğumla ilgili inanışlar her ne kadar günün teknolojik koşullarıyla ve bilimsellikte pek fazla bağdaşmasa da günümüzde geçerliliğini koruyan unsurlardır. “Bugün bile tıp ilmi, doğumdaki birçok hadiseleri arzuya göre neticelendirmeye muvaffak olamazken, asırlarca önce yaşamış olan topluluklarla

zamanımızdaki halk tabakaları birçok deva ve çarelerle karşımıza çıkmaktadır. (Acıpayamlı, 1961: s.98)

Araştırmanın birinci bölümünde; çocuğun doğumundan önce ve çocuk doğduktan sonra yapılan uygulamalara yer verilmiştir. Hamile kalan ve doğum yapan kadınların imkânsızlıklarla karşı karşıya kaldığı, doktora ulaşmanın kolay olmadığı dönemlerde kadının hamileliği, doğumu ve doğum sonrasında bebeğin gelişimine ait birçok belirleme bugün de devam etmektedir. Muş'un birçok bölgesinde uygulanmaktadır. Kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetinin tayininde toplumun ataerkil yapısı göz önüne alınmaktadır. Bölgenin geleneklerine göre erkek çocuğun kız çocuğundan daha makbul olması, inanışları bu yönde şekillendirmiştir.

Yörenin çocuk folklorunda loğusalık evresi önemli geçiş evrelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu dönem hem anne hem çocuk açısından kritik dönem olarak adlandırılmaktadır. İnanışa göre anne ve çocuk ilk kırk gün evden çıkarılmamaktadır. Bu evrede anne de çocuk da yalnız bırakılmayarak, folklorumuzda "alkarısı" olarak adlandırılan tehlikeden korunmuş olmaktadır.

Folklorik öğeler bölgesel benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Çocuğun saç kesimi, diş çıkarması gibi birçok inanış diğer bölgelerde olduğu gibi Muş ilinde de çocuğun sağlığı, sağlamlığı açısından uygulanmaktadır.

Derlemelerin yapıldığı kaynak kişiler inanışların dini bir temele dayanmasından ziyade yüzyıllardır yaşanıla gelen geleneksel kültür öğeleri olduğunu vurgulamışlardır. Yüzyıllardır bölgede uygulanan geleneksellik çağın gerektirdikleri içerisinde değerlendirilip gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. İnanışlara genel bir bakış açısıyla yaklaşılabilecek olursa tüm uygulamaların kökünde anne ve bebeği kötülüklerden, uğursuzluklardan koruma içgüdüleri olduğu kanısına varılacaktır.

Araştırmanın ikinci bölümünde Muş'ta görülen çocuk hastalıklarına değinilerek, bu hastalıkların halk hekimliği ile tedavi yöntemlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde Çocuk folklorunun önemli dallarından biri olan sözlü gelenek ürünleri yer almaktadır. Bu bölüm; ninniler, bilmece, dualar, beddualar, tekerlemeler, masallar ve çocuk oyunları alt başlıklarından oluşmaktadır.

Çocuklar uyutulurken söylenen ninniler de sözlü gelenek ürünleri arasında yer almaktadır. “Anaların çocuklarını sakinleştirmek için ve uyutmak amacıyla söyledikleri ezgili manzumelerdir.” (Oğuz,2007: s.195) Ninniler çok çeşitli konularda söylenebilir. Ninni söyleyen anne ya belirli ninni kalıplarından yararlanır ya da doğaçlama olarak söyler. Bebekler üzerinde ninnilerin sakinleştirici etkisi yapılan derlemelerde de gözlenmiştir. Muş yöresine ait ninniler pek fazla olmamakla birlikte derlenen ninniler birçok bölgemizde rastlanan ninnilerdir. Kaynak kişiler, yapılan görüşmelerde çocukların genellikle yöreye ait türkülerle de uyutulduğunu belirtmişlerdir. Bizim kültürümüzde türküler önemli yer tutar. Türkü “Türklere mahsus bir beste ile söylenen şarkılardır.”(Onay,1996: s.63) Halkın iç dünyası, yaşadığı acıları, mutlulukları türkülerle dile gelir. “Türkü, duyguları ifade ihtiyacının neticelerinden biridir.”(Yakıcı,2007: s.51) Yöreye ait türküler çocuklar uyutulurken ya da sakinleştirilirken söylenmektedir.

Çocuklar için önemli olan bir tür de bilmecelerdir. “Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın- uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin,2004: s.607)

Sözlü gelenek ürünlerinin bir diğeri ise tekerlemelerdir. “Tekerleme; saz şairlerinin şiir ve musiki toplantılarında, yarışma niteliğinde yaptıkları karşılıklı şiir söylemi... Masalların halk hikâyelerinin başında veya söz arasında bazen konu ile ilgili, bazen öyle yalnız mizah unsuru olarak söylenen yarı anlamlı yarı anlamsız sözler.” (Boratav, 2005: s.134)

Tekerlemeleri çocuklar açısından taşınabilir oyun araçları olarak değerlendirmek mümkündür. Çocuklar küçük yaşlarda – konuşmaya başladıkları zaman- kendilerine ait sesler çıkarmaktan hoşlanırlar. Genellikle sesleri taklit ederek başlarlar. Tekerlemeler bu aşamada devreye girer. Genellikle benzer ses tekrarlarından oluştuğu için kulağa hoş gelir ve bu ahenk çocuklar tarafından ezberlendiği için akıllarında da kalır. Bu da hem ezber yeteneğini hem de hafızayı genişletme becerisini artırır.

Tekerlemeler, bilmeceler ve yanıltmacalar çocukların zekâ, bilgi, duygu ve davranışlarını geliştirir. Onları sosyal yönden geliştirerek paylaşımcı hale getirir. “Ana dillerini güzel ve doğru biçimde kullanma becerisini geliştirir.” (İnternet Adresi:2)

Çocukla oyun özdeşleşen iki kavramdır. Oyun çocuğun tutkusu, çocukluğudur. Oyun, çocuğun dünyasını oluşturur. Oyunu öğrenmek için çocuğun çaba harcamasına gerek yoktur ve oyunlar genellikle bilinçsiz olarak öğrenirler. Oyun oynarken çocuğun bazı hareketleri sürekli olarak tekrarlamasıyla kas gelişimine katkı sağlar. Çocuk oynadığı oyunlarla hayal dünyasını genişletir. Çocuğu gerçek hayata hazırlar.

Çocuk oyunları, çocuğun yetiştiği çevrenin, bilgi ve kültürünün dolayısıyla çocuk folklorunun bir yansımasıdır. “Çocuk oyunları Türk insanının müştereklerinden biridir, çocuk oyunları ideolojik ayrımcılığa karşı en etkili araçlardan biridir.” (Özdemir, 2006: s.456)

Muş yöresine ait çocuk oyunları derlenirken birçok oyunun Türkiye’nin farklı bölgelerinde oynanan oyunlarla aynı olduğuna, arada az da olsa farklılıkların bulunduğu rastlanmıştır.

“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.”(Sakaoğlu,1973: s.5) Çocuğun hayatında masalların yeri büyüktür. Dededen, babadan, nineden dinlenen masallarla geçmektedir çocukluğun geceleri.

“Masallarda evrensel insanın gerçek hayatla düşleri arasındaki uzlaşma anlatılmakla beraber, her millet özendiği rahat ve refahı ve bunlar için yapılan mücadeleyi kendi sembolleriyle ifade etmektedir.”(Günay,1992: s.326) Masal çocuğu gerçek dünyası ile hayal dünyasının sınırsızlığında buluşturur. Kahramanları olağanüstü varlıklar olan masal, çocuklar için hem eğlenceli hem öğretici vasıflara sahiptir.

Muş yöresine ait 29 adet masala yer verilmiştir. Bu masallardan; Kambur, Kızıl Ziyaret ve Üç Kardeşler Hikâyesi’ ne Muş Valiliğince hazırlanan il yıllığında (Muş-1989) yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇOCUĞUN DOĞUMU ÖNCESİ VE SONRASI YAPILAN UYGULAMALAR

Çocuk folkloru, çocuğun anne karnında yerini almasıyla birlikte başlar. İnsanoğlunun hayatını oluşturan önemli aşamalardan biri doğumdur. Muş'ta doğum öncesi ve sonrasına ait değişik uygulamalar mevcuttur. Yüzyıllardır süregelen âdet ve gelenekler Muş'un bazı bölgelerinde hâlâ uygulanmaktadır.

Folklorun alt birimlerinden olan çocuk folkloru denilince, çocuğun anne karnına düşmesinden başlayarak hayatı boyunca devam eden süreç içerisinde değerlendirilebilecek folklora ait unsurlar zihinlerde belirmektedir.

Çocuk, toplum adı verilen sosyal yapının önemli yapı taşlarından. Toplumu oluşturan insanın ilk evresi olarak adlandırılan çocuğun doğumu, büyümesi ve birey olarak toplumsal hayatın içinde yerini alması, bu aşamada yaşananlar çocuk folklorunun inceleme alanını oluşturur.

Çocuğun ilgi ve ihtiyaçları yaşadığı çevreye göre farklılık gösterir. Fakat bazı temel ihtiyaçlar vardır ki bunlara tüm çocuklarda rastlamak mümkündür. Çocuk sevmek ve sevilme ihtiyacı duyar. Çevresinde olup bitenleri anlamlandırmayı ve kendini ifade etmeyi ister. Güvenmek ve inanmaya ihtiyaç duyar. Sayısını arttırabilmenin mümkün olduğu bu ihtiyaçlar aile ve çevre tarafından karşılanmaya çalışılır. Bir halk bilimi olan folklor da bu safhada devreye girer. Atalarımızdan, büyüklerimizden bizlere aktarılan, bizlerden de gelecek nesillere aktarılması gereken folklorik unsurlar çocuğun doğumundan itibaren birçok ihtiyacı karşılar.

Çocuğun anne karnında yerini almasıyla birlikte, hazırlıklar başlar. Bu hazırlıklar doğumdan sonra da devam eder. Gelenek ve göreneklerin uygulandığı hazırlık aşaması, aile açısından hem önemlidir hem de ayrı bir sevinç kaynağıdır. "Doğum yapan kadın, toplum içinde saygınlığını arttırdığı gibi akraba ve aile grubu içinde de yerini sağlamlaştırmış olur." (Cerrahoğlu, 2005 s:5)

1.1. KADININ HAMİLELİK DÖNEMİ

Kadının hamileliği ve çocuğun doğmadan önceki dönemine ait inanışların ele alınacağı bu bölümde kadının hamile kalması, hamileliğin başlangıcı, çocuk anne karnındayken cinsiyetini belirleyemeye yönelik uygulamalar, çocuğun anne karnındayken fiziksel görünüşünün kime benzeyeceğine yönelik uygulamalar, hamile kadının dış etkenlerden korunması ve doğum olacağı zamana hazırlanırken yapılan uygulamalara değindik. Ayrıca çocuğu olmayan kadınların çocuğunun olması için yapılan farklı uygulamalar da bulunmaktadır.

Yapılan derlemeler sonucu uygulanan âdetlerin Doğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanan adetlerle benzerlik gösterdiğine rastlanmıştır. Muş ilinde merkez ilçe ile köyler arasında da adetlerin uygulanmasında farklılıklar görülmektedir.

Bazı inanışlar modern tıbbın ve teknolojinin gelişmesiyle yaşanan çağa uyumla birlikte sürdürülme de birçok uygulamaya halk yaşayışları arasında hala yer verilmektedir.

1.1.1. Hamile Kalma

Kadın normal yollardan hamile kalamıyorsa çocuk olması için uygulanan âdetler mevcuttur. Kadının gelin olarak koca evine geldiği andan itibaren doğuracağı çocukla ilgili hazırlıkların başladığını söylemek yanlış olmaz. Gelinlik üzerindeyken gelinin kucağına çocuğu olsun diye çocuk oturtturulur ki bu genellikle erkek çocuğu olur.

“Memleketimizde bir kadının yüklü olup olmadığını anlamak için müracaat edilen herhangi bir halk pratiği mevcut değildir. Kadının âdetinin kesilmesi, bebeğin ana karnında oynamaya başlaması, aş erme bu hali bildirmeye kifayet eder. Ebelere, nadiren doktorlara bakınıp durumlarını anlamaya çalışanlar da vardır.” (Acıpayamlı,1961 s:26)

- Çocuk kadından dolayı olmuyor kadına kısır, erkekten dolayı olmuyorsa neremir denir. Kadın doğum yaptıktan sonra soni düşmezse fıskiye gömiyirler. Eğer kadının çocukları yaşamiyirse bir en sondaki yaşıyirse ona “Yaşar” adını verirler. Çocuğu

yaşamayan kadınlar çocuğu yaşasın diye sağ kulağının arkasından azıcık et parçası kesiyirler.

(Nejdet EVREN)

-Gelinin ilk birkaç ayında çocuğu olmazsa gelini kirli, yığanmamış yüne sarirler. Sırtı güvvetlensin diye.

(Serap BOZKURT)

-Çömleğin içne ebemgömeci goyirler. Onu geynedirler. Gelini onun buharine otuttirirler ki gelinin çocuğu ole.

(Seher BÜTE)

-Biz de ilk çocuk etraf kör olsun diye yani etrafın sesi kesilsin diye yapılır. Gelin evlendikten birkaç ay sonra hamile kalmazsa bu gelin için kıyamettir. Gelinin vücudundaki iltihabı söksün bebeğin olmasına elverişli bir ortam oluşsun diye bir kazana ebegümeci ve patlıcan atılır. Kaynatılan patlıcan ve ebegümecinin buharına gelin oturtulur ve bekletilir. Buhar kadının iltihabını söker.

(Nevin KUYUCU)

-Eğer gelinin çocuğu olmuyorsa gökyüzünden akan nisan yağmurunun suyu üç kaba doldurulur. Aynı ay içerisinde üç defa içirilir. Yağmur suyu yere bırakılan kaplara dolar. O suya başka su gatmadan geline aynı ay içerisinde üç defada - bi defada değil - üç defada içirilir. Nisan yağmuru gibi bol ve bereketli çocuğlar verebile.

(Hanımşah KASAK)

-Çocuği olmayan gızın ana babası büyük imamların yanına gider. Her imamdan bir tene musga bizde ona berbajın diyirler. Her imamdan yaptırdıkları musgalari gelin boynuna asiyir. Onları hamile galana gadar boynundan çıkarmiyir.

(Hayriye EROL)

-Gelinin çocuk doğurabilmesi ve özellikle erkek çocuk doğurarak soyunu devam ettirebilmesi için kucağına erkek çocuk oturtturulur.

(Nafize ÇAĞLAYAN)

-Gelinin kucağına nikâhtan sonra–cinsiyeti önemli değil- muhakkak çocuk verilir ki çocukları olsun. Gelin koca evine gelince geline “gelin mevlüdü” okutulur, gelinin bereketli, hayırlı ve sayı bakımından çok çocuğu olsun. Erkek çocuk bizde kız çocuğa göre daha önemlidir. Dinimize göre de sağ taraf sol tarafa göre daha hayırlıdır. Gelin hamile kalmaya kara verince erkek olması için sağ tarafına yatar. Eğer sol tarafa yatarsa kız olacağına inanırız.

(Şirvan KAPLAN)

1.1.2. Hamileliğin Başlangıcı

Hamileliğin başlangıcı her yerde olduğu gibi Muş’ ta da aynı özellikler göstermektedir. Muş merkez ve köylerine göre farklılıklar göstermektedir.

-Hamile kalındığı zaman kadına çok fazla iş yaptırılmaz. Düşük riskine karşı ağır kaldırmamasına izin verilmez. Genellikle evde kendi yaptığı yemek hoş gelmediği için komşular ya da yakınlar yemek yapıp getirirler. Kadın yeriklemeye yani aşermeye başladığı zaman sevdiği yemekler yapılır. Kendi sağlığı ve taşıdığı bebeğin sağlığına yararlı yiyecekler yemesine dikkat ederiz.

(Şirvan KAPLAN)

-Gelin yeriklemeye başliyir ama gene iş yapmaya devam ediyir. Bizde yerikleyince hususi bi şey yapılmıyir.

(Gülnaz KASAK)

-Gelin yerikleme döneminde farklı şeyler canı çekiyr. Bu dönemde kırmızı toprak, kil ve odun kömürü yeniyir. Odun kömürünü yiyirse dişleri bembeyaz olir.

(Nuray SEYATOĞLU)

1.1.3. Hamile Kadının Korunması

Hamilelik döneminde kadınların hormonlarında meydana gelen değişimler kadınlar fiziksel olarak etkilediği kadar ruhsal olarak da etkilemektedir. Genellikle daha duygusal olarak hareket ederler. Hamile kadınlara ağır işler yaptırılmaz ve onların üzülmesine olanak verecek olay ve durumlardan uzak durulur ki bebekleri de bu durumdan etkilenmesin.

-Hamile garıları kabostan korumak için korku dualarının yazılı olduğu muskalar yapılır. Kabos hamile garilerin düşmanıdır. Kabos ufak boyli, gözleri dikinedir. Kabos basarse ya ana ya da bebeği ölir. Ananın da bebeğin de banyo yaptığı su her yere dökilmiyir. Dökilirse eğer bismillahsız dökilmez.

(Nevin KUYUCU)

-Boylama yani muska yapılır. Nefesi guvvetli hocelere gidilir. Sırtı guvvetlendirilir ki gadın düşük yapmasin.

(Hayriye EROL)

1.2. ÇOCUĞUN DOĞUMU ÖNCESİ YAPILAN UYGULAMALAR

Muş ilinin geçim kaynağı büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ailenin geçiminin sağlanması adına kadına da erkeği kadar iş düşmektedir. Beden gücüne dayalı işlerde kadına rastlamak mümkündür. Hamilelik döneminde ağır işler yapılmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Buna kırsal kesimlerde rastlamak daha zordur. Çünkü köyde kadının hamileliğinden, doğumuna kadar çalıştığı görülmektedir. “Doğum öncesi rahat bir hazırlığın yapılabilmesi, çalışma yoğunluğunun az olduğu yaz mevsimi aylarının dışında bir ay olması en uygundur.” (Cerrahoğlu,2005 s:5)

Doğum öncesi hazırlığını yapmak il ve ilçe merkezlerinde kırsal kesimlere göre daha kolaydır. İmkânların sınırlı olması kırsal kesimlerde yaşayan annenin hazırlıklarını da zorlaştırmaktadır.

1.2.1. Çocuğun Cinsiyetinin Belirlenmesi

Çocuğun cinsiyetine dair yakıştırmalar genellikle hamile kadının karnının şekline göre şekillenmektedir. Derlemelerin yapıldığı kaynak kişilerle görüşüldüğü üzere bu gelenekler hamile kadınlar üzerindeki tahminlerin doğruluk derecesine göre önemi belirlenmektedir. Genel ağırlık hamile kadının karnının şişliğine göre belirlenmektedir.

“Kız doğumu üzüntü, oğlan doğumu sevinç getirir. Bu fikir, tatlı ve ekşi şekillerine aksederek çocuğun cinsiyetini belli eder. Yılan uzunluğu, arpa sivriligi, güneş kudret bakımından erkeği; ay ve kiraz güzelliğin sembolü olmaları, ağız yiyici olması, buğday gövdesinde yarık bulunması bakımından kadını temsil etmiş olabilir.” (Acıpayamlı,1961: s.107)

-Bizde hamile kadının karnının şişliğine göre bebeğin cinsiyeti belirlenir. Kadının göbeği fazla şiş olursa kız olacağı, göbek sağ tarafa doğru şişerse erkek olacağı söylenir.

(Şirvan KAPLAN)

-Cinsiyeti en iyi doğum yaptıran ebeler söyliyir. Kadın duj oliyirse erkek, kadının kalçaları genişlirse gız çocuğ olir. Eger gadına ele olmişti ay parçası diyirlerse erkek çocug olir. Bi dodağı yeri bi dodağı gögi süpürir diyirlerse, sukumi yeri götürir diyirlerse gız çocug olir.

(Nejdet EVREN)

-Gelin görmeden yan yana iki minder koyulur. Minderlerin birinin altına bıçak, diğerinin altına ise makas bırakılır. Eğer hamile kadın bıçağın olduğu mindere oturursa çocuk erkek, makasın olduğu mindere oturursa çocuk kız olur.

(Sinem AKYÜREK)

-Yumurta haşlanır. Hamile kadının saçından bir tel alınır. Saç teliyle yumurta ikiye bölünür. Eğer yumurtanın sarısı çatallı bölünmüşse çocuk kız, çatalsız düz bir şekilde bölünmüşse çocuk erkek olur.

(Sevim EREN)

-Kadının evlilik yüzüğünü ipe bağlarız, sonra ipe bağlanan yüzüğü sallarız. Yüzük yuvarlak biçimde sallanırsa kız, düz bir biçimde sallanırsa erkek olur.

(Nevin KUYUCU)

-Gadın eşerirken canı devamlı bir şeyler istiyir ve sürekli yiyirse çocuğkız, yemek istemiyir, az yiyirse erkek olur. Gadının garni sağa veyahut sola kayıyirse erkek, kaymiyirse gız oliyir demektir.

(Gülnaz KASAK)

-Hamile kadın hamilelik döneminde güzelleşirse kız çocuğu olacak, çirkinleşirse yüzü gözü şişerse erkek olacak denir. Kız anası zayıf olur, erkek anası çok şişer. Kızın olursa canın eşi ister, oğlan olursa canın tatlı ister.

(Nurcan ADIMAN)

1.2.2. Çocuğun Fiziksel Görünüşü

Hamile kadının hamilelik döneminde bebeğinin; baktığı ve fazla vakit geçirdiği kişilere, yediği, içtiği, gezdiği yerlere göre fiziksel görünüşe sahip olacağına inanılır. Bu dönemde genellikle iyi ve güzel şeylere bakıp düzgün kişilerle görüşmesine dikkat edilir.

-Bebek karnında kımıldanmaya başladığı zaman kime bakarsan ona benzer. Bebeğin benzi beyaz olsun diye hamileyken ayva yenir. Ne kadar çok ayva yersen bebeğinin benzi o kadar beyaz olur.

(Şirvan KAPLAN)

-Ağız burnu küçük kişilere bakılır. Yüzü güzel olan kişilere bakılır ki bebeğin yüzü güzel olsun. O dönemde kadının hayvanatlara uzun süre bakılmasına izin verilmez ki bebek çirkin olmasın. Sadece dışı güzel olanlara bakılmaz. Kötü huylu kişilerden de uzak durulur ki bebeğin huyu ona benzemesin.

(Seher BÜTE)

-Hamile kadının karnında bebek kıpırdadığı zaman kadın yanaklarına bir de çenesine basar ki çocuğu gamzeli olsun.

(Raziye ZENT)

-Garın şişken yukarı çekilir, mideye yukarı doğru baskı yapılır ki çocuk güzel olsun. Bu anne baba tarafından çocuk güzel olsun diye yapılır. Bi de güzel olan şeylere bakılır ki çocuk güzel olsun.

(Zeynep GÜRBÜZ)

1.2.3. Çocuğun Doğumuna Hazırlık

Hamile kadının doğumu yaklaşınca bazı hazırlıklar yapılmaktadır. Bunların başında doğum sırasında ve sonrasında annenin ve bebeğin temizliğinin sağlanması gelmektedir.

-Annenin doğum yapacağı ev temizlenerek hazırlanır. Bebeğin beşiği ile annenin yatacağı yatağa yeni nevresimler serilir. Evin havasını değiştirmek için eve güzel kokular sıkılır veya kokulu şeyler asılır. Bebeğin göbeğini kesecek olan kişiye göbek annesi denir. Eğer bebeğin göbeği hastanede değil de evde kesilecekse göbek annesi eve davet edilir. Göbek annesi genellikle çok çocuk sahibi olan tecrübeli kişilerden seçilir.

(Şirvan KAPLAN)

-Evde yemek yapılmaz. Akrabalar ya da yakınlar yemek, pasta, börek, çörek yaparak doğumun olduğu eve getirir. Yapılanlar eve halkına ve ziyarete gelen misafirlere ikram edilir. Biz de genellikle bebeğin doğduğu günden itibaren yedi gün boyunca ikramlar devam eder.

(Sinem AKYÜREK)

-Doğum olduktan sonra kırk gün boyunca anne de bebek de dışarıya çıkarılmaz. Doğum yapan kadının evvela elbisesinin bütün düğmeleri çözülür. Doğum güç oluyorsa kadının kocası eve getirilir. Kocasının ceketı çıkarılır, ceketin bir kolunun içinden su dökülerek doğum yapan kadına içirirler. Böylece doğum kolay olur. Hacdan yeni dönen hacıların getirdiği zezem suyu doğum yapan kadına içirilir ki doğum kolaylaşsın.

(Ruşen TOPRAK)

-Doğuma hazırlıkta en önemli olan şey güzel beslenmek ve güçlü olmaktır. O zaman doğum daha kolay olur. Biz hastane de doğmayız, eve ebe gelir. Doğum yatağını hazırlarız. Bezleri de yatağın üzerine bezeriz. Doğum yaklaşınca ebe eve gelir. Doğumu yaptırır. Bebek doğunca sıcak suyla temiz bezler hazır edilir ki bebek hastalık kapmasın.

(Raziye ZENT)

1.3. ÇOCUĞUN DOĞUMUNDA YAPILAN UYGULAMALAR

Hamilelik döneminin bitişinden sonra çocukla ilgili inanışlar devam etmektedir. Bu bölümde en önemli geçiş dönemi lohusalık dönemidir. Tehlikeli olan bu dönemde anne ve bebeğinin korunması ve bakımı için alınan önlemler göze çarpmaktadır. Bu bölümde; loğusalık dönemi, anne ve çocuğun kötü ruhlardan korunması, çocuğun ağzının açılması, çocuğa isim verilmesi, çocuğu kırklama, çocuğun göbek kesimi, çocuğun saç kesimi, çocuğun tırnak kesimi, çocuğun konuşması, çocuğun yürümesi, çocuğun diş çıkarması, nazar, yatır ziyaretleri, çocuk hastalıklarının tedavisi, sünnet, çocuğun mesleğinin seçiminde uygulanan geleneklere yer verilmiştir.

1.3.1. Lohusalık dönemi

Lohusalık dönemi, çocukla annenin hayatı açısından geçiş noktasıdır. Bu dönemde anneyi ve çocuğu tehlikelerin beklediğine inanılır. Anne ve bebeği tehlikelerden korumak adına alınan önlemler vardır. Doğum sonrasında yıpranan annenin bedenini onarabilmesi için çeşitli bitkisel ilaçlara da başvurulmaktadır.

-Lohusa kadının mezarı kırk gün açıktır, bu ilk kırk gün hem anne için hem de bebek için tehlikelidir. Annenin bu kırk günde ölmesi bile görülebilir. Kırk gün evden kendisi de bebeği de çıkarılmaz.

(Sinem AKYÜREK)

-Loğusa kadını karanlıkta dışarı çıkarmıyoruz. Yalnız da kalamaz. Çünkü onu üç harfliler rahat bırakmaz. Loğusa geline yünden ve orlondan ördüğümüz kısa kollu yelek (lizöz de deniyor şimdilerde) giydirebiliriz. Gelin; kız doğurmuşsa pembe, erkek doğurmuşsa daha makbul olduğu için kırmızı kordilayı saçına bağlarız.

(Sevim EREN)

-Loğusa kadına sancısını dindiriyor ve toparlıyor diye gari aş denenen şifalı bitkilerden çorba pişiririz.

(Sevim YILMAZ)

-Doğum yapanın mezarı kırk gün açık galir derler. Kadının kırk gün önce ve sonra ettiği dua ve beddualar kabul olur. Bekâr kızlar kaderlerinin açılması için kişiler eşyalarından bazı şeyleri (tarak, makas, yüzük...) loğusa kadının yastığının altına koyarlar. Kadın kırkı çıkana kadar evin şipanasına bile çıkarılmaz.

(Nevin KUYUCU)

-Loğusalı anneye doğumdan sonra ilk olarak şekerli veya ballı yumurta yedirilir. Şekerle yapılan yumurtayı yiyen annenin sütü bol ve tatlı olur. Loğusa döneminde anneye bol bol sıvı tükettirilir. Sütün çocuğu iyi besleyebilmesi için tahıl ağırlıklı gıdalar yedirilir.

(Şirvan KAPLAN)

-Yumurtayı şeker ve pekmezle yapıp geline yedirirler. Doğumda yıpranan yerlerin onarılması ve kan kaybının önlenmesi için. Bizim köyde doğuran geline pino yaparlar. Pinoyu, helise, un, pekmez, şeker ve yağı pişirerek yaparlar. Geline kuvvet olsun.

(Hanımşah KASAK)

-Doğum yapılmadan önce köyün imamı gelir sabah ezanından önce pencerenin önüne. Pencerenin dibinde ezan okur. Ezan sesiyle Allah'ın rahmetini ve bereketi annenin içine girer ve çocuğu sarar. Böylece doğumu kolaylaşır.

(Zeynep GÜRBÜZ)

-Doğumdan hemen sonra kadın harcadığı enerjiyi toplansın, kan kaybını gidersin diye pekmezli, ballı veya şekerli yumurta pişirilip yedirilir.

(Serap BOZKURT)

-Zıvistanlı (lohusalı) gari başka bir zıvistanlı garinin yanına aparılmaz. Garih basar sonra iki gariyide. Doğum yapan gari elini isi sudan savuk suya soğmaz. Ağır iş yapmaz. Ancağ çocuğuna bağar. Doğum yapan gariyi garih günü olmadan dışarıya çıkartmazlar.

(Gülnaz KASAK)

1.3.2. Anne ve Çocuğun Kötü Ruhlardan Korunması

Doğum öncesinde ve sonrasında uygulanan geleneklerin özünde anne ve çocuğun sağlığı, sağlamlığı vardır. Doğum sonrasında kötü ruhlardan korunması adına alınan önlemler mevcuttur. Tehlikelerin en başında “Alkarısı” gelmektedir. Muş'ta alkarısına “ kabos” ya da “kampos” adı verilmektedir.

1.3.2.1. Kampos, Kabos (Alkarısı)

“Memleketimizde al, albastı, alkarısı, alanası, alkızı tabirleriyle umumiyetle kırklı loğusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık ifade edilmektedir.” (Acıpayamlı,1961 s:75)

-Hamilelik döneminde ve doğumdan sonra anne ve çocuğun korunması için en büyük tehlike “kabos” dediğimiz Alkarasıdır. Loğusa kadına ve bebeğine musallat olan kötü ruha kabos diyoruz. Anneye ve bebeğe zarar vermek için gelen kabos tuhaf ses çıkarır. Çıkardığı hırıltıyı uykuya geçmek üzere olan anne duyar ama kanı çekilir, damarından geçen kan kurur. Onun için tepki veremez. Kabosun gözleri kırmızıdır, dikinedir. Ufak tefektir. Eğer kabos basarsa anne de çocuk da ölür. Kabos gelmesin diye annenin veya çocuğun banyo yaptığı su şipanadan dışarı dökülmez. Dökülse bile bismillahsız dökülmez.

(Nevin KUYUCU)

-Anne doğum yaptıktan sonra üç harfliler gelmesin diye annenin göğsüne –elbisenin üstünden- filketen (çengelli iğne) takılır. Çocuğun yastığının altına; cevşen, Kur'an-ı Kerim ve ekmek koyarız. Kampos lohusa kadına bazen iri kıyım bir herif olarak bazen de her tarafı tüylü küçük bir cenevar gibi görünür, anneyi korkutur.

(Şirvan KAPLAN)

-Kabostan korunmag için cocuğun yasdığıının altına iğne, ekmek koyaruğ. Zıvistan gariyi bir başıne goymanuğ. Eline şiş vereruğ. Bu kabos iğneden gorhar. Gelini ahırlara, samanlığlara aparmanuğ. Kabos oralarde dolaşır. Su kenarını تنها yerleri gendisine mesgen eder.

(Gülnaz KASAK)

-Kabos geceleyin garanlığ yerleri sever. Loğusa gariyi garanlıkta yalnız bıragmıyoruh. Demirden gorhar. İğne, şiş bulundurur gari yanında.

(Nuriye ARSLANTAŞ)

-Kampos cin çarpması gibi bir şeydir. Filketeyi (çengelli iğne) loğusalı kadının göğsüne takarız ki kampos onu almasın. İğneden korktuğu için kadının göğsünden iğneyi çıkaramaz. O evin kulu kölesi olur. Evin kulu kölesi olursa kimseye bir şey yapamaz ve o evde bolluk bereket olur.

(Sevim YILMAZ)

1.3.3. Çocuğun Ağzının Açılması

Çocuğun ağzı genellikle tatlı maddelerle ve iştahlı birinin adı söylenerek açılır.

-Çocuğa ilk süt verileceği zaman “iştahlı birinin iştahıyla büyüsün” denilir. Erkek çocuklarda genellikle “babasının iştahını alsın” diye söylenir.

(Şirvan KAPLAN)

-Garinin sütü bol geliyirse kimseye denmez. Denirse sütüne nazar değer emziremez. İlk üç gün kadın çocuğu emziremez hem sütünün tadı bozuk olur hem de kendisine gelemmez.

(Hanımşah KASAK)

-Kadının ilk sütünü vermeden ikindi ezanı okunduktan sonra özellikle iştahlı kişinin adı verilerek ilk süt verilir. Dili her daim tatlı olsun diye ağzına tatlı yiyecekler verilir.

(Nevin KUYUCU)

-Çocuğun ilk emzirilmesi olan ağız açmada ailede en iştahlı kimse onun adı söylenerek “onun boğazına açıyorum” denir ve çocuk emzirilmeye başlar.

(Sevim YILMAZ)

-Ağzını bal, pekmezle açarız ki büyüdüğü zaman tatlı dilli olsun. Biz bebeğe anne sütünden ziyade hazır mama yapmayız. Sadece anne sütüyle besleriz. Bebek annenin sütüne alışsın diye annenin memesine tatlı süreriz. Eğer annenin sütü çok ise zaten emzirir. Annenin sütü olmuyorsa sütü olsun diye süt yapan yiyecekler yediririz.

(Nuray SEYATOĞLU)

1.3.4. Çocuğa İsim Verilmesi

Çocuğa isim verilmesi âdetinde ezanla birlikte çocuğun ismi kulağına söylenir. İsim verileceği zaman genellikle aile büyüklerinden birisi bu görevi üstlenerek çocuğun kulağına ismini söyler.

-Çocuğa konacak isme karar verdikten sonra herhangi bir pazartesi günü öğlen ezanından önce çocuğun kulağına nefesi kuvvetli biri veya ailenin büyüklerinden biri ya da çocuğun kendi babası çocuğun kulağına ezan okur ve ismi çocuğun kulağına üç defa söylenir.

(Şirvan KAPLAN)

-Ailenin ileri gelenlerinden birisi ya da en yaşlı kişisi çocuğun kulağına ezan okuyarak üç kere ismini söyler. Bizde aile büyüklerinin isimlerini çocuklara vermek olmaz. Bunu saygıdan dolayı yapmayız. Herhangi bir büyüğünün ismini koyarsak çocuğa kızınca ya da bağırınca ayıp olur.

(Serap BOZKURT)

-Çocuğun her iki aile tarafının büyükleri çocuğa isim verileceği zaman eve çağrılır. Genellikle çocuğun doğumundan yedinci gününe kadar ismi bırakılır. İsim bırakılırken aile büyüklerine danışmadan isim bırakmak bizde hoş karşılanmaz.

(Seher BÜTE)

-Çocuğa isim verileceği zaman çocuk kundağıyla birlikte kucağa alınır. Çocuğun sağ kulağına ezan okunur. Sol kulağına tekbir okunarak ismi söylenir. Sonra çocuğun ağzına ağzını tatlandırarak bir şeyler çalınır. Bu isim verme esnasında yakınlar yemeğe çağrılır. Eğer ailenin para durumu iyiye çocukları için kurban keserler. Kestikleri kurbanları fakirlere dağıtırlar.

(Nafize ÇAĞLAYAN)

1.3.5. Kırklama

Loğusa kadın doğum yaptıktan sonra kırk gün geçinceye kadar dışarı çıkarılmaz. Kırk gün dolmadan anne de bebek de yalnız çıkarılmaz. Kötü ruhların musallat olacağına inanılır. Kırk gün olduğu zaman kırk çıkarılır.

-Doğumun kırkıncı günü içine okunmuş tesbih ve atadan dededen kalma altının bırakıldığı suyla anne ve bebek yıkanır. Eskiden kırk tas su dökülürdü. Şimdi “deve dişi 40 tas” adını verdiğimiz bir tasın içinde kırk küçük tas bulunan tasla iki-üç defa su dökülür. Bebeğe hazırlanan su fazla hazırlanır ki kalanıyla da anneye kırk tas dökülerek kırk çıkarılsın.

(Şirvan KAPLAN)

-Bebek için içine altın atılan su hazırlanır. Bu suyla bebek yıkanır. Başına kırk tas su dökülür. Anne de aynı suyla yıkanır. Kırk çıkan anneyle bebeğe kötü ruhlar musallat olmaz. Yalnız kalsa da bir şey olmaz.

(Serap BOZKURT)

-Loğusa kadının mezarı kırk gün kapanmaz derler. Kırk çıkanın mezarı kapanır. Artık ona üç harflilerden zarar gelmez. Anneyle bebek hamama alınır. Yıkanacakları suyun içine kırk tane buğday atılır. O su başlarından dökülür. Kırk çıkar, aynı zamanda da kırk buğday bolluk ve bereket anlamına gelir.

(Seher BÜTE)

-Doğum yapan gelinin başına Guran (Kur'an-ı Kerim) bırakırlar. O zaman kadın korkmaz. Sütü de çekilmez.

(Gülnaz KASAK)

Kırk gün boyunca çocuğu her gün yıkarız. Yağlarız. Bu yağ zeytinyağıdır; çünkü zeytinyağı çocuğun kemiklerine iyi gelir. Güçlendirir. Bir de tuzlarız bebeği.

(Sevim EREN)

Gelin doğduktan sonra kırk gün sonra kırkı çıkarılır. Kırkı çıktıktan sonra evden çıkarılabilir ama ilk gün ya annesinin ya da kaynanasının yani büyüklerinin evine ziyarete gider. Gittiği yerde gurban kesilir, fakirlere dağıtılır.

(Nevin KUYUCU)

-Bizde kadın kırk gün kendine, çocuğuna dikkat eder. Kız çocukları “gırh gün man bağın, kırk günden sonra garişmayın” dermiş. Kırk günden sonra bebek de anne de kendisini toparlar.

(Nejdet EVREN)

1.3.6. Kundaklama

Kundak, çocuğun sarıldığı bir bez parçasıdır. Genellikle kirini gösterebilmesi için beyaz patiska adı verilen kumaştan yapılır. Beyaz patiska yoksa beyaza yakın açık renkler tercih edilir. Kare şeklide olan patiska üçgen şekilde katlanır. Arasına iki- üç kat bez ve muşamba bırakılarak çocuk yatırılır. Çocuk rahatsız olmayacak bir şekilde sarılır. Kundaklanan çocuğun elinin, ayağının düzgün gelişeceğine inanılmaktadır.

Kırsal kesimlerde, kış ayında doğan çocukların üşümemesi ve pişik olmaması için sac adı verilen metal parçanın üzerinde toprak kavrulur. Böylece ateşte kavrulan toprağın varsa mikropları ölür. Kavrulan toprak, ılık hale gelince çocuğun kundağına bırakılır. Şimdilerde çocuk pudrası adı verilen maddenin görevini kavrulan toprak görmektedir.

Çocuk kundağa sarılmadan önce koltuk altlarına pamuk bırakılarak pişik olması önlenmektedir.

1.3.7. Oda Temizliği

Annenin odası, doğum yapmadan önce temizlenir ve hazırlanır. Doğumdan sonra anne ve bebek odada kaldığı sürece odanın temizliği deterjanla yapılmaz. Kimyasal maddelerden anneye ve çocuğa zarar gelmesi önlenmiş olur. Annenin ve bebeğin odası, evin güneş gören odası olmalıdır. Oda sürekli havalandırılır. Oda, toz çıkaracak süpürgelerle süpürülmez. Yere dökülen ekmek, pasta, börek v.b. kırıntılar varsa bunlar elle toplanır. Akşamları odanın oksijeni bitmesin diye çocuğun bulunduğu odaya çiçek bırakılmaz.

1.3.8. Beşik

“Beşik geleneği Osmanlı Devleti zamanından kalma bir gelenektir. Osmanlılar devrinde Türk saraylarında bir beşik alayı vardır. Osmanlı padişahlarının çocukları doğduğu zaman sarayda bir beşik alayı tertip edilirdi.” (Şapelyo,1938 s:20) Muş yöresinde beşik geleneği kızın çeyizi kadar önemlidir. Bu anlamda buna bebeğin çeyizi diyebiliriz. Beşik merasiminde; çocuk eğer ailenin ilk çocuğuysa beşiğini annesinin annesi ve babası tarafı hazırlar.

-İlk bebekte gelinin tarafı çocuğun beşiğini alır. Çocuğun ihtiyaçlarını beşiğe doldurur. Getirir. Getirdiği gün evde yemekler yapılır. Yakın akraba ve komşular çağrılır. Çağrılan komşular ve yakınlar çocuğa hediyeler getirir. Gelen hediyeler çocuğun ihtiyaçlarına göredir. Zaten çoğu bebeğe kıyafet getirir.

(Nevin KUYUCU)

-Bebeğin beşiği deriz. Hazırlık yapar yakınları da çağırırız. Gelenler hediye getireceği için çok fazla kişi çağırılmaz. Bebeğin beşiğinin üst kısmı nazar boncuklarıyla süslenir. Bebeğe yeni kıyafetleri giydirilir. İlk çocuksa gelinin tarafı diğer çocuklarda damat tarafı beşiği hazırlar.

(Nurcan ADIMAN)

-Bebek doğduktan kırk gün sonra evin dışına çıkabilir. Beşik genellikle kırkıncı gün yapılır ki bu merasimle birlikte annenin ve çocuğun kırkı çıkarılsın. Eve komşular ve yakın akrabaları çağırırız. Her davetli çocuk için, giyim eşyası ya da beşik için süs eşyası, özellikle de nazar boncuğu getirir. Dualar okunur. Bebeğin ileride ailesine hayırlı evlat olması için.

(Şirvan KAPLAN)

1.4. ÇOCUĞUN BAKIMI İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR

Muş'ta çocuğun doğumundan sonra bakımı için yapılan çeşitli uygulamalar bulunmaktadır.

1.4.1. Çocuğun Bakımı

-Bebek kırkıncı güne kadar her gün yıkanır. Vücudu zeytinyağıyla yağlanır. Topuk altlarına pekmez sürülür ki topuk çökmesi olmasın. Bebek doğduğu zaman sarılık olur. Sarılık olan bebeğe on beş gün sarı zıbınlar giydirilir. Yüzüne sarı tülbentler örtülür. Yıkanacağı zaman suyuna atadan deden kalma altın atılır, altının sarılığı bebeğin sarılığını alsın. Bebeği tuzlarlar üzerindeki ölü deriyi atsın. Doğan çocuğun sırtında "sırt diken" olur. Kırk gün boyunca sabunla ovalayarak sırtındaki diken yok edilir.

(Şirvan KAPLAN)

-Rındo (hekim) der güneşin önüne su bırakırız. Çocuğu bu suyla yıkarız. Kırk gün bu su çocuğa ilaç olur. Bez bağlanınca pişik olu. Bişik alt tarafında olursa on beş defa suyla yıkanır. Koltuğunun altında olursa soğuk suyla yıkarız sonra dilbent (tülbent) bırakırız.

(Hanımşah KASAK)

-Çocuğu gırh gün yıhar zeytin yağınen yağleroh. O zamen çocuh güzel gelişer. Gözüne sürme çekeroh.

(Hayriye EROL)

-Bebek doğduğu zaman bolca tuzlarız. O gün boyunca bebek tuzlu kalır. Kırk gün boyunca bebeği sabah akşam yıkarız, pişik olmasın, kızarmasın. Kemikleri güçlü kuvvetli olsun diye yağlarız. Yağladıktan sonra kundaklarız.

(Raziye ZENT)

-Bebek doğduğu zaman kafası kabuklu olur. Kabuğu kaldırmak için banyoya sokmadan önce yağlarız kafasını. Banyoyu yapar sonra tarakla incitmeden tararız, kabuğu kalka.

(Nurcan ADIMAN)

-Bebek doğduğu zaman ağzına şekerli su verilir. Ağzını sade yağla, şekerli suyla sileriz. Lafı tatlı olsun diye. Gözüne bir damla limon damlatırız gözü parlak olsun diye. Göbeği düşene kadar yıkamayız bebeği. Göbeği düştükten sonra iki ayağından tutup başını hafif aşağı doğru gelecek şekilde tutarak yıkıyoruz. Kafasından tutup baş aşağı sallarız, ağzında ya da karnında su kalmasın. Banyodan sonra koltuk altlarına, diz, dirsek boğumlarına pişik olmasını önlesin diye zeytinyağı süreriz.

(Nevin KUYUCU)

-Bebek karakaşlı kara gözlü olsun diye sürme çekeriz. Bir de hamileyken çok ayva yersen bebek beyaz sufatlı olur. Çocuğu çok sık yıkarsan dişlerini de çabuk çıkarır derler. Dişleri çabuk çıkan çocuk geç yürürmüş. Banyo yaptırınca çocuğun temizliği de sağlanır.

(Şirvan KAPLAN)

-Banyo yaptırırız sonra gundaklarız. Gundak bebeğin elini, golunu, ayağını düz uzatır. Gundaklanan bebeğin her yeri düzgün olur. Hem eli golu bağlı olan bebek tez uyur. Üzünü gözünü çizmez. Gundaklayınca gışın bebeğin eli golu dışarda galmayınca üşümezde.

(Sevim EREN)

1.4.2. Çocuğun Göbek Kesimi

Çocuğun göbek kesimi de önemli bir olgudur. Genellikle çocuğun gelecekteki hayatını etkileyeceği düşünüldüğü için göbek kesildikten sonra atılmaz.

-Bebeğin göbeği çabuk düşsün ve sağlıklı olsun diye göbeğine kahve bırakılır. Göbeğin üzerine yakılmış bez basılır, mikrop kapmasın diye. Biz de kara çörek otu da göbeğin bağlanmasında kullanılır.

(Sinem AKYÜREK)

-Piri (Yaşlı Nine) bebeğin göbeğini kesmek için bekler. Göbeğini dışarıda taşın üzerinde keser. Göbeği kestikten sonra ovalar, içindeki pislik dışarı atsın diye. Hastalık kapmasın diye göbek bağı gömerler.

(Zeynep GÜRBÜZ)

-Çocuk doğunca göbek bağı düştüğünde erkek çocuğunki evin dışına gömeriz. Dışarıda eli iş gören biri olsun diye. Kız çocuğun göbek bağı evcimen olsun, ev işlerinde hamarat çalışkan olsun diye evin içinde gömülecek yer varsa, gömeriz. Yoksa yine evin içinde saklarız. Ya da çocuğun meslek seçiminde yardımcı olsun diye, okul ya da hastane bahçesine gömeriz.

(Sevim YILMAZ)

-Çocuğun göbeği altı güne kadar düşer. İleride hangi mesleği olmasını istersek oraya gömeriz. Öğretmen istersek okulun bahçesine, doktor istersek hastanenin bahçesine gömeriz.

(Nuriye ARSLANTAŞ)

-Kız çocukların göbeğini ya eve gömeriz evine bağlı olsun diye ya da güzel huylu birinin bahçesine gömeriz huyu güzel olsun.

(Arife BÜYÜKÖZER)

-Erkeğin işi dışarda olur bizde. Onun için erkek çocuğun göbeğini kesince dışarıya gömeriz. Gız çocuğu evine, kocasına bağlı olsun diye şiananın dışına çıkarılmaz. Kesilen göbek evin içinde, yastığının altında saklanır.

(Nuray SEYATOĞLU)

1.4.3. Çocuğun Saç Kesilmesi

Çocuğun saçları genel olarak kırkı çıkana kadar veya yaşını doldurana kadar kesilmez.

-Çocuğun saçları ilk kez kesilirken makas parası verilir. Bir yaygının üzerine çocuk oturtulur, saçları kesilir. Saçının ağırlığınca kesen kişiye para verilir. Kesilen saç atılmaz. Saklanır. Çocuğun yastığının içine konur.

(Nevin KUYUCU)

-Çocuğun saçını bir yaşına gelmeden kesmeyiz. Bir yaşından sonra keseriz. Hem çocuğa nazar değmez hem de saçları kuvvetlenir.

(Hanımşah KASAK)

-Çocuğun saçları kırkı çıktıktan sonra kesilir. İlk saç önemlidir. Kesildikten sonra atmıyoruz. Ya saklıyoruz ya da evin dış duvarının dibine gömüyoruz. Oraya gömüyoruz ki üstüne basılmasın.

(Nurcan ADIMAN)

-Çocuğu kırkına gelinceye kadar her gün yıkar, zeytin yağıyla başını ovalarız. Kırkından sonra saçları kesilir. Saçın ne kadar ağırlığı varsa, kesene o kadar para verilir. Ya da saçın yükü ne kadar tutarsa o kadar sadaka verilir fakirlere.

(Şirvan KAPLAN)

1.4.4. Çocuğun Tırnak Kesilmesi

-Çocukların tırnağı belli bir yaşa gelinceye kadar kesilmez. Biz çocukların tırnağını bir yaşına kadar kesmeyiz. Melekler keser diye tırnaklarına karışmayız. Yüzünü gözünü çizmesin diye ellerine bir şey bağlarız ya da eldiven giydiririz.

(Şirvan KAPLAN)

-Dırnağı kesilen çocuk hırsız olur diyeroh. Dırnağını yaşına gelene geder biz kesmeyero. Dırnağı melekler keser, biz garışmayaro.

(Seher BÜKE)

-Bebeğin tırnağı kırkı çıkıncaya kadar kesilmez. Kırkı çıktıktan sonra kesilebilir. İlk tırnağı haram olduğu için kesildikten sonra herhangi bir yere atılmaz. Bismillah diyerek ateşe atılarak yakılır.

(Nurcan ADIMAN)

-Çocuğun tırnakları nazik olur. Çocuğumun tırnaklarını küçükken ben kesmezdim büyüdüğü zaman da bıçakla keserdim. Tırnak haramdır. Yere dökülmesin diye kestikten sonra ateşe atardım.

(Raziye ZENT)

1.5. ÇOCUĞUN GELİŞİMİ İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR

1.5.1. Diş Çıkarması ve Diş Hediği

Muş yöresinde günümüzde hala uygulanmakta olan geleneklerden birisi de çocuk diş çıkarmaya başladığı zaman kutlama yapılmasıdır. Bu kutlamaya “diş hediği” adı verilmektedir. Diş çıkarınca eş, dost, akraba bir araya gelir. Buğday ile yapılan hedik kaynatılır. Diş hediği yapılırken dişlerin acısız ve sağlam çıktığına inanılmaktadır.

-Dünya taamından ilk defa tatmaya başlaması olduğu için önemlidir. Ekmeklik buğdayla nohut kaynatılır. Tane tane pilav gibi pişirilir. Üzerine ceviz içi, kuş üzümü, fındık, badem katılır. Komşular ve yakın akrabalar çağrılır. Gelenler

hediyesiyle geleceği için ayıp olmasın diye herkes çağrılmaz. Yere yaygı serilir. Çocuk ortasına oturtulur. Etrafına meslek seçimi için tarak, makas, çakmak, kalem gibi malzemeler bırakılır. Çocuğun hangisine ilgisi varsa elini uzatır. O aldığı malzemeye göre bir meslek sahibi olacağına inanılır. Çocuğun başından aşağı hedik dökülür. Sonra misafirlere ikram edilir. Yapılış sebebi dişlerin daha acısız çıkmasıdır.

(Nevin KUYUCU)

-Çocuk diş çıkardığında danuk (hedik) yapılır. Beyaz buğdayla nohut kaynatılır. Yanına da leblebi alınır. Bir tabağın içinde çocuğun yanına bırakılır. Önüne de tarak, çakmak ve makas bırakılır. Aldığı şeye göre meslek seçer. Bir de danukta önemli olan eğer çocuk tarağı alırsa ondan sonra getirilen çocuk kız olur. Makası alırsa erkek olur. Yapılan danuk tabaklarla komşulara dağıtılır. Komşu tabağı yollarken boş yollamaz. İçine para, sabun hediyesi koyar.

(Zeynep GÜRBÜZ)

-Derler çocuk dişini erken çıkarırsa yürümesi geç kalır. Diş hediği yapılırsa kız erkek çocuk fark etmez dişini ilk gören çocuğa hediye alır. Buğdayı nohutla kendi suyunda bişiririz. Herkes gelir. Hediyesini alır. Hediği cevizle fındıkla süsler, herkese veririz.

(Arife BÜYÜKÖZER)

-Hedik kaynatılır. Çocuğun başından dökülür, dişini zorlanmadan çıkarsın. Anne de hedik yerse sütü bol ve bereketli olur. Diş hediği yapılan evde de o sene bereketli geçsin diye söylenir.

(Nuriye ARSLANTAŞ)

-Çocuk yedi yaşına gelince ilk dişi düşer. Düşen diş yastığının altına koyulur. Çocuğa denir dişin sabah sana hediye getirecek anne- baba çocuk uyuduktan sonra yastığın altına hediye koyarlar. Çocuk sabah kalkınca dişinin ona hediye getirdiğine inanır.

(Sevim YILMAZ)

-Diş hediğini torunum gurbetteyken yaptım. Hem hali hatrı iyi olsun diye yaptım. İlk dişini çıkardığında da yaptım.

(Raziye ZENT)

- Bebeğin dişini ilk kim görse, dayısı, halası, teyzesi görse hediye alır. Diyelim diş ilk bebeğin annesi gördü, o sayılmaz. Annesinden sonra ilk gören sayılır. O gören bebeğe hediye alır.

(Nuray SEYATOĞLU)

1.5.2. Çocuğun Yürümesi

Çocuk, yürümeye başlamadan önce ayakta durabilmesi için arkadan destek verilir. Koltukaltlarından tutularak adım atması sağlanır. Kollarından tutulursa kollarının çıkma ihtimali olduğu için koltukaltlarından tutulur. Bu işlem çocuğu cesaretlendirmek için yapılır. Daha sonra tek başına yürüyebilsin diye kanep, koltuk, sandalye vs. eşyalara tutunması sağlanır. Aynı zamanda yürümeye yeni başladığında çocuğa zarar verebilecek eşyalar ortadan kaldırılır. Kırsal kesimde tahtadan üç tekerlekli yürüteçler yapılarak çocuk içine konur.

1.5.3. Çocuğun Konuşmaya Başlaması

Çocuk konuşmaya başladığında ilk ismini söylediği kişinin cennete gideceği inancı yaygındır. Bundan dolayı aile bireyleri kendi isimlerini söyletmeye çalışırlar. Çocuğun söylediği ilk kelime aile ortamında sevinç yaratır. Çocuk konuşmaya genellikle telaffuzu kolay olan kelimelerle başlar.

1.5.4. Sünnet

Dünyaya gelen çocuk erkek çocuksa sünnet geleneği gerçekleştirilebilir demektir. Kökeni dini inanca dayanan bu gelenek Anadolu'nun birçok bölgesinde de uygulanmaktadır. Sünnetin yapılacağı belli bir yaş yoktur; ancak çocuk ergenlik dönemine girmeden yapılması gerekmektedir. Muş'ta sünnetler düğünlerle kutlanmaktadır.

-Sünnette erkek çocuk ya bir haftalıkken sünnet edilir ya da yedi yaşına kadar sünnet edilmeden bekletilirdi. Sünnetin masraflarını üzerine alacak, genellikle ailenin yakınlarından birisi “kirve” olur. Düğün dernek hazırlanır. Akrabalar çağırılır. Çocuk sünnet edilir. Sonra eğlenilir.

(Vahit KISAYOL)

-Sünnet yapılmadan önce aile bireyleri toplanır. Çocuğa bir kirve seçilir. Sünnet günü çocuğu süslerler. Hamama götürür yıkarlar. Hamamdan sonra kına yaparlar. Ziyaretleri gezdirirler. Akşama kına gecesi yaparlar. Düğün dernek kurar, eğlence yaparlar. Akrabalar, tanıdıklar çağırılır. Sabahtan yapılan yemekler akşam yiyilir. Sabah giydirirler, ziyaretleri dolaştırıp getirirler, keserler. Kestikten sonra mevlüt okunur. Sonra gelenler ne takarlarsa hediyelerini takarlar. Tabi tüm bu işleri kirve ayarlar. En çok hediye ekseriyetle kirvesi takar. Çocuğun yarası iyileşene kadar kirve eve gelir gider. Kirve çok kıymetlidir aile içinde.

(Yesari BOZKURT)

-Çocukları sünnet etmeden önce bir gece önce ellerine kına bırakırız. Düğünü olacak diye milleti çağırırız. Sonra sabahleyin keserler.

(Muhittin BİNGÖL)

-Çocuğun sünneti yapılmadan bir gece önce kına gecesi yapılır. Çocuğun eline kına yakılır. Yakın akrabalar, tanıdıklar çağırılır. O gece sazlı-sözlü oynarlar. Sabah kalkınca yöreye ait yemekler yapılır. Gelen misafirlerle yemek yenir. Sonra çocuk sünnet edilir. Sünnet esnasında çocuğu kirvesi dediğimiz kişi tutar. Kirve sünnetin tüm ağırlığı onun üstündedir. Gelenler çocuğa hediye takar. Kirve de çocuğa takar. Sonra çocuğun ailesi de kirveye hediye alır.

(Yetiş MİRZE)

-Sünnette kirve vardır. Kirve çocuğun düğün masraflarını karşılar. Sünnet çocuğunun kıyafetlerini alır. Çocuğu ziyaretlere götürür, gezdirir. Sünnet olunca çocuğu tutar. Hem bizde kirve çocuklarına nikah düşmez. Kirve çocukları evlenemez. Kirve ne bilim baba gibi bir şey olur çocuk için. Çocuğun sünnetten önce kınası yapılır.

Sonraki gün sünnet edilir. Sünnet edildikten sonra yemekler yenir. Bu yemekler çok zahmetli yemeklerdir.

(Savaş BULAN)

-Çocuk sünnet ettirmeye karar verildikten sonra aile bir kirve belirler. Kirve sünnetten itibaren çocuğun hayatı boyunca her şeyi demektir. Kirve belirlendikten sonra ev halkındandır. Hatta çocuk bayramlarda kirvesinin elini öpmeye en önce gider. Kirve baba yarısı olarak kabul edildiği için kirve çocuklarına nikah düşmez derler. Kirve çocukları arasında evlilik de gerçekleştirilemez. Çocuğa sünnet elbisesi diktirilir ya da alınır. Başına fes takılır. Bu fesin kutni kumaştan yapılması tercih edilir. Çocuğun omuzuna hamayıl asılır. Sünneti yapacak kişi gelince, kirve çocuğu sünnete hazırlar. Kesilmeden önce selavat getirilir. Sünnet işi bitince sünnetçi bahşiş toplamak için mendilini yere serer. Misafirler gönüllerinden ne koparsa mendile bırakırlar. Her şey bittiğinde yemekler yenir ve takı merasimi yapılır. Kirve çocuk iyileşinceye kadar çocuğu ziyaret eder. Çocuk sünnetli yeri iyileşip ayağa kalkınca kirvesinin diktirdiği kıyafetleri giyer.

(Ruşen TOPRAK)

-Muş'ta sünnet denince akla sünnetçi Emmo Dayı gelir. Neredeyse Muş'un yarısını o sünnet etmiştir. Sünnet olmadan kirve seçilir. Kirve çocuklarına nikah düşmez. Sünnet yapılacağı zaman çocuğun ağzına acısını dindirsın diye lokum basarlar. O kadar çok lokum basarlar ki çocuk nefes alma derdinden acısını unuttur.

(Fırat AYKAN)

-Çocuk fazla büyümeden sünnet edeceksin. Kirvesini de iyi birinden seçeceksin. Şimdi sünnet olurken kirve tutar çocuğu. Çocuğun kanı kirvenin bir yerine bulaşsa da derler ki kanları karışır. Onun için kirve çocuklarına nikah edemezsin.

(Mehmet Reşit KASAK)

-Sünnet edilen çocuğu gezdirirken arabalar konvoy yapar. Bunların hepsini ayarlamak kirvenin işidir. Kirve yalnızca çocuğun sünnet olunca yanında değildir. Hayatının her aşamasında, babası gibi yanındadır. Kirve, baba kadar değerlidir.

Çocuğun sünneti esnasında ağzına lokum veya şeker basarlar ki acısını unutsun, bağırmasın.

(Gökhan MEMİŞ)

1.6. NAZAR

Muş yöresinde nazarın çocuklar üzerindeki etkisinin büyük olduğuna inanılmaktadır. Çocuğu nazardan koruyabilmek için sürdürülen çeşitli adetler bulunmaktadır.

-Gelin doğum yaptıktan sonra ilk üç gün çocuğu emzirmez. Sütüne kendi nazarı değmesin. Çocuğun başında sürekli Ayet el Kürsi okunur. Büyük imamlardan muska yapılır, beşiğinin üst kısmına asılır. Beşik baştan sona her türlü boncukla süslenir. En mühimi nazar boncuğuyla süslenmesidir. Çok güzel çocuksa misafirliğe giderken duman hissi, alnına, gözlerine sürülür, nazar değmesin.

(Hanımşah KASAK)

-Kara his çalınır çocuğun alnına. Ay hilal olduğu zaman çocukta halsizlik olur. Biz buna aydan olma diyoruz. Çocuk aydan olunca avucunun içine dille dokunduğun zaman tuzlu-ekşi gibi bir tat gelir.

(Nevin KUYUCU)

-Çocuğa en çok renkli gözlülerin nazarı değer. Değmesin diye göz boncuğu denilen bir boncukla şeb taşı beşiğinin üzerine, bebeğin omzuna takılır.

(Şirvan KAPLAN)

-Nazar değmesin diye nazar ayetleri okuyorum. Nazar boncuğu takıyorum. Dışarı çıkarken de gözlerinin altına duman hisi sürülür.

(Nurcan ADIMAN)

-Nazar değmesin diye tuzu ateşe atar yakarız. Bebeğe de Anneye de her daim nazar boncuğu iliştilir. Bi de imamdan kâğıt yaptırırız. O zaman nazar değmez.

(Raziye ZENT)

-Çocuğa nazar değmesin, çocuk korkmasın diye yastığının altına ya da beşiğinin içine ekmek koyarız. Kafasının üzerinde Kuran asılı olur. Beşiğinin başına nazar boncuğuyla, nazar ayetleri asarız. Bir de bebeğin yüzüne kırmızı dülbent örteriz ki nazarlardan uzak dursun.

(Sevim EREN)

-Nazar çocuğa vurmasın diye sarımsağ gabuğinen duzi ateşte yaharog. Gurşun dögerog. Gurşini demir gaşığın içinde eriterog. Bir eleğin içine guru ekmek, bir de güçük ayağgabi teki, bi tas su goyarog. Çocuğun başına eleğ tutulir. Tasın içindeği suyun içine gurşuni curp diye aterog. “ Azara, buzara, çocuğa nazar edenin gözleri bozara” derog.

(Kıymet EROL)

-Aşkarların (mavi gözlü, sarı saçlı olanların) gözlerinin diğer adamlara göre daha çok nazarı değer. Çocuğa göz değmesin diye maşallah, hamayıl, musga takarız. Hele çocuğ çok güzelse dışarı gezmeye giderken alnına kara çalınır. Yakınlardan da çocuğa nazarları değmesin diye çocuğa bakarken kalçasına çimdik atar.

(Yesari BOZKURT)

-Göze gelen çocuğun elbisesinin bir parçası yakılır. Çocuğun suratına yakılan parçanın dumanı üfürülür.

(Gülnaz KASAK)

-Eğer çocuk nazara gelirse biraz kömür yakarız. Kömür kül olmadan ateşliyen üzerine su dökülür. Dökülürken de dualar okunur. Üzerine su dökülen kömür hangi tarafa doğru donarsa nazar o taraftan gelir demektir.

(Nuray SEYATOĞLU)

-Elemtere fiş, kem gözlere şiş derler nazarda. Bir ocak yakarız. Göze gelen çocuğun üstünü başını çıkarırız. Her tarafını başka bir yaygıyla örteriz. Su, birkaç tane tahta kaşık, tuz, soğan kabuğu, ekmek parçası, kurşunu döken kişiye vereceğimiz parayı, bunların hepsini helbiri içine koyarız. Çocuğun başında üç defa dolandırırız.

(Nafize ÇAĞLAYAN)

-Kurşunu dökerken kurşun eriyinceye kadar Kuran okunur. Eriyen kurşunu bir tas suyun içine atarlar. Ama atmadan önce çocuğun başından üç kere geçirirler. Sonra kurşun soğuk suyun içine atılınca acayip şekillere girer. Buna göre nazar vurmuş vurmamış anlaşılır.

(Seher BÜTE)

-Nazar değen çocuğa kurşun dökeriz. Kurşun dökülür. Kurşunun döküldüğü suyun olduğu tasta su içilir. Yalnız bizde kurşunla birlikte bal mumu da eritilir. Su da evin etrafına dökülür çocuğa nazar uğramasın. Kurşunu tekrar eritip evin kapısında nazar uğramasın diye şipananın altına dökeriz. Bazen de nazara gelen çocuğa ateşte tuz yakarız. Yaktığımız tuzdan bir parça çocuğun ağzına çalarız.

(Sinem AKYÜREK)

1.7. MESLEK SEÇİMİ

Çocuk doğduktan hemen sonra ileride seçeceği meslek üzerine uygulanan gelenekler de başlamaktadır. Göbeğinin düşmesi ve kırkının çıkmasıyla birlikte meslekle ilgili söylemler gündeme gelmektedir.

-Bebek doğar, yedi gün sonra göbeği düşer. Gız bebeklerin göbeğini evin içine gömeriz. Evine bağlı, ev hanımı olsun diye. Erkeğinkini de dışarı gömeriz dışarıda iş tutabilsin diye.

(Kaymak TEMUÇİN)

-Çocuk ilk dişini çıkarınca diş hediği yapılır. Diş hediği başından dökülmeden önce önüne makas, çakmak, tarak, ayna, iğne eşyaları bırakılır. Çocuk elini hangisine atarsa onunla ilgili bir mesleği seçecek demektir.

(Nafize ÇAĞLAYAN)

-Diş hediği yapılırken yere yaygı serilir. Çocuk ortasına oturtulur. Etrafına meslek seçimi için tarak, makas, çakmak, kalem, Kur'an-ı Kerim bırakılır. Çocuğun ilgisi hangisindeyse ona elini uzatır. O aldığı malzemeye göre bir meslek sahibi olacağına inanılır.

(Hayriye EROL)

-Dişleri kolay çıhsın diye diş hediği yendikten sonra tepsinin içine makas, kitap, kalem her şey bırakılır. Çocuk makasa el atsa terzi, kitaba atsa öğretmendir.

(Sinem AKYÜREK)

-Önüne eşya koyaroh. İşte ne bilim makas, kitapi bıçak... Bunun anlamı işte makası seçiyirse çocuğ berber olur. Kitabi seçiyirse okuyir alim oliyir.

(Sevim YILMAZ)

-Çocuğun önüne bırakırlar iğneyi, aynayı, keseri. Elini attığının mesleği olur. Misal iğneyi alırsa terzi olur. Aynayı alırsa berber olur. Keseri alırsa da usta olur.

(Hanımşah KASAK)

-Anayla çocuk kırkı çıkmayana kadar şipanadan dışarı çıkarılmaz. Kırkı yeni çıkan çocuğun önüne kalem, Kur'an-ı Kerim koyarlar. Bakarlar hangisini sevecekse ona göre mesleği olur. Kalemi alırsa alim olur. Kur' an-ı Kerim'i alırsa alim olur. Çocuğun geleceğinde büyük adam alim olur.

(Nevin KUYUCU)

-Çocuğun göbeği düşünce alırlar o göbeği, imam olmasını istersen caminin avlusuna, mühendis olmasını istersen inşaata gömerler. Diyiler ki göbeği nereye gömsen çocuğun gelecekte öyle olur.

(Şirvan KAPLAN)

-Eğer çocuğun göbeğini camiye gömse çocuğun huyu suyu Müslümana yakışan şekilde olur. Aile camiye gömer ki çocuk hayırlı bir evlat olsun. Okula gömse çocuk okur büyük adam olur. Yani öyle inanıyoruz. Dış hediğinde de çocuğun karşısına silah, tarak, çekiç, kalem, Kuran-ı Kerim koyarlar. Çocuk silahı alırsa asker veya polis, tarak alsa kuaför, çekiç alsa usta, Kuran-ı Kerim'i alırsa okur hoca olur.

(Kıymet EROL)

-Eskiden göbeği evin dışına gömerdik erkek için. Şimdilerde büyük okulların(üniversite) bahçesine gömüyorlar. Kız çocuklarınınkini de aynı öyle yapıyorlar. Biz önceden kız çocuklarınınkini yastığın içine saklardık ki dışarı meraklısı olmasın diye.

(Zeynep GÜRBÜZ)

1.8. ÇOCUK SORUNLARININ GİDERİLMESİYLE İLGİLİ YATIR ZİYARETLERİ

Muş'ta mezarı bulunan birçok zat bulunmaktadır. Çocuklar bazı özel durumlarında yatırlara götürülmektedir. Yatırlara götürülen çocukların şifa niyetiyle iyileşeceğine inanılmaktadır.

-Çocuk bir şeyi olsa da olmasa da şehitliklere götürülür. Bizim köyde Hacı Şeyh Nur'a götürülür. Çocuk türbede uyutulur. Hacı Şeyh Nur'un yüzü suyu hürmetine Allah'tan şifa istenir. Yatırılmasının sebebi ruhuyla birlikte çocuk oraya teslim edilir.

(Yetiş MİRZE)

-Daşo yolu üzerinde Zerzemi(İbrahim Samidi) ziyaretine korkan, konuşamayan çocukları götürürler. Anizar(yaramaz), Ancüze(arsız) çocukları uslansın diye götürürler.

(Yesari BOZKURT)

-Hıdır Nebi'nin nisanın yirmi ikinci gecesı geleceğine inanırız. O günlerde yani nisan ayında gece yağın yağmur damlalarını kaplara doldururuz. Bu doldurduğumuz suyu çocuklara şifa olsun diye içiririz.

(Şirvan KAPLAN)

-Sıtma tutan, ruhu bozulan çocuğu çarşamba günlerinde, üç çarşamba üst üste Zerzemiye(İbrahim Samidi) götürürüz. Türbenin içinde çukur bir yer var. O çukura bırakırız çocuğu hastalığı geçer.

(Sevim YILMAZ)

-Sarası olan çocukları Şeyh Ömer Sahubi türbesine götürürüz. Bir gece bu türbede yatar çocuk iyileşir.

(Nejdet EVREN)

-Çocuk hastalıklarında boylama yaparız. İki tane yaş kamışı çocuğun boyuna göre keseriz. Kamış kıldan yapılmış kalın ipe halka halka sararız. Her halkada bir kulluvallah(Kevser Süresi) okuruz. Sonra o ağaçları bir ziyaretin yanına bırakırız. Kamışlar kurudukça hastalık geçer.

(Hanımşah KASAK)

-Çocuk rahatsız olursa, mızımızlanırsa ziyarete götürür, orada yatırırım. Çocuğa iyi gelir.

(Nurcan ADIMAN)

-Hamile kadınlar ziyaretlere çok fazla götürülmez. Giderse orada çocuğun zeki olması, sağlıklı doğması için dua ederler ama dikkatli olmazsa elini vücudunun herhangi bir yerine değdirirse değdirdiği yer çocuk doğduğunda orasına leke olur.

(Arife BÜYÜKÖZER)

Muş ili, ziyaretler bakımından zengin bir ilimizdir. İlde çocukların hastalıkları sırasında ziyaretlere götürülmesi geleneği yaygındır. Fatoş Yalçinkaya'nın "Muş'ta Yatırlar ve Yatırlarla ilgili Anlatılan Menkıbeler" adını taşıyan yüksek lisans tezinden alıntı yaptığımız ziyaretlere yer verdik.

Şeyhmus: Malazgirt'e bağlı Hasanpaşa Köyü'ne varmadan köye giderken yolun sağ tarafında bulunmaktadır. Çocuğu olmayanlar bu ziyarete götürülür. (Yalçinkaya,2008: s.26)

Bane Şeyha: Malazgirt'in Uyanık Köyü'ne bağlı bir mezradadır. Çocuğu olmayanlar bu ziyarete götürülür. (Yalçinkaya,2008: s.27)

Şeyh Muhammed-i Lal: Bane mezarlığındadır. Çocuğu olmayanlar bu ziyarete götürülür. (Yalçinkaya,2008: s.28)

Kutbaba I: Malazgirt merkezinde kışla ve eski mezarlık arasında yer alan bir yatırıdır. Genellikle ziyaretçileri kadınlar ve özellikle annelerdir. Bu yatırın ihtisas alanı ise altını ıslatan çocukların dertlerine derman olmasıdır. Genellikle çarşamba günleri ziyaret edilir. (Yalçinkaya, 2008: s.29)

Şeyh Ayn-el Melik (Şeyh Aynıl Melik): Bulanık'ın Esenlik Köyü'ndedir. Çocuksuz kadınlar Kuranı okuduktan sonra, kapıya dilekleri kabul olsun diye ip bağlarlar. (Yalçinkaya, 2008: s.34)

Şeyh Tar Efendi: Bulanık'ın Esenlik Köyü'ndedir. Çocukları olmayan aileler gelip türbeyi ziyaret ettikten sonra, kapıya ip bağlarlar. Çocukları doğduktan sonra yaşamayan aileler ise ölen çocuklarını türbenin yakınına gömerler. Bundan sonra doğacak çocuklarının yaşayacaklarına inanılır. (Yalçinkaya, 2008: s.35)

Molla Hasan (Mele Hesen): Kızılağaç Beldesine bağlı Eralanı Köyü'ndedir. Çocuk sahibi olmak isteyenler Mele Hesen'in mezarı başında bir ağaç bulunmakta. Ziyaret sırasında bu ağaca ip bağlanır. (Yalçinkaya, 2008: s.35)

Şeyh Ali Ose: Kızılağaç Beldesine bağlı Kayalısu Köyü'ndedir. Aşırı korkup dili tutulan çocukların öncelikle annelerinin sütüyle sırtı ve göğsü iyice ovduktan sonra asasıyla dokunup onların korkularını alır. (Yalçinkaya, 2008: s.36)

Şeyh Mustafa: Yörecik Köyü'ne bağlı Yılanlı mevkisindeki ormanlık içindedir. Çocuğu olmayan insanlar yatırın başındaki ağaçlara beşiği anımsatacak şekilde ip bağlayıp sallarlar. Sallarken de dua ederler. Böylelikle çocuklarının olacağına inanırlar. (Yalçinkaya, 2008: s.37)

Seyda Mersel Efendi: Varto merkezinde, Gümgüm Mahallesinde bulunan bir yatırdır. Çevre halkına göre hamile kadınların bu yatırın yanından geçmemeleri gerekiyor. Geçtikleri zaman vücutlarına dokundukları an, doğacak çocuğun bir yerinde halk arasında "nişan" bir iz veya leke çıkar. (Yalçinkaya, 2008: s.39)

Şeyhmus Efendi I: Varto'ya bağlı Aşağı Hacıbey Köyü'ndedir. Çocuğu olmayanlar ve hamile kalıp da sürekli düşük yapanlar buraya getirilir. (Yalçinkaya, 2008: s.40)

Seyitlik: Varto'ya bağlı Karameşe Köyü'ndedir. Çocuğu olmayan insanlar yatırın başında dua ettikten sonra, dilekleri gerçekleşsin diye yatırın başındaki ağaca ip bağlarlar. Bununla dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar. (Yalçinkaya, 2008: s.43)

Seyyit Mümin (Sey Mamin): Varto'ya bağlı Kartaldere Köyü'ndedir. Çocuk sahibi olmak isteyenler buraya getirilir. (Yalçinkaya, 2008: s.44)

Seyyid-i Gola: Muş – Bingöl il sınırındadır. Çocuğu olmayanlar buraya gelir. (Yalçinkaya, 2008: s.45)

Seyid-i Keloşke: Keloş mevkiinde Köprücük ve Onpınar köyleri arasında ormanlık bir arazide, tıpkı Seyyid-i Gola gibi dağın doruğundadır. Çocuk sahibi olmak isteyenler buraya getirilir. (Yalçinkaya, 2008: s.46)

Feki Muhammed: Korkut'a bağlı Tanköy Köyü'ndedir. Çocuğu olmayanlar buraya getirilir. (Yalçinkaya, 2008: s.48)

Şeyhmus Efendi II: Hasköy'ün ilçe kabristanındadır. Yatırın toprağı alınıp korkan çocuğun ağzına ve sırtına sürölerek korkusu alınmaya çalışılır. Çocuğu aşırı yaramaz olan insanlar da yatırdan aldıkları toprağın bir kısmını çocuğun başı ve vücudu üzerinden gezdirirken bir kısmını da çocuğun uslanması için çocuğa yedirirler. Böylece çocuklarının iyileşeceklerine inanırlar. (Yalçinkaya, 2008: s.49)

Halat Ziyareti: Yaygın'a bağlı Ulukaya Köyü'nün Halat Mezrası'ndadır. Çocuk sahibi olmak isteyenler buraya getirilir. (Yalçinkaya, 2008: s.50)

Goşkar Baba: Bingöl dağlarının Koç Tepesi'nden daha aşağıdaki rakımlarda yer alır. Alevi inancında kutsal sayılan Kirvelik bu yatırda farklı bir durumda karşımıza çıkmaktadır. Çocuğu olmayan aileler Goşkar Baba'yı ziyaret ettikten snra, çocuk sahibi olmuşlarsa doğan çocuğun kirvesi Goşkar Baba olur. Bu ermiş zatın hatırı için çocuklarının yaşayacaklarına inanılır. Bunun için de her fırsatta kurban kesilir. Bu çevrede ziyaretlerin kirveliği oldukça yaygın bir gelenektir. (Yalçinkaya, 2008: s.52)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK HASTALIKLARI

2.1. ÇOCUK HASTALIKLARINDA HALK HEKİMLİĞİ

Günümüzde teknolojiye ve tıp alanında kaydedilen gelişmeler, karşılaşılan hastalıkların tedavisini ileri seviyeye taşımaktadır. Sosyal güvencesi olan insanlar hastalıklarının tedavisi için devlet hastanelerine veya özel hastanelere gitmektedir. Sosyal güvencesi olmayan insanlar, sağlık hizmetlerinin olmadığı ya da yetersiz olduğu kırsal alanlarda halk hekimliğine başvurmaktadır. Günümüzde bunlara “alternatif tıp”, halk arasında da “kocakarı ilaçları” adı verilmektedir.

Hastalıkların tedavisinde yüzyıllar süregelen geleneksel metotlar Muş’un birçok bölgesinde hâlâ uygulanmaktadır. Her ne kadar tıp alanında mucizevî gelişmeler yaşansa da halk hekimliğinin birçok tedavi yöntemine hâlâ başvurulmaktadır. Muş’ta rastlanan çocuk hastalıkları ve bunların halk arasındaki tedavi yöntemleri aşağıda belirtilmiştir:

-Rındo(hekim) bize der çocuğa banyo yaptıracak zaman suyu güneşin önüne bırakırız. Çocuğu onunla yıkarız. Su o zaman ilaçlı gibi olur. Mikroplar ölür.

(Hanımşah KASAK)

-Çocuk hastalanınca boylama yaparız. İki tane yaş kamış çocuğun boyuna göre keseriz. Kamış kıldan yapılmış kalın iple halka halka sararız. Her halkada bir kulhuvallah(Kevser Süresi) okuruz. Sonra o ağaçları bir ziyaretin yanına bırakırız. Kamışlar kurudukça hastalık geçer.

(Mehmet Reşit KASAK)

2.1.1. İshal

Normal katılıktaki dışkının yumuşak veya sulu şekilde olup hastanın sık sık tuvalete çıkma ihtiyacı duyduğu bir rahatsızlıktır. Barsak hastalıkları, kolera, dizanteri, tifo gibi birçok hastalıkta görülebilir.

-Çocuk amel(ishal) olursa ayva ya da patlıcanın sapsarı suya koyulur, kaynatılır. İçine tadı biraz tatlı olsun diye şeker katılır. Çocuğa içirilir.

(Nuriye ARSLANTAŞ)

-İshal olan çocuğun ağzına kuru, demlenmeyen çay verilerek çiğnetilir.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.2. Soğuk Algınlığı

Burun içindeki zarın ve üst solunum yollarının iltihaplanmasıdır. Hastada burun akıntısı, hapşıırma, ateş ve öksürüğün görüldüğü bulaşıcı bir hastalıktır.

-Soğuk algınlığında tarçın kökü ve ıhlamuru kaynatır ve çocuğa içiririz.

(Hanımşah KASAK)

-Çocuğu soğuk aldığı zaman parpar otu, gendur otu, kuş yemi otu, kabak, ısırgan otundan ilaç yapılır. Çocuğun vücudunun her yerine sürülür. Sürüldükten sonra bezle sarılır ve biraz bekletilir.

(Hayriye EROL,55)

-Çocuk soğuk almışsa havlicen kökleri ıhlamurla kaynatılır. İçine şeker katılır, içirilir.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.3. Ateşlenme

Vücut sıcaklığının yükselmesine denir. Normal vücut ısı ölçülen yere göre değişmesiyle beraber, 36.2-37.5 arasında ise normaldir.

-Çocuk ateşlendiği zaman ıslak bezleri alına, ıslak pamukları da koltuklarının altına koyarız ki ateşi düşürebilelim.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.4. Kurdeşen (Dizanteri)

Bulaşıcı ve salgın hastalıktır. Hastada ishal görülür. Dışkı kanlıdır. Su veya besinlerle bulaşır.

-Eğer çocuğ kurdeşen(uyuz) olmuşse ilkin söğüd ağacının yarpağlarını gurideroh. Sonra torpağı elerog. İkisini birbirine garişdirerog. Mecun yaparoh. Sora çocuğa sürerog. Güneşde guruderoh.

(Seher BÜTE,65)

-Çocuk kurdeşen olursa, itburnu (kuşburnu) kaynatılarak çocuğa içirilir. İtburnu tek bu hastalık için değil bizde birçok hastalık için kullanılır. Çok faydalıdır.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.5. Öksürük

Çoğunlukla göğüs, boğaz veya karın boşluğunda meydana gelen bir hastalığın belirtisidir.

-Çocuğu öksürük tutarsa itburnunu (kuşburnu) kaynatır içine de biraz şeker veya pekmez katar çocuğa içiririz.

(Sinem AKYÜREK,35)

-Öksüren çocuğa balla süt karıştırılarak, içine karabiber koyulur ve içirilir. Aynı zamanda zeytinyağının içine birkaç damla limon damlatılarak verilir. Tabii bu arada önemli olan çocukğun üşütülmemesidir.

(Nevin KUYUCU)

Çocuk öksürdüğü zaman ılık su veya ılık süt içiririz. Öküsürünce boğazı tahriş olur. O ılık su veya süt evde hangisi varsa, verince boğazını yumuşatır.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.6. Pişik

Derinin tahriş olması sonucu deride hafif kabartılı kızarıklığın meydana gelmesidir. Kaşıntılı ve ağrılı olabilir.

-Altı bağlanan çocuk hele yazın doğan çocuksa pişik olur. Eğer alt tarafı pişik olmuşsa on beş defa yıkarız. Soğuk suyla yıkarız. Koltuk altı pişik olmuşsa yine soğuk suyla çok çok yıkar tülbent bırakırız.

(Sinem AKYÜREK,35)

2.1.7. Göbek Kesimi

Çocuk doğduktan hemen sonra kesici bir aletle karından dört parmak uzun ölçülür, sonra kesilir. İkiye katlanarak temiz bir iplikle bağlanır. Sonra düşmesi beklenir. Göbek kesimi ile ilgili uygulamaları çocuğun doğumundan sonra yapılan uygulamalar bölümünde ya da detaylı bir şekilde yer verdik.

-Çocuğun göbeği kesilir ya da düşende mikrop kapmasın diye temiz bez yakılır basılır. Bir de çabuk düzelsin diye kara çörek otu bırakılır.

(Şirvan KAPLAN)

-Bebeğin göbeği çabuk düşsün ve sağlıklı olsun diye göbeğine kahve bırakılır. Göbeğin üzerine yakılmış bez basılır, mikrop kapmasın diye. Biz de kara çörek otu da göbeğin bağlanmasında kullanılır.

(Sinem AKYÜREK)

-Piri (Yaşlı Nine) bebeğin göbeğini kesmek için bekler. Göbeğini dışarıda taşın üzerinde keser. Göbeği kestikten sonra ovalar, içindeki pislik dışarı atsın diye. Hastalık kapmasın diye göbek bağına gömerler.

(Zeynep GÜRBÜZ)

2.1.8. Ezilme- İncinme

Vücudumuzun herhangi bir yerinde meydana gelen travma sonucu oluşan deri altındaki kas ve yağ dokusunun zarar görmesidir.

-Çocuk düşer bir yerini incitirse, ezerse koyun eti bağlarız. Ama koyun etini çiğ ve tuzsuz basarız. Bir yeri şişerse çok yağlı hamur yaparız. Şişen yerin üzerine çekeriz yağlı hamuru.

(Sevim YILMAZ,70)

-Çocuğun bir yeri şişerse oraya yağlı hamur yaparız. Ama hamuru suyla değil yoğurtla yaparız ki acısını alabilsin. Hamur yapılırken koyulan bol yağ genellikle zeytinyağıdır ve yoğurt hem şişliğini alır hem acısını azaltır. Eti de koyarız ama etin bağlanırken sıcak olması lazım.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.9. Arı Sokması

Genellikle yaz aylarında meydana gelen arı sokması sonucu sokulan bölgede ani keskin bir ağrı, kızarıklık, şişlik ve kişiden kişiye değişmekle birlikte ölüme neden olabilen bir durumdur.

-Çocuk bağda bahçede oynuyor. Oynarken arı sokarsa, soktuğu yeri bıçakla kazırız, çamur süreriz.

(Sevim YILMAZ,70)

- Arı soktuğu zaman ya tükürürüz soktuğu yere ya da çamur basarız. Salçayla dış macunu sürenler de var. Arı bazı insanlarda alerji yapıyor. O insanlardan birini sokmuşsa hiç ellemeden hemen doktora götürüyoruz.

(Nevin KUYUCU)

2.1.10. İdrar Problemi

Normalde bakteri bulunmayan idrara bakterilerin girip çoğalması sonucu meydana gelen, hastada ateş kasık ağrısı idrarını yaparken yanma gibi belirtilerin görüldüğü bir hastalıktır.

-Çişini altına kaçırın çocuğa dalak yedirilir. Bol bol kan yapsın, çocuk kuvvetli olsun, altına kaçırmayın diye.

(Nevin KUYUCU)

-Çocuk idrarını yapamazsa, tutukluk olursa kurutulan mısır püskülü suda kaynatılır, çok suyla birlikte çocuğa içirilir.

(Zeynep GÜRBÜZ,50)

2.1.11. Mide Bulantısı

Genellikle sindirim sisteminin iltihaplanması veya zehirlenme gibi durumlarda meydana gelen karın kaslarının kasılmasından ötürü sürekli kusacakmış gibi hissetme duygusudur.

-Üşütüp midesi bulanan çocuğa limonla naneyi kaynatıp içiririz.

(Zeynep GÜRBÜZ,50)

2.1.12. Göz Değmesi

Çocuğa değen nazardır. Bunun için kurşun dökülür. Ve çeşitli tedavi yöntemleri bulunmaktadır. bu tedavi yöntemlerine nazar başlığıyla incelemeye çalıştığımız bölümde yer verdik.

-Bebeğe göz değerse mahorke kadın(yaşlı, ihtiyar kadın) helbirin içine üç tane kaşık, çocuğun ayakkabısını ve toprak koyar. Tavada kurşun eritilir, bir tase su bırakılır. Helbir çocuğun üzerine tutulur. Mahorke erittiği kurşunu, su dolu kabın üstünde çocuğun başından suya atar. Atarken de dua okur. Bakan gözler çatlasın der. Kurşunun aldığı şekle göre nazarlandığını söyler.

(Sevim EREN,68)

-Göze gelen çocuğun elbisesinin bir parçası yakılır. Çocuğun suratına yakılan parçanın dumanı üfürülür.

(Gülnaz KASAK)

-Nazar değen çocuğa kurşun dökeriz. Kurşun dökülür. Kurşunun döküldüğü suyun olduğu tastan su içilir. Yalnız bizde kurşunla birlikte bal mumu da eritilir. Su da evin etrafına dökülür çocuğa nazar uğramasın. Kurşunu tekrar eritip evin kapısında nazar uğramasın diye şipananın altına dökeriz. Bazen de nazara gelen çocuğa ateşte tuz yakarız. Yaktığımız tuzdan bir parça çocuğun ağzına çalarız.

(Sinem AKYÜREK)

2.1.13. Sarılık

Safranın kana karışıp bütün dokuları hatta göz aklarını bile sarıya boyamasıyla ortaya çıkan bir hastalık belirtisidir.

-Sarılık olan çocuğun sarılığını alsın diye yıkandığı suya altın atılır. On beş gün boyunca sarı zıbın giydirilir. Yüzüne sarı tülbent atılır ki sarılığı geçsin

(Şirvan KAPLAN)

2.1.14. Kulak Ağrısı

Orta kulak ve kulak arkası kemiklerde iltihaplanma sonucu meydana gelen kulak iltihabının ve kulakla ilgili ve diğer hastalıkların belirtisidir.

-Çocuğun kulağında yara çıkarsa zeytinyağını sarımsakla macun olana kadar yoğururuz. Yaranın olduğu yere süreriz.

(Refik KALIR,46)

-Kulağı ağrıyan çocuğun kulağına bir iki damla anne sütü damlatılır.

(Serap BOZKURT,37)

2.1.15. Dolama

Genellikle tırnakların etrafında demir eksikliği yüzünden etlerin kalktığı zaman bu etlerin koparılması sonucunda o bölgenin iltihaplanıp şişmesidir.

-Bir yer dolama olunca belgihavuz(yeşil bir yaprak) bağlarız. Belgihavuz yarayı tam hoş eder. İki gün sonra yarayı deşeriz.

(Kıymet EROL,72)

2.1.16. Karın Ağrısı

Karın boşluğunda bulunan mide, barsak, karaciğer, safra kesesi, pankreas, dalak, böbrek, gibi organların herhangi birinde görülen rahatsızlık sonucu ortaya çıkan bir belirtidir.

-Çocuğun karnı sancılanan da su da karabiber eriterek çocuğa içiririz.

(Refik KALIR,46)

-Çocuk dese ki karnım ağrıyor. Meyremhoru (yeşil bir bitki) kaynatır içiririz. Meyremhor yazın çıkar. Yazın kurutup kış için saklarız.

(Kıymet EROL,72)

2.1.17. Boy Kertme

Bilhassa kız çocuklarına uygulanır. Boyu anormal şekilde uzayan kızların boyu kertlenir. Kızı bir direğin önüne getirirler. Kertmeyi yapan kadın eline bir bıçak alır. Kızı direğe dayayarak tam başının üzerinde direğe bıçakla bir çizgi çizer, bu işlemi üç Çarşamba tekrar eder. Böylelikle boyun uzaması önlenir.

-Kız çocuklarının boyu çok uzananda bir direğin önüne kızı koyarlar. Kadın eline bir bıçak alır. Kızı direğe yaslar, başının direğe denk gelen yerine bıçakla bir iz bırakır. Bunu üç çarşamba yapar. O zaman kızın boyu fazla uzamaz. Fazla uzaması iyi değildir. Çocuk yürümeye başladığında ağaç oyma ustalarının yanında ağaçtan oyuk açtırırız. Çocuğun beline ip takıp ağacın oyduğuna kutu takarız. Böylece tuvaletini yapmayı öğrenir.

(Mehmet Reşit KASAK)

2.1.18. Saç Uzamaması

Saçları uzamayan kız çocuklarına uygulanır.

-Kız çocuklarının saçları uzamazsa bir bardak suya Kuran-ı Kerim okunur. Okunan su kızın başına “it ürerken uzanasın, katır doğarken kısalasın” diyerek sürülür.

(Şirvan KAPLAN)

- Bizde bebeklerin saçı güzel uzayabilsin diye saçlarını küçükken üçe vurdururuz. Yine de uzamıyorsa zeytinyağı ve sarmısakları iyice macun haline getiririz. Kızın saçına süreriz. Biraz bekletiriz, sonra yıkarız.

(Nevin KUYUCU)

2.1.19. Yanık

Çok sıcak ve çok soğuk ısıya maruz kalma sonucu vücutta oluşan kırmızı, beyaz ve siyah renkte, yer yer içi su dolu lezyonlardır.

-Yanan çocuklara bal mumuyla zeytinyağıyla macun yapar, yanan yerlere süreriz.

(Nevin KUYUCU, 45)

-Yanığın cinsi çok fena değilse yoğurt sürülür ya da hemen suyun altına tutulur. Yandığı anda yanığın üzerine buz gibi soğuk şeylerde bırakılır.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.20. Yaralanma

Çocukların oyun esnasında veya kaza sonucunda vücuttaki el, ayak, kafa, göz vs. organların zarar görmesidir.

-Kafası kırılana bez yakılır. Yanan bezin külünü kırığa basarız. Kesilen yerlere de tuz veya şeker basarız.

(Nevin KUYUCU,45)

2.1.21. Arpacık

Gözde kaşınma, batma, kızarıklık, ağrı, sulanma, gibi belirtilerle ortaya çıkan göz kapağı bezlerinin iltihaplanmasıdır.

- Arpacık çıkan göze sıcak çayın içine pamuğu batırıp sıcak sıcak arpacığın üstüne basarız. Bunu günde üç dört defa tekrarlarız.

(Gülnaz KASAK)

2.1.22. Bademciklerin Şişmesi

Burun akıntısı, öksürük, ateşin görüldüğü ve çocuğun soğuk su, dondurma yemesi sonucunda bademciklerinin iltihaplanması sonucu çıkan bir belirtidir.

-Bademciği şişen çocuğa ılık suyun içine elmadan yaptığımız sirkeden birkaç damla damlatırız onu da çocuğa sabah akşam içiririz.

(Fırat AYKAN)

2.1.23. Çıban

Boyun, bel ve yüz kısımlarında görülen hızlı büyüyen iltihaplı bir deri hastalığıdır. Hızlı büyüyen bu iltihaplı kabarıklıklar kırmızı ve sert yapıdadır.

-Lokumu çiğneyip üzerine yapıştırırlar, çıbanın olgunlaşıp patlamasını sağlarlar.

(Hatice ARIK, 47)

2.1.24. Kabakulak

Yetişkinlerde de görülebilen bir hastalıktır; ama genellikle çocuklarda görülür. Bulaşıcı bir hastalıktır. Hastanın ağzından çıkan tükürük damlacıklarıyla bulaşır. Genellikle kulak altında bulunan tükürük bezlerinin iltihaplanması sonucu ortaya çıkar.

- Genellikle kulağın arka tarafına kazan dibi veya sacın içindeki kara isi ıslatarak süreriz.

(Nevin KUYUCU)

2.1.25. Kızamık

Daha çok 3-10 yaşları arasında görülen hastada ateş, gözlerde kızarıklık, burun akıntısı ve vücutta küçük kırmızı lekeciklerin görüldüğü bulaşıcı bir hastalıktır.

- Kızamık döken çocuklara bol bol tatlı besinler yedirilir. Özellikle de şeker yedirilir.

(Arife BÜYÜKÖZER)

-Çocuklardan birisi kızamık olunca diğerlerine de bulaşsın hepsi beraber çıkarsın diye kardeşlere aynı kaptan ve kaşıktan yemek yedirilir. Bir de aynı yatakta yatırılır.

(Şirvan KAPLAN)

2.1.26. Mayasıl

Makat kanalı duvarındaki toplardamarın genişlemesi ve şişmesi sonucu meydana gelen makat ağzında ele gelen şişlik, ağrı ve kanamasıyla kendini gösteren hastalıktır.

- Mayasıl da sürekli sebze meyve ve bol yeşillik yediririz. Her yemeğin yanına salata yapıp yediririz. Kesinlikle baharat, acı yedirmeyiz.

(Kıymet EROL)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZLÜ GELENEK ÜRÜNLERİ

Folklor denince akla gelen en önemli öğelerden birisi de sözlü geleneğe dayalı olan ürünlerdir. Bunlar bir kısmı yazıla geçirilen bir kısmı da dilden dile dolaşarak günümüze kadar ulaşan eserlerdir. Ulaştıkları halk kitlelerinin dillerinden, yöresel adetlerinden beslenerek yaşadığımız döneme kadar ulaşmışlardır.

Sözlü geleneğe dayalı eserleri incelemeye çalıştığımız bu bölümde;

- 1- Ninniler
- 2- Bilmeceleler
- 3- Dualar
- 4- Beddular
- 5- Tekerlemeler
- 6- Oyunlar
- 7- Masallara yer verilmiştir.

3.1. NİNNİLER

Anne karnında annesiyle ilgisini kuran çocuklar için geliştirilmiş ezgiler mevcuttur. “Ninniler iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, ana kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha kolay ve çabuk uyutmak veya ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o anki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir nevi türkülerdir.” (Çelebioğlu, 1987: s.79)

Çocuğa ninni söyleyen anne ya hazır ninni örnekleriyle söyler ya da içinden geldiği gibi doğaçlama olarak söyler. “Anne ninniyi söylerken yavrusuyla ve dertleriyle baş başadır.”(Kaya,2004: s.353) Ninnilerin bilinen konuları bulunduğu gibi yaşanan bölgenin öğelerine göre de konu belirlenebilir.

Muş yöresinin ninnilerinin derlenmeye çalışıldığı esnada karşılaşılmıştır ki yörede söylenen ninniler Türkiye’ nin diğer bölgelerinde söylenen ninnilerle aynıdır. Genellikle çocuklar uyutulurken Muş’a ait türküler söylenmektedir.

Dandini dandini dastane
Daneler girmiş bostane
Gov bostanci daneyi
Yemesin lahaneyi

(Arife BÜYÜKÖZER)

Menim oğlum gözeldir
Gaşları tek düzedir
Oğlum uyumahlidir
Sen uyku ver yareden

(Kıymet EROL)

Atan tutam men seni
Şekere gatam men seni
Akşama baban gelende
Önüne atam ben seni

(Serap BOZKURT)

Hu hu hu Allah
Sen uykular ver Allah
Uykularda büyüsün
Paşa paşa yürüsün

(Şirvan KAPLAN)

Uyusun da büyüsün nenni
 Tıpış tıpış yürüsün nenni
 Gov bostanci danayi
 Aparmasın güzel gızımı
 Eee e eeee e.....

(Ebru COŞKUNLAR)

Gözlerim gözlerine
 Gurben olem gözlerine
 Yalvarem yılanlere
 Değmeye gözlerine

(Nevin KUYUCU)

3.2. BİLMECELER

Çocuk gizemli olan şeyleri sever ve ilgi çekici bulur. Zekâsının ve hayal dünyasının sınırlarını enginleştirmesi aşamasında devreye bilmece girer. “Gelenekten süregelen ve hemen her konudaki birtakım somut-soyut kavramların uzak-yakın ilişkileri yoluyla zihinde çağrışımını sağlayan bir nevi oyuna dayalı zihni melekelerin gelişmesinde önemli rol oynayan daha ziyade manzum yapıda söz kalıplarıdır.” (Kaya, 2004: s.417)

Bilmece sözli gelenek ürünleri içinde önemli bir yere sahiptir. Yaşanan toplumun zekâ ve eğlence düzeyini yansıtır. Bilmece soran ya da yanıtlayan çocuğa zekâsını kullanma şansını tanır. Çocuk problemler karşısında çözüm üretebilmeyi öğrenir ve bu konuda hız kazanır. “Pratik zekanın gelişimine katkıda bulunur.” (Şimşek,2007: s.46) Çocuklar bilmece sorarak çevrelerinde bulunan nesnelerin isimlerini veya işlevlerini öğrenirler. “Bilmeceğin önemli fonksiyonlarından biri de köklü medeniyetlere sahip topluluklarda dil becerilerinin, çevredeki eşya ve olayların iyi kavranması için kullanılan eğlenceli bir öğrenme yolu olmasıdır.”(Yalçın, Aytaş 2003: s.132)

Bilmeceler kırsal kesimlerde uzun kış gecelerinde eğlendirici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece eğlendirici özelliği üzerinde durmak doğru değildir. Aynı zamanda çocuğa çevresindeki nesneleri, doğa olaylarını, hayvan, bitki isimlerini vd. soru- cevap yöntemiyle öğretir. Aile eşrafiyla bir araya gelinen toplantıların önemli unsuru olan bilmeceler, aynı zamanda çocuğa özgüven de aşılar. Sorulan bilmecenin cevabını bilen çocuk eğlendiği esnada öğrendiği gibi kendine olan güvenini de arttırır. “Gerçekte, insanı düşünmeye sevk etmesi, çevreye daha dikkatli bakma alışkanlığı kazandırması yönüyle düşünüldüğünde bilmece sormak ve cevaplamak bir tür beyin jimnastiğidir.” (Cerrahoğlu, 2005: s.58)

Bilmecelerde konu sınırlaması yoktur. Çok çeşitli konularda bilmece sorulabilir. Bilmecelerle ilgili çeşitli tasniflemeler yapılmıştır. Örneğin Alemdar Yalçın – Gıyasettin Aytaş bilmeceleri söyleyenine göre; anonim bilmeceler, ferdi bilmeceler, yapısına göre de şiir halinde yazılan bilmeceler ve düz yazı halindeki bilmeceler şeklinde kümelemiştir.

“Bilmece geleneksel bir sorudur. Geleneksel olmak demek zaman ve söylenen yerler için de bir derinliği ve yaygınlığı olmak demektir. “(Başgöz, Tietze 1999: s.3) Yöreden derlediğimiz bazı bilmecelerin soruluş şekli ilk etapta argo gibi görünmektedir. Örn: “-Alt lappigim üst lappigim, senin hılligin benim bılligim (El Değirmeni)” Yalnız cevabı söylendiği zaman aslında argo anlamda olmadığı görülmektedir.

Bilmeceler çocukların yaşadıkları topluma göre şekillenmektedir. Muş yöresinde bilmecelerle oyunlar da oynanmaktadır. Çalışmamız süresince derlediğimiz bilmece örneklerini konularına göre aşağıda yer belirttiğimiz gibi derledik:

- . 1- Eşyalarla İlgili Bilmeceler
- 2-İnsan ve İnsan Organlarıyla İlgili Bilmeceler
- 3-Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Bilmeceler
- 4-Dini Unsurlarla İlgili Bilmeceler
- 5-Hayvanlarla İlgili Bilmeceler
- 6-Tabiat Olaylarıyla İlgili Bilmeceler

3.2.1. Eşyalarla İlgili Bilmeceleler

- Alt lappigim üst lappigim, senin hılligin benim bılligim (El Değirmeni)
- Harharane gurgurane, pişik çıhıp pehlivane (Şoratan)
- (Yetiş MİRZE)
- Dört köşedir beş değil, başi sunan hoş değil (Sabun)
- Yer yer doymaz. Oturur gahmaz (Fırın)
- Gırmızıye boyedim, anan garnine dayedim (Yayık)
- Benim var bir gelinim, elini öper gelenin gidenin (Kapı Tokmağı)
- Menim babamın saroğı bu odeyi doldirir. (Lamba)
- (Yesari BOZKURT)
- Dağda değdim, yeşilbaşlı begdim, eve geldim gari oldum, eli bağlı gul oldum
- (Süpürge)
- Harharane gurgurane, pişik çığıp pehlivane (Şoratan)
- Bir evim vardır, üstünde gagili
- (Baca) -Yaş soktum kuru çıktı (Fırın)
- (Nejdet EVREN)
- Ben giderim o gider, arkamda tin tin eder (Baston)
- (Nuriye ARSLANTAŞ)
- Gelir leyli gider leyli, tek ayağda durir leyli (Kapı)
- (Faruk KOTAN)
- Duzsus bişen aş, köpük veren daş (Sabun)
- Koce bir gare mande, sırge var gulağında (Kazan)
- (Samet KÜÇÜKÇELEBİ)

- Altı ayaklı fil, aklın varda bil (Kantar)
- (Çetin KOÇ)
- Gare tavuk gagıldar, ganatleri şakıldar (Baca)
- (Sevim EREN)
- O yani daş bu yani daş, içinde var gırh elli baş (Hamam)
- (Savaş YILDIRIM)
- Dört kardeş birbirini kovalar (Araba Tekerleği)
- Bir urgan dolusu öküzüm, kızların boynunda süsüm (Boncuk)
- (Serap BOZKURT)
- Aldım elime, soktum deliğine (Anahtar)
- Dışarıda biri var, ensesinden işer (Çeşme)
- Toprak yer, kül çıkarır (Sigara)
- Ben bakarım o bakar, bana ara ara göz atar (Ayna)
- (Muhittin BİNGÖL)
- Ben giderim o durur (Ayakkabı)
- Hali, hali, dağda güm güm eder (Balta)
- (Nimet İBİŞ)
- Önerim, önerim. Elsiz, kolsuz dönerim (Değirmen)
- Boyun uzun, gölgesi yok (Bardak)
- (Zuhal KOTAN)
- Masa üstünde berber, onu bekler ekmekler (Bıçak)
- İki buruşuk deve, otlar durur çamur üstünde (Çarık)

-Ev içinde deve izi, baktırır herkesi	(Lamba)
-Alaca yılan dünyayı dolan	(Para)
	(Şirvan KAPLAN)
-Ev ardında dana oynar, durur, yine oynar	(Davul)
-Eğri büğrü, yere tükürür	(İbrik)
-Bir yengem var, hep şalvar yamar	(İğne)
-Bir demirim var insanı çeker	(Kantar)
-Dere dibinde çullu deve	(Değirmen)
	(Vahit KISAYOL)
-Dere dibinde çullu ekmeçiğim	(Dokuma Tezgahı)
-Sıra sıra kediler, birbirini yidiler	(Düğme)
-Bir öküzüm var, üstünü örtmeden duramaz	(Ev)
	(Bülent KAPLAN)
-Bizde bir kişi var, ensesinde dişi var.	(Tarak)
-Avlu dibinde şiş çuval	(Yastık)
-Ben göremem o görür	(Fener)
-Paresini el alır, dumanini yel alır	(Sigara)
	(Sinem AKYÜREK)
-Bir kuşum var, gece gündüz öter	(Saat)
-Başı bağlı, kuyruğu sefalı	(Kayık)
-Alçacık mintan, içi dolu şeytan	(Kibrit)
	(Şefik ELÇİ)

- Tık tık tıklar, duvardaki hanımlar (Saat)
- Bin duvarım vardır, beş yüzü yüzüstü, beş yüzü arkası üstü (Kiremit)
- (Raziye ZENT)
- İnsan gibi yemek yemez ama lafı hiç bitmez (Radyo)
- (Nurcan ADIMAN)
- Evimin ortasında kara beşiğim (Soba)
- Pencere başında kırmızı gül (Kiremit)
- Gündüz işler ayakta, gece dinlenir kapı ardında (Süpürge)
- (Savaş BİNGÖL)

3.2.2. İnsan ve İnsan Organlarıyla İlgili Bilmeceler

- Yedi delikli tokmak, bunu bilmeyen ahmak (Kafa)
- Bir pace dolu çamur daş (Diş)
- (Nuriye ARSLANTAŞ)
- O yani çeper bu yani çeper, içinde bir gahbe çapar (Göz)
- (Nejdet EVREN)
- Kökü yukarda, başı aşağıda (Bıyık)
- İki kurnalı bir çeşme (Burun)
- (Serap BOZKURT)
- Bir dam dolusu ak keserciğim (Dişler)
- Sarp yerde çin çin yuva (Göbek)
- (Yetiş MİRZE)

- Vurur vurur gümlemez, onsuz insan göremez (Göz)
(Samet KÜÇÜKÇELEBİ)
- Yar başında yarım almacığım (Kulaklar)
- İki asker bir ormana giremez (Kaşlar)
(Vahit KISAYOL)
- Beş kardeş, birbirine benzemez (Parmaklar)
- İki kardeş birbirine eş (Göz)
(Yaşar BÜTE)

3.2.3. Yiyecek ve İçeceklerle İlgili Bilmeceleler

- Bilmece bildirmece, dil üstünde kaydırmaca (Dondurma)
- Allah yapir yapisini demir açir gapisini (Karpuz)
(Nuray SEYATOĞLU)
- Dağdan gelir taştan gelir, başı püsküllü enişte gelir. (Uşgun)
- Gat gatidir gat gati, yaradenin hikmeti (Lahana)
(Nimet İBİŞ)
- Yerin altında püsküllü tavuk (Patates)
(Çetin KOÇ)
- O yani memmer bu yani mermer, içinde var sari ömer (Yumurta)
- Yer altinde kürklü hoce (Soğan)
- Derisiz girer, derili çıkar (Ekmek)
(Nevin KUYUCU)
- Soğarem küser, çekerem küser (Kahve)

-Bu yol pazare gider, izi nezere gider, anasi alti aylıg, ogli pazare gider (Salatalık)

(Yetiş MİRZE)

-Tuzsuz pişen aş gördüm

(Süt)

-Sıra sıra tencereler, bütün bütün yenirler

(Yumurta)

-Allah yapar yapısını, bıçak açar kapısını

(Karpuz)

(Savaş BULAN)

-Tuzsuz pişen aş, köpük veren taş

(Helva)

(Muhittin BİNGÖL)

-Yaş attım, kuru kaptım

(Ekmek)

-Tadı var kabı yok

(Bal)

(Yaşar BÜTE)

-Bahçelerde olur, her yerinde yaması çok olur

(Lahana)

(Süheyl KASAK)

-Bir evim vardır, içinde yüz insan vardır

(Kabak)

-Küçük kutucuk, derdi bir yumrucuk

(Ceviz)

(Vahit KISAYOL)

-Avludan atladı, buz gibi çatladı

(Yumurta)

-Ak attım, kırmızı oldu

(Ekmek)

(Nazım EROL)

-Çalı dibinde kırmızı göğüslük

(Çilek)

-Bir direkli, molla sarıklı

(Mantar)

-Yer altında tavuk yumurtası

(Patates)

(Nuriye ARSLANTAŞ)

-Dışı mı dedin cam gibi, içi mi dedin kan gibi	(Karpuz)
-Küçük fıçık, içi dolu katık	(Yumurta)
	(Beyzanur KUYUCU)
-Dış kütük, içi katık	(Ceviz)
-Çalı dibinde kırmızı düğme	(Çilek)
-Yer altında piliçli tavuk	(Patates)
	(Muhittin BİNGÖL)
-Altın saçlı, sarı başlı	(Mısır)
-Yuvarlak bir taş, içi dolu aş	(Yumurta)
	(Muhammed MİRZE)
-Yüz direkli, bin kiremitli	(Asma)
	(Sibel ZENT)
-Dört kardeş bir entari içinde	(Ceviz)
	(Ebru AŞKIN)
-Minareden attım kırıldı, suya attım kırılmadı	(Yumurta)
-Sarkar durur daldan, rengini alınca baldan	(Armut)
	(Aysena KUYUCU)

3.2.4. Dini Unsurlarla İlgili Bilmeceler

-Nar denesi nur denesi bu dünyanın bi denesi	(Kabe)
	(Nevin KYUCU)
-Gurna bir çeşme ki içmeyen iki kişi	(Adem ile Havva)
	(Çetin KOÇ)

- Abdest alır, namaz kılmaz, insan olur, camiye gitmez (Ölü)
- Ev ardında küflü dede (Abdesthane)
- (Yetiş MİRZE)
- Elime bir şey aldım, çekerim çekerim gelir, ne biter, ne gerilir, dedemin elinde tık tık eder, bilmem buna ne denir?
- (Tespîh)
- (Nimet İBİŞ)
- Tıngır elek, tıngır saç, elim hamurda, karnım aç (Ramazan)
- Karşıdan baktım, emir memir, yanına vardım kilitli demir (Mezar)
- (Savaş YILDIRIM)
- Dam üstünde dana bağırır, azıcık durur yine bağırır (Müezzin)
- (Bülent KAPLAN)

3.2.5. Hayvanlarla İlgili Bilmeceleler

- Kuyruklu kumbara, ekin taşır ambara (Fare)
- Alti sudur içilir üstü çimen biçilir (Koyun)
- (Nejdet EVREN)
- Ezan ohur namaz gılmez, gari alır nikağ gıymezi (Horoz)
- (Samet KÜÇÜKÇELEBİ)
- Karşıdan bakınca bir kara taş, yanına gidince dört ayak bir baş (Kaplumbağa)
- Bak bak der, tak tak der (Ağaçkakan)
- (Vahit KISAYOL)
- Havada uçar bir kuş, eti yenmez, sütü çok hoş (Arı)

- Ev içinde takır tukur, ben zannettim döşek dokur (Fare)
(Muhittin BİNGÖL)
- Kendisi kara, yumurtası alaca (Karga)
(Şirvan KAPLAN)
- Çalı dibinde yağlı sarık (Yılan)
- Yazın uçar, kışın deliğe kaçar (Sinek)
- Mır mır eder, bizim gece fener (Kedi)
(Yetiş MİRZE)
- Yerden alır, gökte yer (Deve)
(Yesari BOZKURT)
- Su içinde yağlı kayış (Balık)
(Ebru COŞKUNLAR)

3.2.6. Tabiat Olaylarıyla İlgili Bilmeceler

- Burdan vurdum gılinci, halepden çıhdi uci (Yıldırım)
(Sevim YILMAZ)
- Üçü uçan dağidir, üçü cennet bağidir, üçü dörer döşürür, üçü vurer dağidir
(Mevsimler)
- Sarı öküzümün yattığı yerde ot bitmez (Ateş)
(Savaş YILDIRIM)
- Dere dibinde döşek, bunu bilmeyen eşek (Buz)
- Uzun uzun ucu yok bunlar her yerde çok (Dere)
(Savaş BİNGÖL)
- Bazen akça, bazen karaca, bazen olur maskaraca (Bulut)
(Serap BOZKURT)

-Bir gerdanım vardır, asılırım asılırım kopmaz	(Demir)
	(Yetiş MİRZE)
-Yürürüm yürür, söylerim susar	(Gölge)
	(Faruk KOTAN)
-Bir evim var, yetmiş iki deliği var	(Yıldız)
-Bir ocak bir ocak dünyayı ısıtır kapkucak	(Güneş)
	(Yesari BOZKURT)
-Kışın güler, yazın ağlar	(Kar)
-Akşam oldu mu konar, sabah oldu mu uçar	(Karanlık)
	(Hami ÇELİK)
-Gökten inerken sarkar, yere iner ağlar	(Kar)
-Dağdan gelir dağ gibi, bağırrır durur oğlak gibi	(Rüzgar)
-Gökte ağlar durur, yere inince durur	(Yağmur)
	(Nafize ÇAĞLAYAN)

3.3. DUALAR

İnsan doğası gereği bir ilahi güce inanma ihtiyacı duyar. İnsanoğlu en eski dönmelerinden beri ihtiyaç ve isteklerini kendinden daha büyük güce iletir. Bu güç insanların inançlarına göre farklı adlandırılmaktadır. Bizim dinimiz olan İslam dinine göre yaratanımız Allah'tır. Biz ihtiyaçlarımızı Allah'tan dualar aracılığıyla dileriz. Dua “an onim halk edebiyatında, insanların kendi yakınları ve sevdikleri için iyilikler, esenlikler dileyen, insanın kendisi ve toplumun mutluluğu için Allah’a yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.”(Güleç, 2002: s.50)

Çocuk için söylenen dualarda, çocuğun sağlığının iyi olması, yaşayacağı hayat boyunca her şeyin iyi ve hayırlı olması adınadır. Dualar samimiyetle ve karşılık beklemeden edilir. Buda karşılıksız sevginin ifadesidir.

Muş 'ta derlediğimiz dua örnekleri:

Allah ömrünü bereket vere.	(Arife BÜYÜKÖZER)
Allah birini bin ede.	(Nuriye ARSLANTAŞ)
Allah seni görünür görünmez belalardan koruye.	(Aysena KUYUCU)
Allah senden razı olsun.	(Nurcan ADIMAN)
Allah imanını Kamil ede.	(Beyzanur KUYUCU)
Allah kesene Halil İbrahim bereketi kate.	(Nuray SEYATOĞLU)
Ah vah etmeyesen.	(Çetin KOÇ)
Allah seni derde komiye.	(Ebru AŞKIN)
Allah seni kem gözlerden sakınsın.	(Nimet İBİŞ)
Allah sana oğil evladi versin.	(Ebru ÇOŞKUNLAR)
Allah tuttuğunu altun eylesin.	(Nevin KUYUCU)
Allah seni kötü insanlardan gorisin.	(Erol BOZKURT)
Allah sana kötü gün göstermesin.	(Fırat AYKAN)
Allah senin muradini versin.	(Nejdet EVREN)
Allah sana yavrum dert verip derman aratmasın.	(Gökhan MEMİŞ)
Allah seni sevdiğine bağışlasın.	(Nazmi BİNGÖL)
Allah seni bağışlasın.	(Gülnaz KASAK)
Allah sana zihin açıklığı vere.	(Nazım EROL)
Allah senin gönlüne göre toprak diye tuttuğunu altun eyliye.	(Hakan ÇİFTÇİ)
Allah sana doğru yoli nasip eyliye.	(Nafize ÇAĞLAYAN)
Allah ehlekli evlat vere.	(Hami ÇELİK)

Allah canan sağığ vere.	(Muhittin BİNGÖL)
Annenden emdiğın süt kadar hakkım sana helal ola.	(Hayriye EROL)
Allah analı babalı böyüte.	(Muhammet MİRZE)
Allah tez zemanda gavuştura.	(Metin TOPLU)
Allah zarar ziyan vermiye.	(Hanımşah KAŞAK)
Allah helal para gazanmayı nesip ede işallah.	(Mehmet Reşit KAŞAK)
Allah sana cenneti nesib ede.	(İrfan ÖZKAN)
Allah sana ana baba sözi dinliyen uşaq vere.	(Kaymak TİMURÇİN)
Allah seni ana baba sözi dinliyenden eyliye.	(Kıymet EROL)
Allah sana bol bol rızık vere.	(Arife BÜYÜKÖZER)
Allah sana her şeyin hayırlısını versin.	(Sevim EREN)
Bir yastık da gociyasız .	(Hayriye EROL)
Bahtın açık ola balam.	(Süheyl KASAK)
Bol bol para vere sana Rabbim.	(Aysena KUYUCU)
Cennetlik olasın.	(Nuray SEYATOĞLU)
Cennet hatuni olasın .	(Çetin KOÇ)
Cennet hurilerinen yemağ yiyesen.	(Ebru ÇOŞKUNLAR)
Cüzdanın paranan dola.	(Nimet İBİŞ)
Darluğ yüzi görmiyesin.	(Engin BÜTE)
Denizler gibi feerrah olasan.	(Nevin KUYUCU)
Dolu sanduğun öninde oturasan.	(Erol BOZKURT)
Ellerin dert görmiye.	(Nejdet EVREN)

Elin toprağa atasan altun topliyasan.	(Fırat AYKAN)
Eller sana nazar vurmiye.	(Nazmi BİNGÖL)
Fatma anamızdan gomşi olasan.	(Gökhan MEMİŞ)
Fatma anamıza gomşi olasan .	(Nazım EROL)
Fatma anmıznan söhbet edesen.	(Hakan ÇİFTÇİ)
Güzel huylu olasan.	(Muhittin BİNGÖL)
Güzel insanlarla komşu olsan.	(İrfan ÖZKAN)
Hayırlı kaderlerin olsun.	(Muhammet MİRZE)
Hayırlı kazançların ola.	(Metin TOPLU)
Hayır sofraların açık ola.	(Kaymak TEMURÇİN)
Hayırlara vesile olasan yavrim.	(Mehmet Reşit KASAK)
Hayırlı işlerin ola.	(Nafize ÇAĞLAYAN)
İstediğin her şey olur inşallah.	(Zeynep GÜRBÜZ)
İnşallah heci olasan.	(Sinem AKYÜREK)
İnşallah sevdiğinnen evlenirsen.	(Sevim EREN)
Kaderin eyi ola.	(Samet KÜÇÜKÇELEBİ)
Muradını yaşıyasan.	(Raziye ZENT)
Ne istersen Allah sana öni ver.	(Nurcan ADIMAN)
Ömrün uzun ola.	(Gülnaz KASAK)
Örmen heyırlı ömür gatıla.	(Hanımşah KASAK)
Sen beni incitmedin Allah da seni incitmiye.	(Ebru AŞKIN)
Seni Allah goriya	(Zafer TAŞBULAK)

Seni Allah bağışliya.	(Vahit KISAYOL)
Saçların sana öbür dünya da duaci ola.	(Yesari BOZKURT)
Yüzün güle.	(Yetiş MİRZE)
Ya rabbim darlıg göstermesin.	(Savaş YILDIRIM)

3.4. BEDDUALAR

Toplumumuzda hoş karşılanmayan bir durum olan beddualar, kötü isteklerin dile gelmesidir. Genellikle sinirli bir ruh haliyle söylenir. Yaramaz, etrafa zarar veren çocuklar için kullanılır. Anne baba çocuğa beddua edebildiği gibi, dışarıdan çocuğun rahatsız ettiği insanlarda beddua ederler. Her ne kadar toplumumuz tarafından hoş karşılanmasa da yörelerimizin hemen hemen hepsinde beddualara rastlamak mümkündür.

İyiliklere, iyi dileklerle yani dualarla karşılık veriyoruz. Canımızı acıtan, bize kötülüğü dokunan insanlara da beddua ile karşılık veririz. Aralarındaki fark beddualar, dualar kadar samimi değildir. Genellikle anlık duygu boşalması olarak karşımıza çıkan beddualara Muş ilimizde de rastlarız.

Muş'tan derlediğimiz beddua örnekleri:

Allah sana bela versin.	(Şirvan KAPLAN)
Ayağda durasan etlerini yerde göresen.	(Hami ÇELİK)
Allah seni kahretsin.	(Serap BOZKURT)
Allah sana güler yüz göstermesin.	(Savaş BULAN)
Allah seni bildiği gibi etsin .	(Saadettin BAHÇİVAN)
Allah'ından bulasan.	(Refik KALIR)
Allah sana gün göstermesin.	(Nevin KUYUCU)
Allah seni evlattan mehrim etsin.	(Ebru COŞKUNLAR)

Anana babana hasret galasan.	(Hakan ÇİFTÇİ)
Allah ana olmani nesip etmiye.	(Nurcan ADIMAN)
Allah baba olmani nesip etmiye.	(Çetin KOÇ)
Ah edesen benim en kötü günimi ariyesen.	(Nejdet EVREN)
Aradığını heç bulamıyasan	(Gülnaz KASAK)
Anan öle.	(Engin BÜTE)
Allah sende razı olmiya.	(Muhittin BİNGÖL)
Anandan emdiğin süt burnundan gele.	(Nazım EROL)
Aklın alına.	(Refik KALIR)
Başan daş dege.	(Metin TOPLU)
Başan daş yağa.	(Savaş YILDIRIM)
Boynun gırıla.	(Yetiş MİRZE)
Boyuna kefen biçile.	(Arife BÜYÜKÖZER)
Burnundan fitil fitil gele.	(Kaymak TEMURÇİN)
Baba çığa suratan.	(Gökhan MEMİŞ)
Boynun devrile.	(Sadettin BAHÇİVAN)
Baba goğisi almiyasan.	(Ruşen BAYRAK)
Cehnemin dibine olasan.	(Nuray SEYİTOĞLU)
Cehennem mekanın ola.	(Kıymet EROL)
Canım derdine düşesen.	(Hakan ÇİFTÇİ)
Ciğerin ağzından gele.	(Yesari BOZKURT)
Cigerin tökile.	(Süheyl KASAK)

Can çekişesen.	(Vahit KISAYOL)
Cehennem ateşinde yanasan.	(Nimet İBİŞ)
Canından olasan.	(Beyzanur KUYUCU)
Cennet yüzi görmiyesen.	(Ebru AŞKIN)
Cehennemde şeytana gomşı olasan.	(İrfan ÖZKAN)
Canın hayrını görmiyesen.	(Nafize ÇAĞLAYAN)
Çenen çekile.	(Nejdet EVREN)
Dert tutasan.	(Raziye ZENT)
Dodağların tökile.	(Samet KÜÇÜKÇELEBİ)
Dilini eşek arosi soğa.	(Zafer TAŞBULAK)
Dertten gözin açmıyasan.	(Çetin KOÇ)
Derdin dağlari aş a işallah.	(Arife BÜYÜKÖZER)
Erim erim eriyesen.	(Engin BÜTE)
Ellerin gırıla.	(Fırat AYKAN)
Elin golun yanan tökile.	(Hami ÇELİK)
Elsiz golsuz galasan.	(Refik KALIR)
Emma ayıl olasan.	(Nuray SEYATOĞLU)
Geberesen.	(Savaş YILDIRIM)
Gözin kör ola.	(Sevim EREN)
Gözünde gala.	(Vahit KISAYOL)
Görbagor olasan.	(Şirvan KAPLAN)
Gözlerini elimnen pamuğliyam.	(Bülent KAPLAN)

Gurbanım olasan.	(Sibel ZENT)
Gerim gerim gerilesen.	(Faruk KOTAN)
Gucağan bebe almiyasan.	(Zuhal KOTAN)
Gara haberin gele.	(Vedat SÜMER)
Gursağında gala.	(Savaş BİNGÖL)
Ganın içen aha.	(Vahit KISAYOL)
Gara yere olasan .	(Zeynep GÜRBÜZ)
Gara yere gidesen.	(Şefik ELÇİ)
Gara yerin dibine olasan.	(Sibel ZENT)
Gara gara derler senin ola.	(Savaş YILDIRIM)
Gidesen gelmiyesen	(Yaşar BÜTE)
Gözün ağa.	(Engin BÜTE)
Heyrını görmiyesen.	(Kıymet EROL)
Hançer galben sablana.	(Hami ÇELİK)
Helal yemek görmiyesen.	(İrfan ÖZKAN)
Helallaşmak nesip olmiye.	(Yesari BOZKURT)
İçin için eriyesen.	(Nurcan ADIMAN)
İçine dert düşe.	(Nimet İBİŞ)
İsi yatasan savuh gahasın.	(Mehmet Reşit KASAK)
İçinden gan aha.	(Ebru AŞKIN)
İçin dert dola.	(Raziye ZENT)
İnim inim inliyesen.	(Muhammet MİRZE)

İtlerden ekmek yiyesen.	(Aysena KUYUCU)
Karanlık cehnemde olasan.	(Fırat AYKAN)
Kuduz olasan.	(Kıymet EROL)
Kıdor kıdor ölesen.	(Hayriye EROL)
Kemiklerin eriyen.	(Nevin KUYUCU)
Kolun kanadın gırıla.	(Metin TOPLU)
Kanın içine aha.	(Serap BOZKURT)
Kudum kudum kudurasın.	(Faruk KOTAN)
Lime lime olasan.	(Zuhal KOTAN)
Lime lime etlerin tökile.	(Sibel ZENT)
Muradın gözünde gala.	(Zafer TAŞBULAK)
Merhamet görmiyenin.	(Yetiş MİRZE)
Murat etmiyeyen.	(Vahit KISAYOL)
Maraz dökesen.	(Arife BÜYÜKÖZER)
Ocağın söne.	(Sevim YILMAZ)
Ocağın başan yığıla.	(Kaymak TEMURÇİ)
Ocağın gapana.	(Savaş BULAN)
Oluk oluk ganın ağa.	(Vahit KISAYOL)
Oğul yüzi görmiyenin.	(Nuray SEYATOĞLU)
Rahmet başan yağmıya.	(Aysena KUYUCU)
Sesin sallarin altından gele.	(Beyzanur, KUYUCU)
Seni sam yeli tuta.	(Çetin KOÇ)

Sızım sızım sızlıyasın.	(Nuriye ARSLANTAŞ)
Soluk almıyasan.	(Gökhan MEMİŞ)
Saçık boynan dolana.	(Hami ÇELİK)
Şil olasan.	(İrfan ÖZKAN)
Teneşirlere gelesen.	(Nafize ÇAĞLAYAN)
Tutunacağ dalın gamlıya.	(Gülnaz KASAK)
Toprağ başan ola.	(Hayriye EROL)
Toy yigidin bayram günü öle.	(Kıymet EROL)
Tüülenmiyesen.	(Metin TOPLU)
Uşaağ yüzi görmiyesen.	(Nejdet EVREN)
Ulum ulum uluyasan.	(Ebru AŞKIN)
Üzün gülmiye.	(Beyzanur KUYUCU)
Üzün gözün tökile.	(Aysena KUYUCU)
Vurucu vura.	(Erol BOZKURT)
Yılan soğa seni.	(Nafize ÇAĞLAYAN)
Yüzen kül elene.	(Arife BÜYÜKÖZER)
Yüzün gülmiye.	(Sevim YILMAZ)
Yüzüne al garası sürüle.	(Nevin KUYUCU)
Yüzen gara çalına.	(Yetiş MİRZE)
Yerin dibine giresin.	(Sadettin BAĞÇIVAN)
Zıkkımın köki.	(Vahit KISAYOL)

3.5. TEKERLEMELER

Bir insanın kendini ifade edebilmesi için önemli unsurlardan birisi de ana dilini güzel ve doğru bir biçimde kullanabilme becerisidir. Bu becerinin küçük yaşlarda kazandırılması dikkate şayan bir noktadır. Çocuğa dil bilincinin aşılması, ana dil sevgisinin kazandırılması ve bu sevginin beslenebilmesinde rol oynayan tekerlemeler; çocuğun kelime hazinesi üzerinde de etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk edebiyatının oluşumunda, sınırlarının çizilmesinde birçok değişken etkili olmaktadır. Bu değişkenlerden bir tanesi de tekerlemelerdir. “Tekerlemeler, masal, hikaye, bilme ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil ortaya çıkan mahsullerdir.”(Elçin 2004: 589)

Çocuklar konuşmaya başladıkları dönemden itibaren kendi kendilerine ses çıkarmaktan ve yeni sesleri denemekten hoşlanırlar. “Aynı zamanda ritimli, melodili söyleşilere küçük yaşlardan ilgi duyarlar.” (Şimşek 2007: 40) Çocukların zeka ve hayal dünyasına seslenen tekerlemeler eğitim sürecinde kullanılır. Dolayısıyla tekerlemeler çocukları ve oyun dünyalarını zenginleştirmek açısından önem teşkil etmektedir.

Çocuk folkloru çocuğun anne karnına düşmesiyle birlikte başlar ve yaşayacağı toplumun sosyo-kültürel yapısına uygun olarak şekillenir. Çocuk oyun esnasında ya da çevreden öğrendiği tekerlemelere kendi hayal dünyasına uygun eklemelerde de bulunabilir. Üretilen her tekerleme yaşadığı çevrenin koşullarıyla doğru orantılı oluğu için çocuğun yaşadığı yörenin folklorik öğelerine de ışık tutar.

Çocukların, kelime dağarcığının sınırlarının genişlemesinde de rolü olan tekerlemeler; çocuğa hayallerini gerçeklerinin potasında birleştirerek ifade gücünü sağlamlaştırma fırsatı sunar.

Muş yöresine ait oyun ve masalların başında da tekerlemelere rastlanmaktadır. Ayrıca çocuklar arasında tekerlemelerle atışarak da oyunlar oynanmaktadır.

3.5.1. Tekerlemelerin İşlevi

Tekerlemeleri çocuklar açısından taşınabilir oyun araçları olarak değerlendirebilmek mümkündür. Çocuklar küçük yaşlarda, konuşmaya başladıkları zaman, kendilerine ait sesler çıkarmaktan hoşlanırlar. Genellikle sesleri taklit ederek başlarlar. Tekerlemeler bu aşamada devreye girer. Genellikle benzer ses tekrarlarından oluştuğu için kulağa hoş gelir ve bu ritimler çocuklar tarafından ezberlendiği için akıllarında da kalır. Bu da hem ezber yeteneğini hem de hafızayı genişletme becerisini artırır.

Karagöz ve ortaoyununda kullanılan tekerlemeler izleyicilerin hoş vakit geçirmelerini sağlar. Tekerlemeler çocuklara okuma yazma eğitiminde sesli ve sessiz harfleri öğrenmelerinde kolaylık sağlar. Çocuklara öğretilen tekerlemelerle şiir öğrenme ve şiir türünü sevdirmek mümkündür. Ritim ve melodi açısından zengin olan tekerlemeler çocukların ilerleyen yaşlarında karşılaşacakları edebi türlere de sempati duymalarını sağlar.

Tekerlemelerin işlevini Mevlüt Özhan şöyle belirtmiştir:

- 1- Tekerlemeler çocukların dil gelişimini olumlu yönde etkiler.
- 2- Tekerlemeler çocukların topluluk karşısında heyecanlanmadan konuşmalarına yardımcı olur.
- 3- Oyunlardaki tekerlemeler belli bir ritimle, bir ezgiyle söylendiği için çocuğun ritim yeteneğinin gelişmesine katkıda bulunur.
- 4- Çocuk, bildiği tekerlemelerin yapısına uygun yeni tekerlemeler üreterek yeni bir şey yaratma, üretme gücünü kazanır.
- 5- Çocuklarda sayı kavramının gelişmesine yardımcı olur.
- 6- Çocukların vücutlarında organlarını tanımalarına yardımcı olur.
- 7- Bazı tekerlemeler çocukların yer, şehir, ülke, devlet adamı, sinema sanatçılarının isimlerini öğrenmelerine ve tanımalarına yardımcı olur.

- 8- Tekerlemeler oyunlarda zaman ölçüsü olarak kullanıldıkları için zaman kavramının gelişimine de katkıda bulunurlar. (Özhan 1997: 56-57)

Çocuk, kendisini ifade edebildiği, anladığı ve anladığını anlatabildiği zaman güveni artar. Öz güveni tam olan çocuk gelecek yaşamda da eğitim hayatına düzgün bir şekilde devam eder. Aynı zamanda kültürün gelecek nesillere aktarılması da toplumda meydana gelebilecek kültür yozlaşmasını engeller.

3.5.2. Oyun Tekerlemeleri

Çocukların oyun oynadıkları esnada söyledikleri tekerlemelerdir. Oyun çocuğun dünyasını oluşturur. Oyun öğrenmek için çocuğun çaba harcamasına gerek yoktur. Genellikle bilinçsiz olarak öğrenirler. Tekerlemeler için de aynı husus geçerlidir. Çocuklar oyuna başlayacakları zaman veya oyunu oynadıkları esnada bazı tekerlemelerle yola çıkarlar. Bu da tekerlemelerle oyunların zenginleştirilmesidir. Böylelikle oyunlar daha zevkli ve eğlenceli bir hal alır.

-Muş'ta kuraklık olduğu yıllarda çocuklar yağmur duasına çıkarlar. Çaputtan, bezden bebek yaparlar ve bebeği uzun bir çubuğa bağlarlar. Çocuklardan biri bebeği eline alır, geri kalanlar da peşine takılır. Ev ev dolaşırlar, her evin ileri geleni kapıya çıkar. Bebeğin üzerine su döker, sonrada gelen çocuklara şeker, yiyecek verir. Sonra çocuklar aşağıdaki tekerlemeyi söylerler.

Çelim çelim çemçecük

Çemçeğüne ne gele

İneklere ot gele

Bizavlara süt gele

Tarlada çamur tabakta hamur

Ver Allah'ım ver bir sürü yağmur

Çıngın çıngır çıngır tas

Birini kaldır birini as

Anber oğlu hastadır

Kekliği kafestedir

Ali binmiş atına
 Sürmüş göğün katına
 Gökte ne var bir hurma
 Dalları burma burma
 Onu yiyen hacılar hak yoluna durmuşlar
 Tarlada çamur tabakta hamur
 Ver Allah'ım biri sürü yağmur (Ruşen BAYRAK)

İp atlama oyunu oynarken söylenen tekerlemeler de mevcuttur.

- Ayşe Teyze?
 -Efendim?
 -Bahçeye gireyim mi?
 -Gir.
 -Elma toplayayım mı?
 -Topla.
 -Kaç tane?
 -Beş.
 -Yerden mi, gökten mi?
 -Gökten.
 -Bir, iki, üç, dört, beş.

(Ebru AŞKIN)

Uçak uçak iki kanatlı
 İçindeki kızlar elma yanaklı
 Erkeklere gelince maymun suratlı

(Zuhal KOTAN)

-Komşu komşu!
 -hu hu!
 -Oğlun geldi mi?
 -Geldi.
 -Ne getirdi?
 -İnci boncuk.
 -Kime kime?
 -Sana, bana.
 -Başka kime?
 -Kara kediye.
 -Kara kedi nerde?
 -Ağaca kaçtı.
 -Ağaç nerde?
 -Balta kesti.
 -Balta nerde?
 -Suya düştü.
 -Su nerde?
 -İnek içti.
 -İnek nerde?
 -Dağa kaçtı.
 -Dağ nerde?
 -Yandı, bitti, kül oldu.

(Şirvan KAPLAN)

Alti aydır gışımız
 Çortidir aşımız
 Gargadır guşumuz
 Darıdır lavaşımız

(Vahit KISAYOL)

Hamamcının tası yok
 Külhancının saltası yok
 Çarşıda bir tazı gezer
 Boynunda tasmaşı yok

Eğer çömlek daşa değse
 Vay çölmeyin haline
 Eğer daş çölmeğe değse
 Vay çölmeyin haline

(Aysena KUYUCU)

Gece bulut gündüz ayaz
 Yılını güldürür gece
 Ayaz gündüz bulut
 Yılının kuludur.

Arpa yer sap çıkarır
 Yük altında tıkanır
 Altı ay bir çay geçer
 Zannedersin uçurur

(Bülent KAPLAN)

Zippım zippım zippedarım
 Eğer yağdım hoş baharım
 Eğer yağmadım gaddarım.

Tamşin Tamşin Tamama
 Bebek gitmiş hamama
 Hamamın kapısı kilitlidir
 Bebeğin başı bitlidir.

(Nevin KUYUCU)

Mardın onunde
 Leftek pununde
 Doğuzunde gelmir
 Onunde galmir

Tamşin tamşin tamame
 Seni verim çobane
 Çoban aparsın yabane

(Kıymet EROL)

3.5.3. Sayışmacalar

Tekerlemelerin bir çeşidi olarak da adlandırılan sayışmacalar, çocukların oyun oynamak için yaptıkları bir tür ebe çıkarma işlemidir. Oyuna başlayacakları zaman kalabalık bir topluluksa çocuklar arasında seçim yapmak için sayışmacalar kullanılır.

“Sayışmacalar uyaklı, sözcük ve cümlelerden, sayılardan oluşmakta olup anlama pek önem verilmemektedir. İki den fazla çocukla oynanan oyunlarda bir kişinin en sona kalıp ebe olması gerektiğinde, diğer çocukları ayıklamak için kullanılır.” (Cerrahoğlu 2005: 78)

Portakalı soydum
 Başucuma koydum
 Ben bir yalan uydurdum
 Duma duma dum
 Kırmızı mum
 Dolapta pekmez
 Yala yala bitmez

Ayşecik cik cik

Fatmacık cık cık

Sen bu o-yun-dan çık

(Aysena KUYUCU)

Ooooo piti piti

Karamela sepeti

Terazi lastik jimnastik

Biz size geldik bitlendik

Eve gittik te-miz-len-dik

(Semanur BÜYÜKÖZER)

4. ÇOCUK OYUNLARI

Oyun, çocuğun varoluşuyla özdeşleşen bir kavramdır. Çocuk, çocukluğu boyunca attığı adımları oyun olarak değerlendirir. Böylece hem eğlenen eğlendikçe de öğrenen bir çocuk görüntüsü karşımıza çıkar. Çocukluk denince akla ilk gelen oyun; “Gerçek dünya ile hayal dünyası arasındaki köprüdür.”(Yavuzer, 1994: s.169)

Çocuk üzerinde etkisi önemlidir oyunların. Çocuğun kendi isteğiyle oynadığı, zorlamanın bulunmadığı vakitlerdir oyun vakitleri. Bu vakitler çocuk için verimli dönemdir. Çünkü oyun belli kurallar çerçevesinde oynanır. Çocuk oyun oynadığı esnada kurallara uymayı öğrenir. Aynı zamanda birçok nesneyi ve olayları yine oyun aracılığıyla öğrenir. Çocuk yaşadığı günlük hayattan geçici süreliğine de olsa sıyrılarak oyuna verir kendini. Genel olarak oyunların sonunda kazanana ödül, kaybedene de ceza verilmektedir. Çocuk bu sayede kazanmakla kaybetmenin, her ikisinin de hazzını yaşayarak kendini gerçek dünyaya da hazırlar.

Çocuk oyun oynarken sonucunu düşünmez. Belli bir amacı yoktur; ama kurallar çerçevesinde sınırlarını kendisinin belirlediği bir sahada özgür bir şekilde dolaşır. Bir şeyleri bağımlı olarak yapmak değil, oyun oynarken birçok olguyu öğrenmek, öğrenirken de eğlenmek çocuğun ilgi alanını canlı tutmaktadır. Oyun çocuğun dünyasını oluşturur. Çocukla iletişim kurmanın, onun dünyasında yer alabilmenin en güçlü anahtarı da oyundur. Bir toplumu oluşturan unsurların en önemlilerinden birinin çocuk olduğunu belirtmiştik. Çocuğun gelişiminde oyunların etkili olduğu altı çizilmesi gereken bir noktadır. Oyunun şekline göre çocuğun rolleri üstlenmesi, sorumluluklarını yerine getirmesi, çocuğun kimlik kazanması açısından etkilidir. Çocuk oyun sayesinde birçok şeyi okul döneminden daha önce ve daha kolay öğrenir. Çünkü zorunluluk yoktur.

Çocukları ortak paydada buluşturan oyunlar, toplumun yaşam koşullarına göre şekillenmekle birlikte birçok bölgede benzerlik göstermektedir. Yapılan derlemeler sonucunda bazı oyunların sadece isimlerinde bazı oyunların da kurallarında farklılıklar gözlenmiştir. Muş yöresinin oyunları derlenirken birçok oyunun şimdilerde çocuklar arasında değişik şekillerde oynandığına rastlanmıştır.

4.1. Holoç

-Bu oyun beş ya da yedi kişiyle oynır. Zopanan oynanır. Oyunu oynayacağımız yere önce bir çukur açaroh. Çuğurun ilerisine de moza(taş) koyaroh. Daha önceden seçtiğimiz ebe mozayı zopayla iteliye iteliye çuğura gadan getirmeye çalışaroh. Diğer oyuncular da buna engel olmaya çalışır. Ebenin yaklaştırdığı mozayı çuğurdan uzaklaştıрмаğa çalışırlar. Tabi ebe zopasıyla diğer uşahlara dokunamaz. Çünkü yasağtır. Eğer zopa çocuğların zopasına değerse holoç olur.

(Vahit KISAYOL)

-Önce oyun oynayacakların arasından bir tane ebe seçeriz. Sonra ortaya bir tane çukur açarız. Bu çukurun biraz ilerisine moza dediğimiz bir yuvarlak taş koyarız. Tabi bu oyunu beş veya yedi kişiyle oynarız. Sonra ebe sopasıyla mozayı çukura doğru sürüklemeye başlar. Ama diğer çocuklar da buna mani olmaya çalışırlar. Oyunda kural ebe diğer çocukların sopasına değmemeli. Eğer ki değerse holoç olur.

(Muhammed MİRZE)

-Küçükken oynadığımız en güzel oyun holoçtu. Mahallede arkadaşlar toplanırdık. Beş veya yedi kişi olurduk. Çok eşya isteyen bir oyun olmadığı için her zaman oynayabilirdik. Bir tane ebe seçerdik. Ebenin elinde bir sopa olurdu. Bu sopayla moza dediğimiz taşı açtığımız çukura atmaya çalışırdı. Diğer arkadaşlarımız ebeyi engellemeye çalışırdı. Mesela ebe sopasıyla başka birine dokunursa holoç olurdu. Holoç demek ebenin diğer oyuncuyu ebe yapmasıdır. Tam mozaya vururken ebe eğer çocuğa dokunursa o ebe olurdu.

(Arife BÜYÜKÖZER)

-Holoç oyunu taş ve sopayla oynadığımız bir oyundu. Ebe sopayla mozayı çukura sokmaya çalışırdı. Ebe dışındakiler sopalarıyla de onu engellemeye çalışırdı. Eğer ebe onları taşa vururken sopasıyla yakalarsa holoç olurdu. O kişi de ebe olurdu.

(Nuriye ARSLANTAŞ)

4.2. Dellür Ağaç/ Tellür Ağaç

-Bir büyük bir de küçük ağaç parçasıyla oynaroh. Büyük ağaçla küçük ağacı en uzağa atmak için uğraşoroh. Misal men büyük ağaçla küçük ağacı uzağa atarken garşındaki havada yakalarsa ebe men olurum. Eger yığalıyamazsa garşındaki ağacın düştüğü yerden oyunun başladığı yere kadar meni sırtında daşır.

(Sevim YILMAZ)

-Aslında başka yerlerde çelik çomak diye bilenen bu oyuna bizim burada tellür ağaç denir. Ama bazı değişiklikler vardır bizim buralarda. Büyük bir daire çizeriz, bu dairenin ortasına da bir çukur kazarız. Bu çukurun üstüne küçük bir ağaç bırakırız. İşte oyun adını da bu ağaçtan alır. Bu ağaca tellür deriz. Şimdi ebe çukurun üstündeki bu tellür ağacı elindeki sopasıyla ileri fırlatmaya çalışır. Eğer garşındaki oyuncu tellür ağacı havada yakaladı mı o kişi tellür ağacın başına geçer. Eğer ki hava da yakalayamazsa tellürün düştüğü yerden tellür dairenin içine atılır. Ebe de garşındaki kişi tellürü attığı zaman sopasıyla tellüre vurmaya çalışır. Onun dairenin içine düşmesine izin vermez. Tellür daireye girerse ve tellür havada yakalanırsa ebe değişir.

(Nevin KUYUCU)

-Bizim bu oyun biraz Amerikalıların beyzbol oyununa benziyor. Biz de bu oyun dört veya altı kişi ile oynanıyor. Oyun oynayacağımız yere büyük bir daire çiziyoruz. Bu dairenin içine de bir çukur açıyoruz. Oyuncular ikişerli gruplara ayrılıyor. Ebe olan dairenin içine giriyor. Dairenin içindeki çukurun üstüne dellürü koyarız. Sonra sopayla bu dellür mümkün olduğunca ileri fırlatılmaya çalışılır. Karşıda da tabi diğer oyuncu dellürü havada yakalamaya çalışır. Eğer garşındaki oyuncu dellürü havada yakalarsa yer değiştirirler. Bu sefer de dellürü yakalayan dairenin içine geçer ve dellürü o fırlatır. Dellürü fırlattın ama garşındaki oyuncu dellürü yakalayamadı. Bu üç kere yapılır. Karşıdaki oyuncu dellürü düştüğü yerden alıp dairenin içine atmaya çalışır. Bu esnada ebe sopasıyla garşındaki oyuncunun attığı dellüre dairenin içine girmeden vurmaya çalışır. Dellür havada yakalanırsa veya dairenin içine düstüyse bu sefer oyuncular değişir. Rakip oyuncular oyuna başlar.

(Nejdet EVREN)

4.3.Kukali

-Konserve kutusunun üstüne taş bırakılır. Uzaktan düz taşla(lap) kutu devrilmeye çalışılır. Kutu devrilince oyuncular uzaklaşıp saklanırlar. Ebe kutuyu eski haline getirene kadar saklanmak için vakitleri var. Ebe aramaya çıktığında fırsatına bulan kutuyu tekrar devirir. Ta ki başka oyuncuyu ebeleyene kadar bu böyle devam eder. Taşları üst üste dizmeden başkasının yakalayamaz.

(Yesari BOZKURT)

-Bu oyunda konserve kutusunun üstüne düz taşlar üst üste konur. Bir kişi ebe olur. Düz bir taşla kutu devrilmeye çalışılır. Kutu devrildikten sonra oyuncular ebe kutunun üstündeki taşları tekrar üst üste dizene kadar saklanırlar. Ebe daha sonra diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Oyuncular yakalanmadan kutuyu tekrar devirmeye çalışır. Yakalanan ebe olur. Taşlar yıkılırsa ebe tekrar taşları üst üste koymak zorunda.

(Muhittin BİNGÖL)

-Bi tene gutinin üstüne daşları dizeroh. Daha sonra düz bir lebbiknen (taş) o gutuyi deviroroh. dabi cezali oyuncu bu daşlari kutiye dizip bizi yağalamaya çalışoroh. Eğer fırsatini bulan oyuncu olursa daşlari tekrar devireroh. Cezali oyuncu daşlari dizmeden diğerlerini yakalayamaz. Kimi yağalarsa o cezali oyuncu olur. Oyun bele devam eder.

(Nazmi BİNGÖL)

4.4. Tıngıla Fistik (Tahtaravalli)

-Büyük bir kalası tam ortasına denk getirerek taşın üstüne koyarız. Bir tarafına biri diğerine biri oturur kalasın. Ağırlığımızı vererek birbirimizi kalasın ucunda havaya kaldırırız.

(Nuray SEYATOĞLU)

-Bir ağaç bir taşın üstüne konur. Kişiler ağacın uçlarına otururlar. Kim ağır basarsa o aşağıda kalır. Diğer yukarı çıkar.

(Yetiş MİRZE)

-Düz ve büyük bir tahta alınır. Tabi bu tahtanın insan ağırlığını çekmesi lazım. Sonra bu tahta ayaklarımız yere degecek şekilde bir yüksek yere konur. Tam ortadan konur ki ağırlığımızı bu tahtaya verdiğimizde dengesizlik olmasın. Arkadaşınla tahtanın uçlarına otursun. Sonra sırayla ağırlığımızı verip birbirimizi havaya kaldırırız.

(Serap BOZKURT)

4.5. Kayış Oyunu

-Birkaç tane kayış birbirine bağlanır. Oyunda dört tane ebe dört tane de oyuncu olur. Bir kişi kayışın başında bekler. Diğerleri tek sıra halinde dururlar. Oyuncular ebelerin sırtına binmeye çalışırlar. Kayışın başındaki ebe oyunculara sırtına binmeden önce vurursa oyuncular ebe olur. Yer değiştirirler.

(Saadettin BAHCIVAN)

-Bunda iki terefe bölünür. Tereflerden biri ebe olirdi, bi terefde oyuncu olirdi. Bir tene uzun bir gayış hazırlardoh. Hebbi oyuncular tek sıra halinde dizilerdoh. Belee ebelerin sırtına bineroh. Eger oyuncular ebenin sırtına binene gadan gayışın başındaki ebe birine gayışnan vurarsa bu kere o minenler ebe olirdi.

(Zafer TAŞBULAK)

-Bu oyun oynaması kolay ve çok eşya istemeyen bir oyundur. Arkadaşlar toplanır dörderli gruplara ayrılırdık. Herkes kayışını çıkarırdı. Bunları uç uca eklerdik. Amaç kayışın başında bekleyen ebeden kayışla dayak yemeden ebenin sırtına binmekti. Eğer ebenin sırtına binmeden kayışla dayak yersek ebe biz olurduk. Eğer dayak yemeden ebenin sırtına binersek o grup yine ebe olurdu.

(Savaş BULAN)

4.6. Köroğlu

-Gece oynanır. Grup içinden ebe seçilir. Saklambacın gece oynananı da diyebiliriz.

(Savaş YILDIRIM)

-Çocuklar toplanırdık. Aramızdan birini gözlerini yumacak kişi olarak seçerdik. O bir yerde gözlerini yumup sayarken bizde saklanırdık. Sayan kişi kimi gördüyse adını söylerdi. Eğer biri gidip saydığı yeri ebelese birini kurtarırdı. İlk önce yakalanan ebe olur sayardı. Bu oyunu gece oynadığımız için oyuna Köroğlu derdik.

(Nazım EROL)

4.7. Güvercin Taklası

-Dört kişi sırt sırta verip eğilir. Diğer oyuncular eğilen kişilerin sırtından takla atarak geçerler. Geçemeyenler kimin sırtında kaldıysa onun yerine geçerdi. Bu sefer o oyuncu eğilirdi, diğeri ise takla atan oyuncu olurdu.

(Çetin KOÇ)

-Oyuncular iki gruba ayrılırdı bu oyunda. Tabi herkes yenmek için güçlü kişileri grubuna katmak isterdi. Bunun içinde adım atmaca, sayışma gibi yollarla grubun başındakiler arkadaşlarını seçerdi. Sonra ebe olan gruptan iki kişi sırt sırta verip eğilirdi. Diğer ikisi de başlarını onların bacaklarının arasına sokardı ve ayaklarını tutardı. Diğer oyuncular bu şekilde bunların üstünden geçmeye çalışırlardı. Eğer geçemezlerse diğer grup cezalı olurdu ve onlar bu sefer aynı şekilde yatarlardı.

(Vahit KISAYOL)

-Dört kişi bir grup dört kişi diğer grup olurduk. Sırt sırta verip eğilirdik. Sonra diğerleri sırtımızdan atlardı. Eğer atlayamayan olursa yer değiştirirdik.

(Savaş BULAN)

4.8. Firaruk/Fıfış

-İki grup halinde oynanır. Gruplar en az yedi kişi olmak zorunda. Ebe olmayan grup saklanır. Ebeler saklanan grubu arar. Ebe diğer oyuncuları gördüğünde firaruk diye bağırır. Ebeler kimi yakaladıysa sırtına biner ve ebe yerine kadar yakalanan kişi ebeyi sırtında götürür.

(Savaş BİNGÖL)

-Arğadaşlar iki gruba ayrılır. Bi grup ebe olur tabi. Diğer grup ebe olan gruptan saklanır. Ebeler diğer arğadaşları aramaya başlarlar. Kimi görseler firaruk diye bağırılır. Yağaladıklarının sırtına minip oyunun başladığı yere kadar sırtında giderler.

(Kaymak TEMURÇİN)

4.9.Cim Oyunu

-Üç kişilik iki grup olarak oynanır. Ebe olanlar ayakta durup tek ayağını kaldırıp diğerlerinin peşine düşer. Tek ayaküstünde olanlar yakaladıklarını tekmelerler. Tekmelenen ebe yuvasına kadar tekmelenir. Yuvaya girince ebe onlar olur. Bu sefer tek ayakla onlar diğerlerinin peşine koşar.

(Savaş BİNGÖL)

-Önce bir tane ebe yeri yapılır. Genellikle bir daire çizilir ve burası ebenin yeri olur. Ebe olan grup tek ayak üstünde diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Yakalarsa bütün oyuncular tekmelerle onu daireye kadar kovalarlar. Eğer tek ayakla kovalayan ebe yanlışlıkla ayağını yere değdirirse bu sefer herkes onu tekmelemeye başlar.

(Yaşar BÜTE)

-Bu oyunda tek ayakla diğerlerinin peşine koşarsın eğer tek ayakla koşarak birini yakalarsan onu tekmellersin. Ama eğer tek ayakla birinin peşine koşarken ayağın yere değerse o zaman seni tekmelerler.

(Seher BÜTE)

4.10. Hacı Hacı Seni Kim Götürür

-Şimdi bir kişi ebe oluyor. Diğerleri onun arkasına geçiyor. Arkadaki oyunculardan biri parmağıyla ebeyi karşıdaki çizgiye kadar götürüyor. Ebe kimin götürdüğünü bilirse ebe değişiyor. Bilemezse ebe o kişiyi sırtına alıp oyuncuların yanına kadar taşır.

(Savaş BİNGÖL)

-Bir kişiyi ebe yaparız. Sonra onun arkasına geçeriz. Bir kişi parmağıyla ebenin sırtına dokunur. Tabi biz de kimin dokunduğunu aktırmamaya çalışırız. Çizdiğimiz çizgiye kadar ebeyi o kişi parmağıyla götürür. Sonra sorar hacı hacı seni kim götürür diye. Ebe bu soruya cevap verir. Eğer ki kimin parmağıyla oraya gittiğini bilirse ebe değişir. Yok eğer bilemediyse o kişiyi sırtına alıp başa kadar götürür.

(Metin TOPLU)

4.11. Hırsız Polis

-Dört tane kağıda hırsız, polis, hakim, savcı yazılır. Kağıtlar kapalı bir şekilde oyuncular tarafından çekilir. Hırsız yazılı kağıdı çekeni polis belirler. Daha sonra savcı hırsız için hakimden ceza ister. Hakim de hırsıza ceza verir ve cezası sopayla eline vurmak olur.

(Savaş BİNGÖL)

-Bu oyunu oynamak için bir tane sopa ve kağıt lazımdır. Boş kağıtlara hırsız, polis, hakim, savcı yazılır. Sonra bu kağıtlar katlanır ve karıştırılır. Oyuncular birer tane kağıt ekerler. Polis yazılı kağıdı çeken hırsızı yakalar ve savcıya teslim eder. Savcı da hakimden hırsız için bir ceza ister. Cezası da sopayla eline vurmaktır. Hakim de hırsıza uygun bir ceza verir. Bu ceza uygulandıktan sonra kağıtlar tekrar katlanır ve oyun bu şekilde tekrar tekrar oynanır.

(Engin BÜTE)

4.12. Dudduhal/ Dudduhel

-Bu bir grup oyunudur. Üerli ya da dörderli gruplar halinde oynanır. Her grubun on metre bir çizgisi olur. Oyuncular kendi çizgilerine üç tane taş koyarlar. Kim oyuna başladıysa karşı grubun taşlarını yıkmak için ikişer taş atarlar. Eğer ki oyuncu taşlardan birini yıkmayı başarırsa bir taş daha atmaya hak kazanır. Tabi oyuncu taş atarken attığı taş yıkılan taşlara değmeyecek. Dikilen o üç taş da yıkılırsa, o grubun oyuncularının sırtına taşları yıkan oyuncular biner, karşı çizgiye kadar sırtta giderler. Tabi taşlar yıkılamazsa bu sefer oynama sırası diğer gruba geçer. O grup taşları

yıkarsa o grup onları sırtında taşır. Yıkamazsa taş atma sırası değişir. Oyun bu şekilde devam eder.

(Refik KALIR)

-Dört arkadaş bir gruba dört arkadaş bir gruba geçerek iki oyun grubu oluşturulur. Her grubun on metre uzunluğunda birer çizgisi olur. Bu çizgiden maksat taşlar yıkıldığında oyuncular sırtında bu çizgi boyunca taşımaktır. Çizgi o yüzden çizilir. Bu çizgiye üç tane taş üst üste konur. Oynama sırası kimdeyse o taş ile bu taşları devirmeye çalışır. Taş deviren oyuncu bir kez daha taş atmaya hak kazanır. Ama attığı taş devirdiği taşlara değmemeli. Eğer ki üç taşı da devirirlerse diğerleri onları işte o çizgide sırtlarında taşırlar. Taş atarken oyuncular duduhel hel hel diye bağırırlar. İşte oyunun adı da oradan gelir.

(Kıymet EROL)

-Çocukken oynadığımız oyunlardan bir tanesi de dadduhaldır. Dadduhal da oyuncular iki gruba ayrılır. Her grup kendine on metre çizgi çeker. Bu çizgiye üç taş dikilir. Diğer oyuncular kendi taşlarıyla bu taşları yıkar. Diğer grup bunları sırtında çizgide taşır. Yıkamazsa el diğer oyunculara geçer.

(Erol BOZKURT)

4.13. Mıkır Baco (Ebe Oyunu)

-Bu oyunda oyuncu sayısı önemli değildir. Ne kadar kalabalık olursa o kadar zevkli olur. Ama bir tane sopa veya kemere ihtiyaç vardır. Oyunculardan bir tane ebe seçilir. Bu ebe bir eşyayı anlatmaya çalışır. Kim ebenin anlattığı eşyayı bilirse ebe o kişiye sopayı verir. Diğer oyuncular da etrafa kaçarlar. O kişi elindeki sopayla diğer arkadaşlarını kovalar ve ebe şahin diyene kadar diğer oyuncuları döver. Tabi yakalayabildiği oyuncuları döver. Ebe şahin diye bağırıldığında elinde sopa olan kişi sopayı ebeye yetiştirmek zorundadır. Sopayı ebeye verene kadar diğer oyunculara yakalanırsa bu defa o kişiyi döverler. Ama sopayı ebeye yetiştirdiğinde dövme olayı biter.

(Hami ÇELİK)

-Dayakla oynanan bir oyundur. Ebe herhangi bir şeyi anlatır. Ebenin anlattığını bilen kişi dayağı alır ve diğerlerinin peşine verir. Kimi yakaladıysa dayakla vurur. Ama ebe şahin dediğinde dayağı ebeye vermek zorundadır. Dayak ebeye gidene kadar bu sefer herkes o kişiyi dövmeye başlar.

(Nafize ÇAĞLAYAN)

-Oyuna başlamadan önce bir ebe seçilir. Bazen oyunculardan biri kendi isteğiyle ebe olur bazen de seçilerek. Sonra herkes ebenin başında toplanır. Ebe bir eşya, bir hayvan veya herhangi bir şeyi anlatmaya başlar. İşte der boyu şu kadar, eni şu kadar diye anlatır. Oyunculardan biri ebenin anlattığı şeyi bilirse ebe hemen elindeki sopayı bilen kişiye verir. Diğer oyuncular da kaçırlar. Anlatılan şeyi bilen kişi de sopayla onları kovalar ve yakaladığını döver. Fakat ebe şahin diye bağırdığında işler tersine döner. Bu sefer o kişi elindeki sopayı ebeye yetiştirmek zorundadır. Sopayı ebeye verene kadar diğer oyuncular onu kovalar yakalarsa dövmeye başlarlar.

(İrfan ÖZKAN)

4.14. Moza (Cız)

-Üç gişi veya beş gişiyle oynanan bir oyundur. Lap denen düz taşlarla oynanan bir çizgi oyunudur. Bir tane yuvallağ çizilir. Ortasına da moza denilen taş birağılır. Yuvalagdanuzağa bir çizgi çizilir. Bu çizgiye dizilen her oyuncu gendi lapıyla mozayı yuvallahdan çıkarmağa çalışır. Eger mozayı yuvallahdan çıkarırsa oyuncu her seferinde yeniden oynamaya hak kazanır. Bu oyun sahanın dışına çığana gider devam eder. Tabi oyuncu her seferinde puan alır ve birinci bu şekilde belirlenir.

(Hakan ÇİFTÇİ)

-Bir tane daire çizilir. Bu dairenin içine holoç oyununda da kullandığımız moza denilen yuvarlak bir taş koyarız. Bu daireden ileriye bir çizgi çizeriz. Bütün oyuncular bu çizgiye gelir ve buradan dairenin içindeki mozayı kendileri seçtikleri lap ile yani düz taş ile daireden çıkarmaya çalışır. Mozayı daireden çıkaran tekrar oynama hakkı elde eder. Tabi puan da alır. En çok puan alan oyunu birinci bitirir.

(Ruşen BAYRAK)

4.15. Lap

-Oyunu oynayacaklar arasından bir tane ebe seçilir ilk önce. Daha sonra herkesin kendisine ait lapları(düz taş) üst üste konur, en üste de moze konur. Oyuna başlayacak olan oyuncu elindeki lap ile taşları yıkmaya çalışır. Laplar yıkıldığında ve moze lapların üstünden düştüğünde ebe lapları tekrar üst üste dizmeye çalışır. Ebe taşları üst üste dizer ve mozeyide onların üstüne koyarda birine dokunursa o ebe olur. Fakat herkes lapını alırsa kaçarsa ebe yine ebe olarak oyuna devam eder.

(Nimet İBİŞ)

-Yuvarlak çizeriz, içine lap dediğimiz düz taşları koyarız üst üste. Onun da üstüne mozayı koyarız. Oyuna başlayacak olan kişi lap ile bu taşları devirir. Devirince lapını alan kaçır. Ebe eğer ki taşları üst üste koyar da birini yakalarsa ebe o olur. Yok herkes lapını alır da kaçarsa ebe değişmez.

(Nurcan ADIMAN)

-Oyuncu sayısı çok da önemli değil. Ama çok lap olması da pek iyi değildir. Normalde bu oyunu altı veya sekiz kişiyle oynarız. İlk önce bir daireye bütün oyuncuların laplarını dizeriz. En üste mozayı koyarız. Daha sonra bir lapla bu taşları yıkarız. Ebe bu taşları dizerken biz de lapımızı alır kaçırız. Eğer ebe taşları dizmeyi başırırsa yakaladığı kişi ebe olur. Ama herkes lapını alırsa aynı ebeyle devam ederiz.

(Raziye ZENT)

4.16. Rız

-İki kişiyle oynanır. Herkesin üç tane küçük taşı vardır. Yere bir kare çizilir. Bu karenin içine de bir tane artı yapılır. İki oyuncu da taşları çizgilerin kesiştiği yerlere karışık olarak bırakırlar. Oyuncular sırayla oynarlar. Bu oyunda amaç üç taşı da aynı hizaya getirmektir. Taşlarını aynı hizaya getiren oyunu da kazanır. Tabi bunu yaparken de rakibin hamlelerini de önlemek gerekir.

(Sinem AKYÜREK)

-Yere bir kare çizeriz. Bu karenin içine de bir artı yaparız. Sonra oyuncular üçer tane taşlarını rastgele bu karenin içine koyarlar. Oyuncunun amacı kendi üç taşını aynı hizaya getirmektir. Bu hiza çapraz olur, yukarıdan aşağıya olur fark etmez. Taşlarını aynı hizaya getiren ilk oyuncu oyunu kazanır. Oyuncular sırayla taşlarını oynatırlar. Tabi kendi taşlarını aynı hizaya getirirken diğerinin oyununu bozmak da önemlidir.

(Zeynep GÜRBÜZ)

4.17.Kort

-Bu oyunda herkes kendisi için oyunun oynanacağı yerde bir çukur kazar. Bu çukura kort denir. Tabi bu çukurlar yan yana veya bir arada olur. Sonra ebe olan kişi küçük bir topu iki metre uzaktan kortlara atar. Bu top kimin kortuna girerse o kişi topu korttan alır ve kaçan diğer oyunculara doğru fırlatır. Eğer top kime değerse o kişinin kortuna bir taş bırakılır ve oyuncu yumurtladı diye dalga geçilir. Bir oyuncu beş kere yumurtlarsa yani çukurunda beş taş olursa oyundan çıkar. Tabi topu atan topu kimseye değdiremezse o yumurtlamış olur.

(Gülnaz KASAK)

-Kort oyunu adını oyuncuların yere açtığı küçük çukurdan alır. Bu çukura kort denir. Bu oyunda genellikle şu kadar kişiyle oynanır diye bir şey yoktur. Oyun başlamadan önce herkes yan yana kendisine kort yani çukur açar. Ebe olarak seçilen kişi biraz ilerden küçük bir topu bu çukurlara sokmaya çalışır. Top kimin çukuruna girmişse topu alır ve diğer oyunculara atar. Tabi bu esnada diğer oyuncular o kişiden kaçarlar. Topu atan kişi topu birine isabet ettirmişse o kişi yumurtlamış olur ve çukuruna bir taş konur. Eğer topu atan kişi kimseye isabet ettirememişse o yumurtlamış olur ve onun kortuna taş konur. Eğer kim beş kere yumurtlarsa o oyundan çıkar.

(Sevim EREN)

-Oyuna katılan herkes özine bir çuğur gazar. Buna da kort denir. Ebe garşidan bu çuğurlara top atar. Çuğura top girdiğinde çuğurun sahibi topi diğer oyunculara fırlatır. Kime değdiyse onun çuğuruna bir top bırakılır. Eğer çuğurunda beş taş olursa oyundan atılır.

(Savaş BİNGÖL)

4.18. Çeçehalli/Vardevalli

-Oyuncular aralarında eşleşirler. Tabi her grubun bir başı vardır. Grup başkanı herkese bir isim verir ve kişileri eşleştirir. Oyuna başlayan kişi ebeye bakar. Ebe önce rakibin gözlerini kapatır. Sonra tekerlemeyi söyler:

Çeçehalli vardevalli

Vay gidi bizim armut.

Tabi armut kimse o gelir ve ortadaki taşa üç defa vurur. Sonra yerine döner. Ebe rakibin gözünü açar. Taşa kimin vurduğunu sorar. Eğer doğru tahmin ederse oyuncu grup değişir. Bilemezse herkes rakibinin sırtına biner ve belirlenen bir yere kadar sırtında götürürler.

(Fırat AKYAN)

-Oyuncular gruplara ayrılırlar. Grupların başındaki kişiler oyuncularına birer isim verirler. Ebe rakiplerden birinin gözünü kapatır. Sonra diğer oyunculardan birini takma ismini söyleyerek çağırır. Tabi onun içinde bir tekerleme söyler: Çeçehalli vardevalli. Vay gidi bizim öküz. Gibi bir şey der. O kişi gelir, ortadaki taşa üç kere vurur ve yerine geçer. Ebe oyuncunun gözünü açar taşa kimin vurduğunu sorar. Bilirse o kişinin gözü bağlanır. Bilemezse herkes eşinin sırtına biner.

(Gökhan MEMİŞ)

4.19. Elim Elim Epenek

-Bu oyun en çoğ evde oynanır.. Önce oyuncular bir ebe seçerler. Oyuncular ebenin etrafında toplanırlar. Oyuncular ellerini yere goyarlar. Ebe tekerlemeyi seler. En son laf kime gelirse o oyundan çıkar.

Elim elim epenek

Elden çıkar kepenek

Kepeneğin suçu yok

Süleymanın suçu yok

Bindim deve boynuna
 Sürdüm Halep yoluna
 Halep yolu şerpeze
 İçinde bir ayı gezer
 Ayı beni korkuttu
 Kulağımı kerpitti
 Salle sulle
 Çek buni...

(Hayriye EROL)

-Hepimiz yuvarlak oluruz. Yan yana otururuz. Herkes ellerini önün koyar. Bir kişi ebe olur. Ebe tekerlemeyi söylemeye başlar:

Elim elim epenek
 Elden çıkar kepenek
 Kepeneğin suçu yok
 Süleymanın suçu yok
 Bindim deve boynuna
 Sürdüm Halep yoluna
 Halep yolu şerpeze
 İçinde bir ayı gezer
 Ayı beni korkuttu
 Kulağımı kırpetti
 Salle sulle

Çek buni.. Tekerlemeyi söyledikçe parmağını herkesin elinin üzerinde sırayla dolaştırır. Ne zaman tekerleme bitse ebenin parmağı kimin elinde kalsa o oyundan çıkar.

(Hanımşah KASAK)

4.20.Yüzük Oyunu

-Oyuncular yan yana otururlar. Önceden seçilen ebe de oyuncuların biraz önünde oturur. Bir ipe bağlanan yüzük oyuncuların arkasında gezdirilir. Ebeye sorarlar yüzük kimde diye. Ebe cevap verir. Eğer yüzüğün kimde olduğunu bilirse o kişi oyundan çıkar. Eğer ki bilemezse ebeye ya şarkı söyletirler ya da bir taklit yaptırırlar.

(Vahit KISAYOL)

-Oyuna katılacak kişiler ebenin arkasında otururlar ve ipliğe bağladıkları yüzüğü arkalarında gezdirirler. Ebeye yüzüğün kimde olduğunu sorarlar. Ebe kimde olduğunu bilirse o kişi oyundan atılır. Yoksa ebeye ceza verirler. O da oyunculara kalmış.

(Muhammed MİRZE)

4.21. Gıj Oyunu

-Kış mevsimi geldi mi her yer buz tutar tabi. Biz de buz tutan yerlerde özellikle yokuş aşağı olan yerlerde koşar koşar ayakta kayardık. En uzağa kim gidecek diye yarışırdık.

(Arife BÜYÜKÖZER)

-Gıj oyunu buzda kayma oyunudur. Kış mevsiminde yerler buz tuttuğunda ayakkabılarımızla buzda kayardık.

(Nuriye ARSLANTAŞ)

-Muş da gışın çoğ savuğ olir. Onin için gışın gaymağ eğlencelidir. Buzun üstünde gaymağın adi gıj dır işte.

(Nevin KUYUCU)

4.22. Kaskus

-Önceden bulduğumuz konserve kutularını iki tarafından çiviyle delerdik. Sonra o deldiğimiz yerlerden ip geçirirdik. İki tane böyle kutu hazırlardık. Kutuların üstüne çıkıp ipleri elimizle tutarak kutularla beraber yürürdük.

(Nazmi BİNGÖL)

-Bulduğumuz herhangi bir kutuyu dibinden bir şeyle deleriz. Uzun bir ipi bu delikten geçiririz. Sonra ipi ellerimize kavuşacak şekilde bağlarız. Kutuların üstüne çıkarız. İplerden destek alarak adım atarız tabi adım attıkça kutularla beraber yürürüz.

(Yetiş MİRZE)

4.23. Türkücülük

-Arkadaşlarla akşam mahallede toplanırdık. Sesi güzel olan arkadaşlar sırayla türkü söyler, eğlenirdik. Herkes sırayla en sevdiği türküyü söyler. Sesi en güzel olan bizim istediğimiz türküler de söyler.

(Serap Bozkurt)

-Akşam köyde işler bittikten sonra çay içmek için bir evde toplanırız. Orada sesi güzel olanlar şarkı türkü söyler. Eğleniriz.

(Savaş BİNGÖL)

4.24. Uzun Eşek Oyunu

-İki gruba ayrılırdık. Bir kişi de bize minder olurdu. Minder duvara yaslanırdı ve ebe olan grup ebenin bacakları arasına kafalarını sokar ve ayaklarını tutarlardı. Gruptaki herkes sırayla birbirinin bacaklarının arasına girer. Sonra diğer gruptaki oyuncular sırayla bu eğilen kişilerin üstüne atlarlar. Eğer bütün herkes atladığında eğilenler yere düşmezse, atlayanlardan biri elini yumruk yapar veya elini dümdüz uzatır. Sonra eğilenlere sorar kılıç mı topuz mu diye. Eğer ne yaptığını bilirse gruplar yer değiştirir. Eğer bilemezse diğer grup tekrar atlar. Atlayan grup onların sırtından yere düşene kadar veya kılıç- topuzu bilene kadar aynı grup diğerlerinin sırtına atlar.

(Sadettin BAĞÇIVAN)

-Bu oyunda bir grup ebe olur ve eğilerek birbirlerinin bacak aralarına kafalarını sokarak uzun bir tren oluştururlar. Sonra diğer oyuncular uzaktan koşarak bunların sırtına atlarlar. Sert atlarlar ki eğilenler çöksün. Herkes atladığında eğer eşek çökerse tekrar atlarlar. Eğer atlayanlardan birinin bir yeri yere değerse bu sefer onlar eğilirler.

Yok eğer çökmezlerse soru sorarlar. Bilirlerse yine yer değiştirirler. Bilemezlerse yine onlar eğilmeye devam ederler.

(Zafer KAYA)

4.25. Futbol Oyunu

-Büyüklüğü bize kalmış bir tahtaya iki kale yapardık. Sahayı ortadan ikiye ayırırdık. Sonra bu sahalara çiviler çakardık. Sonra bozuk parayla bu sahada futbol oynardık. Parayı parmağımızla iterek gol yapmaya çalışırdık.

(Nazım EROL)

-Biraz kalın bir tahtayı futbol sahasına benzetirdik. Mesela kale yapardık, ceza alanı çizerdik, taç çizgilerini çizerdik. Bu tahtaya çiviler çakardık ama bu çivilerin arasından bozuk para geçecek şekilde çakılırdı çiviler. Sonra işaret parmağımızla paraya vurarak gol atmaya çalışırdık. Her oyuncu sırayla paraya bir kere vurmak zorundadır.

(Savaş BULAN)

4.26. İp Atlama

-Altı yedi kişinin içinden iki kişiyi ebe seçeriz. Ebe olanlar uzunca bir ipin iki ucundan tutar. Bir de hoca vardır, bu hoca oyuna başlar. Oyunda ipin atlayanların üzerinden geçmesi şartı vardır. Şayet ip üzerimizden geçmezse o kişi yanar herhangi bir ebeyle yer değiştirir. Yani herkes ebe olur. Oyunun sonunda en az ebe olanı kucağımızda taşıyoruz.

(Seher BÜTE)

-Öncelikle uzunca bir ip bulunur bu ipin iki ucu iki ağaca bağlanarak gerginleştirilir, daha sonra beş altı arkadaş bu gergin ipin üzerinden ipe hiçbir şekilde dokunmadan atlar ipe n dokunan iki kişi ebe olur. Sonra iplerin ucundan ebeler tutar. Kalan dört kişi ipe takılana kadar hocanın yaptığını yapar. Yapamayan kişi yanar ve ebenin birinden tutar. Oyunun sonunda kazanan için bütün arkadaşlar para toplar ve onun istediği bir şeyi alırız.

(Kıymet EROL)

-Biz ipi altı kişiyle oynarız. Uzun bir ip buluruz. İpin sahibi bir renk söyler sokakta o rengi bulmaya çalışırız. Bu rengi bulamayan son iki kişi ipin uçlarından tutar, ipi salları kalan dört kişi de içinde birinciyi seçer. O birinci olan sırayla atlamaya başlar. Geri kalan üç kişi birincinin yaptığını yapmak zorundadır, yapamayan ipten tutar.

(Aysena KUYUCU)

4.27. Evcilik Oyunu

-Biz çocukken evciliğı çoğ oynıyardoh. Ema bi tek kızlar oynıyardoğ. Aramıza erkek almayıordoh. İki tene gızdan biri ana biri baba olardı. Yere bi tene çul sereridoh. Sora çulun bi keneri oturma evi, diğeri köşesi yatah evi olirdi. Uşahlarımız olurdi eger eve geğ gellerlerse onlara bağırardoh, onlari babaları döğerdi. Sonra sabah olanda komşılarımıza geğmağā giderdoh, geğmahda uşāğlarımızı tahtadan beşik yapardoh, uşahlarımızı bu beşikte uyıtırduh. En sonunda da yatar uyıduh.

(Serap BOZKURT)

-Biz çocukken en çok oynadığimiz oyun evcilikti. Çünkü annemizi babamızı örnek alırdık ve onların bize söyledikleri bizim için yaptıkları şeyleri bizler de bezden yaptığımız bebeklerimize yapardık. Öncelikle eski kıyafetlerimizi keser bezden bebekler yapardık. Sonra artan kumaş kırıntılarından bebeklerimize yastık, yorgan yapardık daha sonra iki ağaç arasına ipten salıncak yapar bu bez bebeğimizi içine yatırır, yorganı da üstüne örterdik. Bebeğimiz uyurdu , bebek uyana kadar ağaç yapraklarından ve çamurlardan yemekler yapardık. Otlardan süpürge yapar evimizin etrafını süpürürdük. Bebek uyandıktan sonra otlardan yaptığımız mamayı bebeğimize yedirirdik. Sonra da bebekle beraber yan komşumuza geğmeye giderdik. Daha sonra kendi evimize dönerdik akşam olurdu uyurduk. Sabah olurdu ve annemiz eve çağırana kadar oynardık işte.

(Beyzanur KUYUCU)

-Biz çocuğduk, evcilik oyunini çoğ severdik. Gıznarnan erkekler garışığ oynardık. Erkekler baba olardi, gızlarda ana olardi. Bizden daha ifah çocuğları da bebegimiz ederdoh. Gerçek evimizden anamızın gullanmadığı çanağ çömlek, tahta gaşıkları alardoh. Özümüze miftah eşyası ederdoh. Suvağda bulduğumuz yırtığ laylonlari hali

ederdoh, üstünde süpürge çöplerinden ettiğimiz bebeğimizi yatırardoh. Evden peynir ekmah getirerdoh onlari yerdoh. Bebegimizi geзмаға götürmah isterdiğ, çeşmenin başına götürerdoh. Oni orda yurduğ eve getirir yatırardoh. Çoğ hoş oyunlardı ben çoğ severdim, çoğ oynardım valla.

(Nevin KUYUCU)

4.28. Hal Oyunu

-Biz üç beş gişi toplanıroğ, önce bir çuğur gazaroğ, bi tene ebe seçeroğ. Bu ebenin eline bi tene topizli bir gazoğ vereroğ ebe bu gazoğnan çuğurun başında bekler. Bi tenede aşığ bularoğ , bu aşığ inegin arga ayağından çekip çıkararoh. Diğer oyincılar bu aşığ çuğura atmağa çalışorlar. Ebeye bırağmaz. Eger birisi aşığ çuğura soğarsa ebe ye eyi bir dayağ atarlar. Sonra ebe aşığ uzağlaşdırırsa, aşığa son vuran ebeyi belinde taşor. Bele bir oyundur işte.

(Gülnaz KASAK)

4.29. Elim Yandı

-Bu oyunda kaç kişi olduğı önemli değildir. Oyuncular birbirlerinin ellerinin üstlerinin çimdiklerler, böylece eller üst üste gelecek şekilde tutulur. Sonra bir kişi tekerleme söyler. Sonra her bir kişi alttaki eli çimdik ve onu oyundan çıkarmaya çalışır. Çimdiklemeye dayanamayan çocuk elini çeker, böylece elini çeken oyundan çıkar.

Çiv çiv çivane

Nene yoğurt getirdi

Pişik (kedi) burnuni batırdı

Pişik burnun kesile

Minareden asıle

Minare bıçak bıçak

İçinde demir ocak

Baba beni ballandır

Al koynuna sallandır

(Vahit KISAYOL)

4.30. Çıkma Kale Bizimdir

-Bu oyun günüz oynanır. Darlanın içine bir tene zopa çağılır. Uşağlar iki terefe ayrılırlar. Bi terefdekiler bu zopaya sahap olirler, diger terefttekilerde bu zopaya vurmağa çalışirler. Ama eger birisi zopaya vurarken garşi terefe yağalanırsa veyahutta darlanın dışına çığarsa oyundan atilir. Eger bir oyuncu bu zopaya ,yağalanmadan vurarsa onun terefi kazanır , sonra öteki teref zopaya sahap olir belece oyuni kazanirler.

(Hakan ÇİFTÇİ)

4.31. Kıç Yere Gelmez

-Oyuncular bir alana bir sopa koyarlar. Bu sopaya en geç ulaşan ebe olur. Ebe toprağın üstünde elleriyle dizlerini tutar. Kalan oyuncular bu ebenin arka tarafından yaklaşıarak amuda kalkarak çocuğun başının üstünden takla açarlar. Sonunda takla açan uşağın gıçı yere gelemmez, gelirse ya da takla açamazsa o kişi eski ebenin yerine geçer oyun herkes ebe olana kadar devam eder.

(Mehmet Reşit KASAK)

4.32. Bır Oyunu

-Bu oyunda çocuklar iki gruba ayrılır. Büyük bir alanın ortasına taş veya tahtayla işaret konur. İşaretin başına da bir koruyucu konur. Bu işarete en çabuk varan grup kazanır. Ayrıca kaçan gruptan bu koruyucuya elini değdirirse oyun sona erer. Oyunun sonunda da ebe olan gruba bir ceza verilir.

(Nimet İBİŞ)

4.33. Bezirgan Başı

-Öncelikle iki takım oluşturulur. Sonra iki kişi kollarını birleştirir. Bu iki takımın oyuncuları aşağıdaki tekerleme eşliğinde kollarını birleştiren kişilerin kollarının arasından geçer ve en sonda deliğe kaçanlara elma mı armut mu diye sorulur, elma diyen takım elmayı aklında tutan çocuğun arkasına armut diyenler armutu aklında tutan çocuğun arkasına geçer. Böylece iki takım tekrar oluşturulur ve sonunda iki

takım çekişmece oynar eğer iki takımdan da herhangi biri yere düşerse o takım oyunu kaybeder.

Aç kapıyı bezirgan başı bezirgan başı

Kapı hakkı ne alırsın ne verirsın

Bir sıçan

İki sıçan

Üçüncü de deliğe kaçan.

(Nuray SEYATOĞLU)

-Önce iki tene ebe seçeroh. Bunlar gollarını birleştiler. Sonra uşağlar iki terefe ayrılır, bunlar sıranan iki ebenin selediği tekerlemenen berebar golların arasından geçiyirler. Sonda deliğe kaçanlar ebelerin duttuğu möve adlarını bilirse onun ardına geçir. Sora iki teref çekişmece oynar, yere düşmeyen teref oyini kazanır. Düşen teref oyini geyibeder.

Aç kapıyı bezirgan başı bezirgan başı

Kapı hakkı ne alırsın ne verirsın

Bir sıçan

İki sıçan

Üçüncü de deliğe kaçan.

(Seher BÜTE)

4.34. Birdir Bir

-Biz bu oyunu altı yedi kişiyle oynardık. İki kişiyi ebe seçerdik bunlar çömelirler ve işaret parmaklarını birleştirirler. Kalan çocuklar çocukların parmaklarının üzerinden atlarlar. Onlara kadar uydurulan tekerlemeleri söylerler, tekerlemeleri yanlış veya eksik söyleyen çocuk oyundan çıkar en sonda kalanı kovalarlar ve sırtına sertçe on defa vururlar.

Birdir bir

İkidir iki dağdaki tilki

Üçtte turunç yağlı piring

Dörtte kazan dibi

Beşte moda

Altıda dans

Yedidir yedi kedinin dili

Sekizde zenginlik

Dokuzda fakirlik

On kırmızı don

(Şirvan KAPLAN)

-Biz beş uşag toplanuroh. İki tene ebe seçeroh. Ebeler birinci barnağlarını tutarlar, galanlar da parnağların üzerinden tekerleme seliyirler. Eğer bunlari esgük selerlerse oyundan atılırlar. Tekerlemeleri doğru seleyip sıranan atlayan uşag kazanır. Sora oni kovalariğ ve on kere beline çalarığ.

(Refik KALIR)

5. MASALLAR

Masallar önemi kültür kaynağıdır. Geçmiş günümüzün potasında eriterek geleneği taşıma özelliklerini içinde barındırır. Masallar sözlü edebiyat ürünüdür, dolayısıyla anlatıma dayalıdır.”Masalın tanımı, kaynağı ve ortaya çıkışı konusunda birçok varsayım ileri sürülmektedir.”(Yalçın, Aytaş 2003: 60) “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicilerini inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” (Sakaoğlu 1999: 2)

Masalların çocuk folkloru içerisindeki yerinin de altını çizmek gerekmektedir. Çocuğun hayal dünyasını geliştirerek zihinsel gelişimine de katkıda bulunur. Masallardaki hayal dünyası ile gerçek dünya arasında bağlantı kurar çocuk. Çünkü masalarda genel olarak iyiye-kötünün, doğruyla-yanlışın, güzelle-çirkinin çekişmeleri mevcuttur. Genel itibarıyla iyinin, güzelin, doğrunun galibiyetiyle sonuçlanan masallar; çocuğu da olumlu yönde etkilemektedir. ”Masalarda dürüst-sahtekar, akıllı-aptal, adil-zalim insan tipleriyle karşı karşıya gelir. Bu olumlu-olumsuz tipler aracılığıyla örnek alınacak ya da sakınılacak davranış biçimleri dikkatlere sunulur”(Şimşek 2007: 58)

Masallar bulunduğu ve yeşerdiği toplumun kültürel taşlarını bünyesinde bulundurur. Ağızdan ağza anlatılarak günümüze ulaşan masallar yaşanan çağın koşullarına göre de şekillenmektedir. Bu durum çocuğun ahlaki gelişiminde de önemli rol oynar. Anlatılan masal dönemin toplumsal olaylarıyla ilişkilendirildiği için çocuk toplumdan haberdar olarak yetişir. Burada masal anlatıcılarına, ebeveynlere de önemli bir misyon yüklenmektedir. Çünkü çocuğa masalın görünmeyen sınırsızlığını anlatıcı çizer. “Çocuk kendi uzun hikayesini masaldan yola çıkarak kurar. Masal geleceğe yönelir. Düşüncesini kurmaya, hayalinde tasarladığı olağanüstülüklerle gelişen serüvende kendini ortaya koymaya ve tanımaya çalışır. Böylece gerçekler dünyasında ayakta durmayı daha kolay öğrenir.”(Şirin 2007: 81)

Çalışmanın bu bölümünde Muş yöresinin çocuk folkloruna ait masallar derlenmiştir.

5.1. Çocuk Masallarında Bulunması Gereken Nitelikler

Çocuğun dinleyeceği ya da anlatacağı masalların çocuğun gelişimi üzerinde etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü masal öğeleri ve kendisine has dünyasıyla tamamen çocuğa hitap etmektedir. Çocuk dinlediği masallarda; sevinç, heyecan, acı vb. gibi duyguları yaşar. Çocuk masalın büyülü dünyasının kapısından girer ve uzun yıllar devam eder bu heyecan. Öncelikle dinleyici konumundadır. Bazı masalların sonunda yer alan öğütlerden nasibini alır. Daha sonra anlatıcı konumuna geçer. Büyüklerinden dinlediği masalları aktarmaya çalışır.

Masalların çocuk eğitimindeki yerini Naki Tezel şöyle anlatmıştır: Çocuk eğitiminde ise masalın önemli kabul etmemek mümkün değildir. Küçük çocukların dikkatini, ilgisini yalnız masallar çektiği için, folklor malzemesi olarak derlenen masallardan açık bir anlatım, basit ve kısa cümlelerle yazılmış, eğitici ve ‘kıssalı’ hikayeler yazmak, kötü unsurları atıp, çocuk hayalini işletecek iyi unsurlarla güzel masallar hazırlamak, çocuk edebiyatına büyük hizmet olur.(Tezel 1997: XXI)

Çocuklar açısından önemli olan masalarda aranan bazı nitelikler bulunmaktadır. A. Ferhan Oğuzkan çocuk masallarında aranan nitelikleri şöyle nakletmiştir. Çocuklara anlatılacak veya onların kendilerine okuyacakları masalları seçerken, öğretmenlerin, anne-babaların ve kütüphanecilerin göz önünde bulundurmaları gereken nitelikler şöyle sıralanabilir:

- a) Masalı oluşturan olaylar canlı ve hareketli olmalıdır.
- b) Masalın dili sade, anlatımı akıcı olmalıdır.
- c) Masalda düğüm noktaları ustaca işlenmiş olmalı, olaylar beklenmedik biçimde sonuçlanmalıdır.
- d) Tasvirler, kahramanların davranışları ve beğenileri, çocuklarda iyilik ve güzellik duygusunun gelişmesine yardımcı olmalıdır.
- e) Masalda anlatılanlar zaman zaman çocukları neşelendirmeli, güldürmeli ve eğlendirmelidir.

- f) Masal konusu ve kahramanları bakımından, çocukları korkutmaktan ve üzmekten uzak durmalıdır.
- g) Masalda çocukları uyuşukluğa, boş inançlara ve yazgıcılığa (kaderciliğe) yönelten telkinler bulunmamalıdır. (Oğuzkan 2001: 26)

5.2. Muş Masallarından Örnekler

Yöreye ait yirmi dokuz masala yer verilmiştir. Bu masalların yedi tanesi Mehmet Şakir Yavuz'un Muş Masalları Üzerine Bir Araştırma adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden, üç masal da Muş Valiliğinin hazırlamış olduğu Muş – 1989 adlı yıllığından alınmıştır.

5.2.1. Allah'ın Kapısı Çoktur

Zemanın birisinde bi tene padişah varmış. Bu padişah çok çapgınmış, şehirdeki marangozun garısını görür, ona göz goyır. Marangozun garısına sahip olmak için marangozun tikanına gidiyir ve diyir ki:

“ eger sabaha gadar benim için yedi deve yükinen kepek yapmazsan valla kelleni kestirirem”

Marangozun canı çoğ sıkıgilir evine gidir, ee garisi de sorunca o da her şeyi tek tek garısına anlatir. garısı da marangoza diyer ki:

“Allah'ın gapisi çoğdur”.

Tabi adami sabaha gadar uyuyamayir. Sabahnan şipanada behliyen adamlari görince garisina şöyle diyir:

“ vağğ meni götürmeye geldiler”

Ama gapiyi açtığında gelen adamlar padişah öldi diyirler ve padişaha tabut yapmasini istiyirler. Garısı da gocasına diyer ki:

“men sana demedim mi Allah'ın kapısı çoğtur.”

(Kıymet EROL)

5.2.2. Leylek ve Kırlangıç

Bi zamanlarda bir kırlangıçla bir leylek varmış. kırlangıç, leyleğe diyor ki:

“Yaylaya geliyorsun ?”

Leylek de diyor ki:

“Önce sen çık, bah bahalım nasıl yayla. Eger güzelse ben de yaylaya gelirim.”

Kırlangıç çığıyor bağıyor yaylaya ki her taraf yemyeşil, sular gürül gürül, çimenler dize geliyor.

Daha sonra gidiyor ve leyleğe haber veriyor.

Leylek de yaylaya gidiyor bağıyor ki yeşillik yoh. Yeşilliğ ancak dizlerine gadar, daha tam bahar gelmiyordur. Daha ortalığ yeşillenmiyordur ki.

Kırlangıca diyor ki:

“kırlangıç gardeş niye beni yayla güzel diye gandırdın?”

O da diyor ki:

“Vallahi benim suçum yohtur. Sen dedin git yaylaya bah. Ben de bahtım, çimenler dizlerime geliyor. Her taraf yeşil görünü bana...”

Sonra ikisi de soğuktan donup ölürlür.

(Nazmi BİNGÖL)

5.2.3. Kurnaz Tilki

Bir varmış bir yokmuş. Ormanın birinde bir tilki varmış. Tabi tilki kurnaz bir tilkiymiş. Ormanda gezerken kendi kendine demiş ki:

“Bu kanatlı hayvanları nasıl yakalayıp yerim?”

Bunun için bir tuzak düşünmüş.

Hindiyi, kekliği ve horozu bir araya toplayıp demiş ki:

“Gelin sizle arkadaş olalım.”

Kurnaz tilki ilk önce horozun, hindinin ve kekliğin güvenini kazanmış ve arkadaş olmuşlar. Bir gün tilki horozu çağırımış ve demiş ki:

“Sen neden vakitsiz ötersin horoz kardeş”

Daha horoz cevap vermeden tilki horozun kafasını kesip yemiş.

Horozu yedikten sonra hindiyi çağırımış ve demiş ki:

“Kadınlar suyun başına gidince sen neden orada kabarıp, kendini gösteriyordun”

Onun da cevabını beklemeden başını kesip yemiş. Sıra kekliğe gelmiş, kekliğe demiş ki:

“Sen kadınları suya giderken niye tepeye çıkardın?

Tabi kekliğinde cevabını beklemeden kekliği atmış ağızına.

Kekliği ağızına alınca keklik tilkiye sormuş:

“Madem sen beni yiyorsun, söyle senin aslın nedir?”

Tilki gururla:

“Baaavıki”der.

Tabi tilki konuşunca ağızı açılır ve keklik tilkinin ağızından uçar gider.

(Muhammed MİRZE)

5.2.4. Vezir ile Köylü Kızı

Bir varmış, bir yohmış. Zamanın birinde bir padişah ile bir veziri varmış. Padişah vezirine ğezebe gelmiş. Ona demiş: “İki koyın alacahsın. Kırk gün besleyecahsın. İkisinin de kiloleri bir olacah. Ve ele olcay ki onların fiyatları yönünden çıkacah.”

Tabi vezirın akli ermemiş. Tebdil-i kıyafat etmiş kendine bir yardımcı aramağa çıhmış. Yola çıhmış. Yolda kendisine bir köyli ras gelmiş. Onınla arkadaş olmuşler. Tabi arkadaşları bilmiyor onun vezir olduğunu.

Yolda gidiyorlar. Vezir köyliye diyor: "Birimiz merdivan olah, digeri de onun üzerine çıhsın." Tabi köyli ne demah istediğini anlamadığı için bişe dememiş. Biraz yürümüşler bi suye ras gelmişler. Vezir köyliye demiş: "Birimiz köpri olah, digerimiz onun üstünden geçsin." Köyli gine anlamamış, susmuş. Bunlar üstünü çıharmışler, suyi geçmişler.

Gitmişler gitmişler, köylinin köyüne yakın gelmişler. Artık arkadaşlıkları son bulmuş. Vezir vedalaşmış, arkadaşına demiş: "Bir perçe arpa ekmeği ile bir tas eyran bişe değil; ama kötü erkeğin beli kırılın..." Bunlar ayrılmışler.

Adam evine ulaşmış. O olayı de baştan sonine keder anlatmış. Adamın evde bir bakire kızı varmış. Kızı demiş: "Baba sen ne yaptın, delisin. O adam meneli meneli konileri konişmiş: Önce demiş konışa konışa gidelim bizim yolımız kısalsın. Sen anlamamışsın. Sonra suyi görende demiş ikimiz ıslanmayah. Birimiz digerin beline çıhsın, ölece suyi geçah. Sen gine anlamamışsın. Sız ayrılende sen ona dememişsın gel eve gidah. Onun için öle demiş. Get o adamı getir o ya vezirdır ya padişah."

Adam hemen vezirın arhasına düşmüş. Oni çağırmiş. Vezir anlamış onun evinde bir elamet var. Durımı teahmin etmiş. İki birlikte adamın evine gitmişler.

Vezir eve girande adama demiş: "Senin evin duvarı iyi örülmüş; ama bir taşı yamuttur.(Adamın kızının gözi şaşmış.) Kız cevap vermiş: " Duvar çok sağlamse bir taşın zerarı olmaz. Söyle baham sen kimsin, derdin ne?"

Vezir meseleyi anlatmış:

"Padişahın istegini yerine getirmesem kellemi alır." demiş.

Kız demiş:

"Belese kolay. Get iki tene aynı kiloda koyun al. Onların arasına bir kurt bağle, yalnız kurdun ağzı koyınlara yetişmesin. Kırk gün onların yemini aynı ver. Onların yününü de kırp, bir secade yap, sat. Onların parasını çıkarır. Yalnız bi sertim var, demiyecahsın ha bu akli felan kızdan almışem."

Vezir gitmiş eynisini yapmış. Padişahın gezebından kurtulmuş. Padişah demiş: “Yalnız bu ekıl senın ekılın değil. Bana söyle baham bunu kim sana söyledi. Söyle yohsa kelleni alırem.” Vezir ne-çare herseyi anlatmış.

Padişah demiş:

“Get o kızı bana iste!”

Vezir mecbur kalıyor, gidiyor kızı istemaga. Kız diyor:

“Sen niye söyledın?”

Vezir demiş:

“Herse gücüm harıcında oldi.”

Kız demiş:

“Güzel! Ben padişahi alıyorum, yalnız cemeetiyle geldiği zaman kelenimi ben kesiyorum.

Padişah cemeetiyle gelmiş. Kız çıhmiş meydane, demiş benim kelenim:

“20 koyın, 30 koç; 50 at, 70 yehte; 90 feraset, 100 akıl...”

Padişah heyetine diyor:

“Kahın gidah, bu is olmaz.”

Heyeti sormiş:

“Neden olmaz padişahım?”

Padişah demiş:

“Kız bana diyor ben yirmi yaşımdeyim, bana otız yaşında bir delikanlı lazım. Erkek elli yaşına girende at gibi olur. Yetmiş yaşına girende yehte gibi olur. Kız diyor insan ömri doksan oldi mi feraseti gidiyor. Yüz oldi mi akli de gidiyor. Hemen kalhın gidah.”

Rahmet dinleyenlerin ve anlatanın anasına-babasına...

(Yavuz 2005: s.183)

5.2.5. Pirenin Tüccarlığı

Bir varmış bir yoğmuş. Bi tene pire tüccerlih ediyir. Bu pirenin de bir sürü heyvani var. gış aylarında hava birez isininca heyvanlarını alır yaylaya çıhir. Yaylada guş yuvalarını görünce hevaların hep bele hoş olacağını düşünir ama yanılır. Bu yüzden gidiyir bütün heyvanlarının yünlerini gırpiyir. Sora fırtine çığıyir ve bütün heyvanları telef oliyir. Gidiyir bağıyir ki guşun da yuvasi bozuh. Guş da ölmüş. Sora pire diyir ki:

Hey vit vit eden kuş

Hesabın oldu yanlış

Kendi evini yıktın

Beni de evsiz bıraktın

E tabi zemansız iş eden pire pişman olyir ve bir daha zemansız iş yapmamaya tövbe ediyir.

(Sadettin BAHÇİVAN)

5.2.6. Aklım Çok da Malım Yok

Zeman zeman içinde ğalbur saman içinde bi keresinde adamın birisi çarşıda;

“Aklım çok, malım yok; aklım çok, malım yok.” diye diye gezermiş. Çarşıda bunu söyleyip dolaşırken zengin bir adam bunu duyir sora bu adama seslenir ve diyir ki :

“Sen ne diyirsin?”

Diyir ki:

“Benim aklım çohtur, malım yohtur.”

Zengin adam bu adamı denemek için ona biraz para veriyir ve diyir ki:

“Senle ortak bir iş yapalım.”

Adam parayı alıyir, gidiyir bir kesir alıyir. Kesirleri götürüyir bir denizin kenarında yakiyir, ısınmak için. Gece denizden bazı heyvanlar ağızlarında değerli eşyalarla

çıgıyır ve kesirden kalan küllerin içine bırağıyır. Sabahleyin rüzgar külü uçuranda adam küllerin içindeki eşyaları görüyir. Onları saklamak için kerpiç yapıyır, onları arasına saklıyır. Tabi zengin adamın payını da ayırıyır.

Zengin adam, birgün diyir:

“Bir gidip varayım yanına benim ortağ ne yaptı verdiğim parayla.”

Kapıyı çalıyır ve adam çıkıyır:

“Para gitti ama bu kerpiçler galdı bunlar da senin payın.” diyir.

Zengün adam diyir:

“Madem para gitti o zaman ben de kerpiçleri götüreyim belki birgün lazım olir.”

Kerpiçleri evinin önüne bırakıyır. Birgün yağmur yağıyır ve kerpiçler yağmurdan eriyir. Adam bir bağıyır ki kerpiçlerin içinden değerli taşlar çıkır. Hemen adamın evine gidip diyir ki:

“Benim evim yıkıldı, o kerpiçlerden başka verebilir misin bana?”

Adam da ona:

“Yok kalmadı başka kerpiç, git kendi payınla idare et” diyir.

(Yetiş MİRZE)

5.2.7. Kambur

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir varmış bir yokmuş, Allah’tan başka kimse yokmuş. Hamamda çalışan bir de Külhancı varmış. Bu Külhancı tahminen 35 -40 yaşlarında imiş. Külhancının belide büyükçe bir kambur varmış. Bu sebeple de külhancıyı adı yerine herkes kambur diye çağırırmış. Külhancı güler yüzlü , o derece de hürmetkar bir adammış. Herkese hizmet eder, herkesin hizmetine koşmaktan zevk almış. Hamamda çalışalı on beş yıl oluyormuş.

Bir gece hamamda kimse kalmamış, Kambur da bundan istifade hamama girmiş. Orta göbeğin üzerine bir peştimal sererek uzanmış. Gecenin bir vaktinde bakmış ki hamamın kapısı açılıyor, garip garip sesler geliyor. Biraz beklemiş bakmış

ki büyük bir kalabalık. Bir taht üzerinde bir adam oturmuş, ayın on beşi kadar güzel. Hamamın içine doğru yürüyüp giderler. Kambur bu durum karşısında hiçbir rahatsızlık duymaz. Hiç heyecana kapılmaz. O da herkes gibi tahtın üzerinde duran şahsın yanına yaklaşır ve kalabalığa karışır. Kambur da bir kenarda hürmetle ellerini önünde bağlamış tahtın üzerinde duran adamın karşısında durur. Taht üzerindeki adam oradaki adamlara bazı talimatlar verir. Biraz sonra orada çeşit çeşit şarkılar çalar ve insanlar farklı farklı oyunlar oynarlar. Kambur da hiçbir gayri tabilik göstermeden bunlara katılır , oynar ve türküler söyler. Eğlenceleri bitince tahtın üzerindeki adam yanındaki adamlarından bir iki tanesini çağırır.

-Ve onlara :

-Söyleyin bakalım biz bu kambura ne yapalım.

-Adamlardan birisi. Biz bunun belindeki kamburu çıkaralım. Der... bu söze tahtın üzerindeki adam çok memnun olur. Hemen emir verir. Kamburu yere yatırır. Belindeki kamburu tamamen çıkarırlar. Sonra kalkıp gitmeye hazırlanırlar

-Giderken de kambura kimseye bir şey söylememesini tembih ederler.

Sabah olur. Külhancı uyanır. Bakar belindeki kambur yok. Külhancı tabia tıyla çok sevinir. Ancak sevincini de hiç belli etmez. Bizim külhancı filiz gibi bir delikanlı olur.

Külhancı çarşıya çıkar. Gatettabi onu gören herkes hayret eder. Başına toplanıp bunun sebebini sorarlar. Külhancı sakın sakın cevap verir. Efendim beni hamam iyileştirdi der... geceleyin göğüs üzerine uzandım, iyiy bir ter döktüm, herhalde bundandır der...

O şehirde bir de çok zengin, fakat hiç kimsenin sevmediği, hasis, tamahkar, asık yüzlü, bir beğ varmış. Bu beğ de kambur imiş. Bu zengin bu haberi duyunca soluğu Külhancının yanında almış. Aman Külhancı sen ne yaptın da kamburdan kurtuldun. Bana da söyle de bende yapayım, diye sorar. Ancak gene tekebbürden ve kibirden de geri kalmaz. Külhancı kendisine hamamdan şifa bulduğunu usulü dairesinde anlatır.

Zengin kambur, kendisinin şifa bulması için dehşetli arzuya kapılır. Derhal hamam sahibine gider. Ne eder eder, külhancıyı işten çıkarır, kendisi de ücretsiz

olarak bu hamama külhancı olarak girer. Zengin kambur sık sık sıcak göbeğin üzerine uzanmış, bir gece yarısı bakar ki acayip sesler geliyor. Biraz sonra bir taht üzerinde oturmuş bir adam ve tahtı tutan adamlar geliyorlar. Zengin kambur büyük yeis ve korkuya kapılır. İçinden çok kötü şeyler geçmeye başlar. Bunu gören tahtın üzerinde ki adam emir verir. Zengin kamburu tutup bir köşeye hapsederler. Kendileri de uzun müddet çalıp oynarlar. Kalkıp gidecekleri zaman tahtın üzerindeki adam yanındakilerden ikisini çağırır.

-Söyleyin bakalım biz bu adama ne yapalım der...

-Oradaki adamlardan birisi efendim, öbürünün kamburunu buna takalım der. Tahtın üzerindeki adam bundan daha memnun olur. Getirip adamı yere yatırır. Külhancının kamburunu da bunun sırtına yapıştırırlar. Sonrada çıkıp giderler. kambur uyanır bir de ne görsün. Kamburu bir iken iki olmuş. Hemen kalkar doğruca külhancıya koşar.

-Ona yahu sen ne yaptın beni mahvettin, bak şu başıma gelenlere.

-Herkes ettiğinin karşılığını bulur. Ben hayatım da hiç kimseye kötülük düşünmedim. Herkese iyilik düşündüm. Sen ise önce beni ekmeğimden etmekle işe başladın. Allah daima doğrularla beraberdir.

-Sana şu öğüdü de vereyim sakın bunu unutma.

-Sakın sırrını söyleme dostuna saman doldurur postuna.

Yerler içerler muratlarına ererler. Gökten bir elma düşer. Biri söyleyene, biri hikaye sahibine, biri de bana...

(Muş – 1989, 152)

5.2.8. Çako

Bir varmış bir yokmuş. Zamanın birinde toprak sahibi zengin bir adam kendisine köy işlerinde yardım edecek birini tutmak istemiş. Çako adında bir adam bulmuş fakat köy işlerinde çalışmak için Çako'nun bir isteği olmuş. Çako adama demiş ki:

“Ne zaman baykuş öterse benim de köyde işim biter.”

Adam:

“Tamam.” der.

Sonbaharda çift zamanında toprak sahibi olan adam Çako’ya der:

“Haydi git tarlaları sür.”

Adam der:

“Tazim nerde durursa git orda çift sür.”

Tabi tazi gitmiş bir tane kayanın üstünde durmuş tabi Çako bakmış kayanın üstünde çift sürülmez gitmiş taziyi öldürmüş, bir de çifti de kırmış. Öküzleri alıp eve gitmiş. Adama demiş ki:

“Senin tazin gitti, bir kayanın üstünde durdu. Ben de taziyi öldürdüm, çifti de kırdım geldim.”

Kış mevsimi geldiğinde adam Çako’yu bu sefer de hayvanları beslemesi için görevlendirmiş. Çako bu sefer hayvanların başını yukarı asmış yemlerini de önlerine koymuş. Tabi hayvanlar yemlerini yiyememiş. Hayvanlar da açlık bağırlıyorlarmış. Adam Çako’ya diyor:

“Oğlum Çako bunlar niye bağırlıyor?”

“Yemleri önlerinde suları da var.” diye cevap vermiş Çako.

Tabi adam kızmış bu hayvanların bağırmalarına ve demiş kes o zaman bunların başını.

Çako da hemen bıçağı alıp hayvanların başını kesmiş.

Adam karısına der:

“Bu adamla başımız belada nasıl yapalım da bu adamdan kurtulalım?”

Karısı der:

“Ben giderim bir ağacın başına çıkarım ağaçta baykuş gibi öterim Çako da baykuş ötüyor diye zamanının bittiğini söyleyip köyü terk eder.”

Çako bütün bunları duymuş ve eline bir tüfek alıp beklemeye başlamış. Kadın ağaca çıkıp baykuş gibi ötmeye başlayınca Çako ağacta baykuş gibi öten kadını vurmuş.

“Bu karakışta ne baykuş ötmesidir bu böyle!” demiş.

Tabi kadın ölünce Çako da işten ayrılmış.

(Savaş YILDIRIM)

5.2.9. İt ile Pişik

Bir gün çok acığan it , pişiğe diyor ki:

“Ne zaman işari çıksan seni yiyirim.”

Pişik :

“Sen beni boşver de bah sana ne diyirem. Padişahın atı hasta ve yakında öliyor. İkimizi de bol bol yemağ çıkar ondan.” diyor. Padişahın hizmetgarı onların dilinde anladığı için güliyor. Padişah, hizmetkara sorar:

“Niye giliyorsın?” Hizmetgar pişinken itin arasında geçen konuşmayı padişaha anlatıyor, padişah hemen atını satıyor. İt pişiğe diyor:

“Hani at öliydii bize de bol yemek çıkıyordu?”

Pişik :

“Sen hiç meraklanma ! Yahında padişahın inekleri öliyor, o zaman bize bol yiyecek çıkıyor” diyor.

Hizmetkar yine güliyor. Padişah, sebebini soruyor. Bunun üzerine padişah heyvanlarını satıyor. İt kızar:

“Hani heyvanları öliydii i biz de bol yemek yiyirdih?” diyor.

Pişik :

“Bu sefer gerçekten meraklanma . Bu sefer padişahın kendisi öliyor ve bol ziyafet oluyor. Bizde bol bol yemek yiyeroh” der.

Hizmetkar bunu duyunca üzilir. Padişah meseleyi duyunca dizlerini dövüp ağlayıp sızılıyır. Tabi ne çare padişah öliyor pişikle it de bol yiyeceğe gavuşıyor.

(Çetin KOÇ)

5.2.10. Hizmetkar Adamın Devleti

Bir varmış, bir yokmuş. Bi zamanda bir padişah, bir ati varmış bir de hizmetkarı. At bir yavri doğırır. Bir gece hizmetkarı yavriyi emzırmağa gitmiş, bahmış bir cin yavriyi emzırır. Gizlidan oni yahalamış:

“Sen kimsin, aslın - neslın nedir?” demiş.

Cin demiş:

“Ben padişahın devletiyim.” Hizmetkar demiş: “Peki benim devletim nerde? Cin” demiş:

“Senin devletin kaf dağının arhasındadır.”

Adam devletini aramah için yola çıkmış. Yolda bi ayiye ras gelmiş. Ayi sormuş:

“Nere gidersen?”

Hizmetkar:

“Devletimi aramağa çıkmışem.” demiş. Ayi demiş:

“Eger görersen benim de hesteliğimin çarasını sor.”

Adam yolınma devam etmiş, yolda bir “cotkar”a ras gelmiş. Cotkar sormuş:

“Nere gidersen?”

Adam:

“Devletimi aramağ çıkmışem” demiş. Cotkar demiş:

“Eger görersen benim de mazuratımı söyle: Her yıl tarlami ekerim lakin ziraat vermez.”

“Temam” demiş yolına devam etmiş, adam.

Getmiş getmiş, az getmiş uz getmiş bir yere varmış. Oranın paşası sormuş: “Nere gidersen?” Adam demiş:

“Devletimi aramağa çıhmişem.” Paşa demiş:

“Ger görersen de ki yolda bi paşaya ras gelmişem ama onın helki ona bi türlü itaet etmer. Bunun de sebebini sor.”

“Temam” demiş yolına devam etmiş.

Getmiş getmiş, çoh keder getmiş. Kaf dağına ulaşmış. Bahmiş ki devleti orde çayır çimenler içinde sefa eder. Oni gizlidan yahalamış, demiş: “Sen benim devletımsın, seni almağa gelmişem.” “Eman- hevar” etmiş ama adam oni birahtmamış. Demiş:

“Temam, sen git ben arhandan gelirem.”

“Temam demiş adam; ama bazi mazuratlarım var onlari sorirem.” Adam, sualleri bir bir sormış, cevaplarını öğrenmiş. Evine dömiş. Yolda gördüğü paşanın yanına gelmiş. Paşaya demiş:

“Sen kadınsın onın için helkın sana itaet etmır.” Paşa demiş:

“Madem bele o zeman gel benimle evlen, sen paşa ol. Bu durımı helkımden kimse bılmer.”

Adam demiş:

“Yoooh. Ne yapam paşalığı ben giderem devletım arhamdan gelir.”

Gelmiş gelmiş cotkarın yanına gelmiş, ona demiş:

“Senin tarlande altun var, ondan zıraat vermer.”

Cotkar demiş:

“Gel beraber çıharah.”

Adam demiş:

“Ne yapam senin altunlerini, benim devletım arhamdan gelir.” Gelmiş gelmiş ayının yanına gelmiş, one de demiş:

“Senin hesteliğının dermani de ehmak insanın beynidir, devletım ole dedi.” Ayi demiş:

“Kulahlarım eyi işitmer, hele biraz yahlaş.”

Adam biraz yahlaşmış, demiş:

“Senin dermanın ehmak insanı beynidir.”

Ayi gine numaradan demiş:

“Kulahlarım eyi işitmer, hele biraz daha yahlaş.”

Adam ayinin yanına eyice yahlaşmış demiş: “Senin dermanın ehmak insanın beynidir. Devletım ole söyledi.” Ayi bi pençe vurur, adami öldürer, beynini yaralarına sürer ve der: “Senden daha ehmak kim vardır?” Adam böylece ahmaklığına kurban getmiş.

Bu meselemız de böyle biter.

(Yavuz 2005: s.190)

5.2.11. Kızıl Ziyaret

Zamanın birinde Kızıl Ziyaret’te yaşayan fakir bir adam varmış. Bu adamında güzeller güzeli bir de kızı varmış. Dillere destan bir güzelliği varmış bu kızın. Kız bir çobana aşıkmiş ve çobanla yavukluymuş. Ne zaman kız ile çoban bir araya gelseler ileride kuracakları yuvanın hayalini kurarlarmış. Yine bu bölgede yaşayan zengin bir adam varmış ve bu adamın çok şımarık bir oğlu varmış. Bu şımarık çocuk güzeller güzeli kızı duymuş. Bu zengin ağanın şımarık oğlu gidip güzel kızı babasından istemiş.

Kız , “Ben ağa oğlunun olmam” demiş.

Tabi bunun üzerine ağanın oğlu “Ben ağanın oğluyum, ben istediğim kızı zorla da olsa alırım” demiş.

Ağanın oğlu adamlarını da alıp kızın yaşadığı Kızıl Ziyaret Tepesine gitmiş. Kız ile çoban olanlardan habersiz yine buluşmuşlar. Ağanın oğlu kızla çobanı buluştukları yerde bulmuş.

Kıza:

“Seni zorla da olsa alacağım, buna kimse engel olamaz” demiş.

Bunun üzerine çobanla kız çareyi ağanın oğlundan kaçmakta bulmuşlar. Tabi ağanın oğlu ile adamları da kız ile çobanın peşinden takip etmişler. Kız ile çoban yüksek bir uçurumun kenarına geldiklerinde kız Allah’a yalvarmaya başlamış.

“Allahım, ne olur beni bu adama yar etme. Bu adama yar edeceğine, yer yarılında ikimizde içine girelim” demiş.

Allah kızın duasını kabul etmiş ve yer yarılmış. Kız ile çoban yerin içine girerken kızın bir tutam saçı dışarıda kalmış.

O gün bugündür kızın saçlarının dışarıda kaldığı yerde yemyeşil çimenler çıkar.

(Kaymak TEMURÇİN)

5.2.12. Tilki ile Kurt Bir de Ayı

Bir varmış, bir yokmuş. Ormanın birinde bir ayı, bir kurt, bir de tilki arkadaş olmuşlar. Ormanda gezerken acıkmışlar. Bir bakmışlar koyun sürüsü ve gidip bir tane koyun çalmışlar. Aralarında paylaşacaklarmış. Ayı kurda der:

“Sen paylaş!”

Kurt, koyunun etli kısmını kendisi almış. Gerisini diğerlerine pay etmiş. Bunun üzerine ayı pençesiyle vurmuş ve bu sefer de tilkiye der:

“Sen paylaş!”

Tilki der:

“Bütün etli tarafı senin olsun, kötü yerleri bize kalsın.”

Ayı der:

“Sana bu aklı kim verdi?”

Tilki der:

“Biraz önce pençelediğin kurdun yerde cansız yatan bedeninden.”

(Yaşar BÜTE)

5.2.13. Seyfullah ile Sadullah

Çoh eski zamanlarda, ta Hz. Süleyman zamanında, uzaklarda Süleyman peygamberin yaşadığı bi memleket varmış. Buranın padişahı Süleyman peygamberin kardeşiymiş. Bu padişahın Seyfullah adında bir oğlu varmış. Padişahın vezirinin de Sadullah adında bir oğlu varmış. Bunlar birbiriyle yaşıtmişlar. Hz. Süleyman her ikisine de birer nuske yapmış. Hz. Süleyman bu nuskaları büyüdükleri zaman açmalarını söylemiş.

Gel zaman git zaman bunler büyümişler. Yirmi, yirmi dört yaşlerine gelmişler. Bunler nuskalarını açmışler. Seyfullah'ın nuskasında çok güzel bir kız resmi bi de dua çıhmiş. Sadullah'ın nuskasında ise sadece dua çıkmış. Seyfullah resimdeki kıza aşık olmuş. Hz. Süleyman'ın yanına gitmiş. Resimdeki kızı nerde bulacağını sormiş. Hz. Süleyman kızın adının Melkan Hatun olduğunu ve çoh uzaklarda, denizlerin ortasında bir adada olduğunu söylemiş.

Seyfullah ve Sadullah gidip olanleri padişaha anlatmış. Padişah, Seyfullah'a bir gemi ve yanına esker verip oni göndermah istemiş; ama Seyfullah babasından sadece bir gemi istemiş. Yolculıhte de sadece Sadullah'i yanına götürmah istemiş. Gemi hazırlanmış. Seyfullah ve Sadullah babalarının ve Hz. Süleyman'ın elini öpmişler, yola çıhmiler.

İkisi yola çıktıklarında hava çoh güzelmiş. Bikaç gün gitmişler bi gün bi fırtone çıhmiş. Gemilerini harap etmiş, her terefi parçalamış. Fırtone den sonreki gün bahmişler ki uzahtan bi ada görünmüş. Hem yiyecah almah hem de gemilerini temir etmah için hem de belki Melkan Hatun'i bulmah ümidi ile o adaya gitmişler. Adade sadece bir orman varmış. Belki ormanın içinde bir şehir vardır diye ormanın içine girmişler.

Ormanda biraz yürümüşler karşılarına büyük bir ev çıhmiş. Tam eve girecahları esnada bahmişler karşılerine bir dev çıttı. Bunlar hemen sahlanmışler. Biraz beklemişler görmüşler dev içeri girip çıhıyor. Sonında dev çıhıp bi kenarda otırmış. Bunlar korhusundan ölece beklemişler. Sabah olmuş, dev evden çıhıp ayrılmış. Bunlar içerde belki yiyecah vardır diye içeri girmişler. Bahmişler ev bomboş, yalnız ortada bir taşın üstünde bir kız uyumaktadır. Ne yapmışler kızı uyandıramamışler. Yiyecah bir şeyler bulmuşler. Bunlari yıyip gidecahlarırmış. O

esnada -kızın yattığı taşın yanında bir otıra varmış- Sadullah bu otırağın üzerine oturmuş. Sadullah üzerine oturunca kız uyanmış. Sadullah kakmah istemiş; ama kız onun kolından tutmuş bırakmamış.

Kız ona başından geçenleri anlatmış. O, ormanın arhasından görünen dağın arhasından otırıyormuş. Buranın padişahi onun babasıymış. Babasının ülkesi her zaman bu deve bir yiyecah vermah zorundaymış. Ülkede kıtlılı çıkınca dev de oni kaçırmış. Eger deve yiyecah vermeseler dev oni öldirecahmış. Dev dışarı çıkıp bir şeyler aldığında o otırağa bir şeyler yazıp oni uyuturmuş. Biri o otırağa otursa veya o yazılanları silse kız uyanırmış.

Kız adının Bedia olduğunu söylemiş. Eger oni devden kurtarırlarsa padişah olan babasının onlara istediklerini vereceğini söylemiş. Bu iki arkadaş bir plan kurmuşlar. Kızı yine eskisi gibi uyutmuşlar. Dev şüphelenmesin diye herşeyi eskisi gibi yapmışlar. Dev tek gözli olduğu için onun gözünü kör etseler kaçıp kurtılabilecahlarını düşünmüşler. Bunlar sahlamışlar, devin gelmesini beklemişler.

Ahşam, dev yiyecahları alıp gelmiş. Oturup bir şeyler yemiş, sonra da gidip Bedia'nın yanındaki taşın uzanmış, uyumuş. Seyfullah ile Sadullah gizlendikleri yerdan çıkmış, devin gözüne bir şiş batırmış. Dev bağırarak uyanmış; ama gözü kör olduğu için birşey yapamamış. Bunlar hemen taşın üzerindeki yazıyı silmişler ve kızı de uyandırmışlar. Birlikte hızlıca ormanın içinden kaçıp gitmişler. Bedia, onlara çok dua etmiş. Sonra neden buralara geldiğini sormuş. Bunlar meseleyi, durumu anlatmışlar

Bedia, Melkan Hatun'i tanımadığını; ama babasının ülkesinde olabileceğini söylemiş. Belki babası kendilerine yardımcı olabilecektir. Bunlar beraber kızın ülkesine gitmişler. Kız burada olan biteni ve bunların kendisini devden nasıl kurtardığını babsına anlatmış.

Padişah hem kızını kurtardığı için hem de ülkesini devden kurtardığı için bunlara demiş: "Dile benden ne dilerse." Bunları olanları padişaha de anlatır. Kendilerini tanıtır. Melkan Hatun'i tanıyıp tanımadığını sormuş. Padişah de ancak Bedia'nın annesinin bilebileceğini söylemiş. Birlikte Bedia'nın annesinin yanına giderler, resmi gösteriler. Bedia'nın annesi Melkan Hatun'i tanıdığını; ama onun yılda

sadece on beş günlüğüne yahındaki İrem Bahçesine geldiğini söyler. Yedi sekiz gün sonra bu İrem Bahçesi'ne geleceğini söyler.

Aradan bir هفته geçtikten sonra Seyfullah, irem bahçesinin olduğu yere gider. Bedia'nın annesi ona bir çadır kurmuş. Araden birkaç gün geçer bi iki güvrcin uçarak gelir. Bunlar irem bahçesine iner. Üstlerindeki derilerini çıkarır, insan suretine girer. Bunlardan biri Melkan Hatun'dır. Seyfullah, Melkan Hatun'i görür görmez tanır ve onun bi peri olduğunu anlar. Bedia'nın annesi akşam olanda onları perilerin yanına götürür ve durumu anlatır. Melkan Hatun'in annesi buna kocasının kırar vereceğini söyler. Ertesi gün iki peri derilerini giyerler periler ülkesine giderler. Melkan Hatun'in babasını çağırıp gelirler.

Melkan Hatun'in babası geldiğinde bütün olanları ona da anlatırlar. Bedia'nın babası da Bedia'yı Sadullah'a verdiğini, onun da Melkan Hatun'i Seyfullah'a vermesini ister. Melkan Hatun'in babası da: "Madem sizi Hz. Süleyman göndermiş ben de Melkan Hatun'i sana veriyorum" der.

Bundan sonra kırk gün kırk gece düğün olur. Seyfullah ile Sadullah Melkan Hatun ile Bedia'yı alıp memleketlerine dönerler.

Onlar ermiş muradına bız de erelim muradımıza!

Lailahe İllella Muhamed Resulella!

(Yavuz 2005: s.199)

5.2.14. Padişah ve Çiftçi

Günlerden bir padişah çok sevdiği bir veziri ile birlikte gezintiye çıkarlar. Haliyle kıyafet değiştirmişlerdir. Şöyle biraz açılınca padişah bakar ak sakallı gayet güçlü bir adam ekin ekiyor. Çift sürüyor. Padişah durur. Veziri hemen attan iner. Atın yularını vezir tutar. Kendi atını ağaca bağlar. Lakin padişahın atını kendi tutar. Böylece ihtiyar çiftçi bu durumu iyiden iyiye takip edermiş.

Padişah çiftçiye selam verir.

-Selamünaleyküm ey sonu pişman....

-Çiftçi cevap verir. Aleyküme selam ey oğlu düşman. Padişah düşünür bu akıllı bir adam . ben bundan bazı şeyler sorayım diye düşünür.

-Çiftçiye sorar padişah... neden er çalışmadın.

-Çiftçi cevap verir. Er çalıştım. El yedi...

Bunun üzerine bu cevaplardan ziyadesiyle memnun olan padişah çiftçiye tekrar. Bir kez yollasam yollar mısın der...

-Çiftçi de gayet sakin cevap verir. Gayet ustayım.

Padişahla veziri çiftçiden hatır isteyerek ayrılırlar. Eve vardıklarında – padişah ey vezirim söyle bakalım ben o ihtiyar çiftçiye ne dedim. O bana ne cevap verdi. Ancak zavallı vezir bu konuşmalardan hiçbir şey anlamamıştır. Düşünür taşınır. Hiçbir cevap veremez. Şevketlim der Vallahi ben hiçbir şey anlamadım. Bunun üzerine padişah. – bak vezirim sana iki gün mühlet veriyorum. Ya bu konuşmalardan çıkan manayı bana bulursun yahut derhal senin kafanı kestiririm.

Zavallı vezir, boynunu bükerek saraydan çıkar. Evine gelir. Düşünceli düşünceli oturur. Hatunu yanına gelir. Ey efendim sana ne oldu neden bu kadar kara kara düşünürsün diye sorar. Zavallı vezir başından geçenleri hatununa anlatır. Ne yapayım eğer bu cevapları bulamazsam kafamı kestirecek.

Bunun üzerine vezirin hatunu ah efendim bu mudur senin düşüncen. Allah bize yardımcı olur bize malı ne için vermiş. Kalk doldur heybeni altınla var ihtiyar çiftçinin yanına ver çil çil altınları , öğren soruların cevabını gel bundan daha tabi be olur. Vezir gerçekten bir hazine bulmuş gibi sevinir. Derhal kalkarak atına atlar, heybesini de altınla doldurur. Ve ihtiyar çiftçiye gider.

İhtiyar çiftçi bunu görünce hemen tanır. Oturup hoş beşten sonra , vezir derhal konuya girer. Ey ihtiyar geçen gün biz iki kişi olarak sana geldik. Arkadaşım sana bir şeyler sordu sende bazı cevaplar verdin . Söyle bakalım o sana ne dedi, sen O'na ne cevap verdin.

-İhtiyar çiftçi gayet sakin ve sessizce gülümser.

-Ver bakalım yirmi altın söyleyeyim.

Vezir yirmi altın verir. O zaman ihtiyar çiftçi soruyu tekrar eder. O padişaktır. Sende O'nun vezirisin, bunu şuradan anladım. Önce sen attan indin kendi atını bağladın, onun atının başını elinle tuttun.

O bana selam verdi dedi ki. Ey sonu pişman ... bunun manası şudur. Biz ekin ekeriz. Sonunda ekin iyi gelirse, keşke çok ekseydim deriz. Ekin iyi gelmezse keşke hiç ekmeseydim diye hayıflanırız. Yani sonunda pişmanlık duyarız.

Bende O'na ey oğlu düşman dedim. Zira padişahların oğulları yani şahzadeler babalarının ölümünü hemen isterler. Yani oğulları babalarına düşmandır dedim.

İkinci soruya gelince ihtiyar köylü gene yirmi altın ister. Vezir çaresiz onu da verir. İhtiyar o dedi ki neden Er çalışmadın - ben de dedim ki Er çalıştım el yedi.

O Bana demek istedi ki neden erken evlenmedin . bende dedim ki erken evlendim, ancak erken evladım olmadı. Olan kız oldu onu da kocaya verdim.

Üçüncü soruya gelince ihtiyar tekrar yirmi altın istedi. Vezir onu da verince. İhtiyar çiftçi :

– Ey Vezirim o da sensin bana gelince seni bir güzel yoldum diye cevap verir.

Vezir de cevapları alarak Padişahına gelir ve boynunu kesilmekten kurtarır.

(Muş – 1989, 55)

5.2.15. Üç Bacı

Bir varmış, bir yokmuş, Allah 'tan başka kimse yokmuş. Varmış bir fakir anne ve üç kızı. Bu fakir aile geçimlerini çalışarak temin ederlermiş. Anne ev işi yaparken büyük kız komşuların kap kacaklarını yıkarmış, ev işlerini görürmüş. Ortanca kız da komşuların dikişlerini dikermiş, çocuklarına bakarmış. Küçük kız da komşuların çamaşırlarını yıkar, hayvanlarını sağlar, paşa paşa geçinip giderlermiş. Alın teri ile kazandıkları paralarını da kalp huzuru ile yerlermiş. Bir gün devrin padişahı bir ferman çıkarmış. Geceleri hiç kimse lambalarını yakmayacak, lambalar yanarken pencereler sıkı sıkıya kapanacak. Hiçbir tarafa ışık sızmayacak. Böyle

yapmayanlar hakkında gazabım çoktur. Padişah bu duyuruyu yaptıktan sonra geceleri kıyafetini değiştirip, halkının dertlerini kendi ağızlarından dinlemek ve tesbit etmek üzere evleri dolaşmış. Padişah vezirleri ile birlikte evleri dolaşır, pencerelerin altından halkı dinlermiş.

Bir gün padişah yine evleri dolaşırken sıra bu üç bacının evine gelmiş. Padişah pencerenin altında durmuş. Bu fakir bacıların konuşmalarını dinlemiş. bacılar içeride hem örgü örüyorlar hem de konuşuyorlar. Büyük kız...

-Ah bacılar ah... şu vezirin büyük oğlu varya ... beni isteseydi. Onun kulu kurbanı olurum. Ölünceye kadar onun bir dediğini iki etmezdim. Ona öyle bir yuva kurardım ki padişahın yuvasından güzel olaydı.

Ortanca kız...

-Ah bacılar ... beni de küçük vezirin bir oğlu var ya o isteseydi, ona çift çift oğlanlar doğururdum...

Sıra küçük kıza gelir.

-Ah ablalar ah ... ben hiç de sizin gibi düşünmüyorum. Beni alacak adam evvela anneme gelsin beni ondan istesin. Bakalım annem uygun görür mü . ayrıca annem gördükten sonra da benim boynuma kendisi bir şaran (dizi beşibirlik) takmazsa ben de onu almam . diyerek bacılarını güldürür. ..

Padişah bu konuşmalarını dinledikten sonra maiyeti ile birlikte gece evine döner. Sabahsı günü de adam göndererek bacıları sarayına çağırır. Bacılar korku ve ürkü içinde saraya gelirler. Padişahın huzuruna çıkarılırlar. Padişah büyük kıza...

-Seni büyük vezirin oğluna istiyorum. Ne dersin diye sorar. Büyük kız sevincinden bir şey diyemez. Kızarıp kalır. Sadece terbiyeli terbiyeli önüne bakar. Padişah öyleyse seni büyük vezirimin oğluna alıyorum der. Seni göreyim oğlumuzu mesut ve bahtiyar et... diyerek ikinci kıza döner.

-Seni de küçük vezirimin oğluna istiyorum. Sen ne dersin . ortanca kız da bir şey söylemez. O da önüne bakar. Padişah o zaman hadi seni de küçük vezirimin oğluna alıyorum der. Seni göreyim ona çift çift oğlanlar ver... diyerek küçük kıza döner.

-Sen ne dersin küçük kız de bakalım... Küçük kız gayet sakın...

-Padişahım emretsinler....

-Padişah seni de ben oğluma istiyorum... ne dersin, deyince küçük yine soğukkanlılığını muhafaza ederek. Padişahım benim bir şartım var. Ancak şartım yerine gelirse teklifinizi kabuk ederim. Padişah birden hiddetlenerek götürün bunu zindana atın der. Ben ona teklif yapıyorum, seni oğluma istiyorum. Obana şart koşuyor. Götürün diyerek bacıları hurundan çıkarıyor.

Sabahleyin büyük ve ortanca kızları evlendiriyor. Düğünler şenlikler yapılıyor. Yişiliyor, içiliyor. Büyük ve ortanca kız muratlarına eriyorlar. Biz gelelim küçük kıza.

Zindana atılan küçük kız şükrediyor ve sabrediyor ve sonunu bekliyormuş. Bir zindancıya yalvarıyor. Ey zindancı senden bir ricam olacak. Zindancı kabul ediyor teklifini.

-Büyük vezirin oğlunun evine gideceksin hanımı göreceksin bana sarı bir entari isteyeceksin. Zindancı küçük kızın dediğini yapıyor. Büyük vezirin oğlunun sarayına gidiyor. Meseleyi anlatıyor. Ablası hemen sarı bir entari veriyor, zindancıyı uğurluyor. İkinci gün küçük kız zindancıyı ortanca ablasının evine gönderiyor. Ondan da beyaz bir elbise istiyor. Elbiseler tamamlanınca küçük kız yine zindancıya yalvarıyor. Ne olur bu gün bana bir saat kadar izin verin, bir işim var yapıp geleyim. Sen hiç merak etme. Diyerek zindancıdan izin alıyor. Sarı elbiseyi giyerek padişahın oğlunun penceresinin önüne geliyor. Birden feryat etmeye başlıyor. Feryadı duyan padişahın oğlu derhal aşağı iniyor. Bakıyor bir kız bağıyor. Geliyor yanına ey küçük kız neden bağıyorsun böyle.

-Efendim benim elimde eşyalarım vardı, onları kaçırdılar. Şimdi ben ne yapayım anneme ne söyleyeyim padişahın oğlu...

-Merak etme küçük kız ben senin bütün eşyalarını veririm. Hadi gel bize gidelim. Beraberce yukarı çıkarlar. Padişahın oğlu kıza bakar ve kız ayın ondördü gibi bir kız hemen kıza vurulur. Artık kızın yanından bir dakika bile ayrılmak istemez... ancak kız sabırsızlık gösteriyor. Evime gitmem lazım diyor. Padişahın oğlu soruyor. Peki senin adın nedir. Kız cevap veriyor.

-Adım Mor Menekşe hemen beni okşa... bunu duyan padişahın oğlu çok seviniyor. Diyor sana bir şerbet getireyim de iç açılırsın diyerek mutfağa giriyor.

Bunu fırsat bilen küçük kız hemen yavaşça sıvışıyor. Padişahın oğlu içeriye dönüyor, bakıyor kız yok. Deli divaneye dönüyor her tarafı arattırıyor. Mor Menekşeden haber yok.

Küçük kız bir iki gün sonra sarı elbiselerini giyiyor. Gene zindancıya yalvararak izin alıyor. Gene gelip padişahın oğlunun penceresinin önünde feryat etmeye başlıyor. Padişahın oğlu feryadı işitince aşağıya iniyor. Bakıyor küçük kız feryat ediyor.

-Küçük kız niye bağıırıyorsun.

-Küçük kız ah efendim düğünden geliyordum evimin yolunu şaşırdın bulamıyorum.

Padişahın oğlu bakar kıza

-Çok güzel gel de seni bizim eve götüreyim seni evine yollarım diyerek padişahın oğlunun odasına çıkarlar. Padişahın oğlu bu güzel kıza bakar bir şey diyemez. Senin adın nedir diye sorar kız cevap verir.

-Adım Yasemin. Merak etme ben senin...

Padişahın oğlu Mor Menekşeyi düşünüyor. Aklından geçiriyor. Bu ondan da güzel küçük kız sen çok yorgunsun biraz dinlen şurada. Ben sana meyve getireyim. Diyerek odadan çıkar. Küçük kız bunu da fırsat bilerek odadan sıvışıyor. Padişahın oğlu içeri geliyor ve bakıyor ki kız yok... bir mana veremiyor.

Küçük kız bir gün gene zindancıdan izin alarak geliyor. Padişahın oğlunun penceresinin altına orada gene feryat etmeye başlıyor. Padişahın oğlu sesi duyunca aşağı iniyor. Bakıyor küçük kız hıçkırarak ağlıyor. Yanaşıyor.

-Küçük kız neyin var senin neden böyle hıçkır hıçkır ağlıyorsun. Derdin nedir böyle senin. Küçük kız gene hıçkırarak

-Ah efendim evimizin penceresi için cam almıştım, elimden düşerek kırıldı elimden de kanlar akıyor. Çok acıyor ellerim.padişahın oğlu cebinden çıkardığı mendili küçük kızın ellerine bağlıyor.gel de seni bizim eve götüreyim yorgunsun biraz dinlen sonra seni evine yollarım. Kız kabul eder. Beraberce yukarı çıkarlar. Küçük kız soyunuyor. Bütün güzelliğini belli eder şekilde padişahın oğluna gösteriyor. Kızın güzelliğine padişahın oğlu bu kıza bin gönülden vuruluyor. Ey

küçük kız artık seni bırakmam seni çok sevdim burada kalacaksın, benim olacaksın sana aşık oldum, artık sensiz duramam . söyle bakalım senin adın nedir.

-Adım Sarı Çiçek . biraz şerbet getir içek. Padişahın oğlu deli divane gibi mutfağa koşuyor, şeker şerbetini getirmek için. Küçük kız gene bir fırsat bularak gene sıvışıyor. Padişahın oğlu geri dönüyor bakıyor ki ne kim ne kimse var. Kız gene yok. Gitmiş.padişahın oğlu bu olaylara bir mana veremiyor. Üzüntüsünden hastalanarak yataklara düşüyor.

Küçük kız gene zindancıya yalvarıyor. Git padişaha haber götür. Ben artık cezamı çektim. Ya beni azat etsin , veyahutta idam ettirsin. Padişah bu söze çok kızıyor. Emir veriyor bu kızı derhal idam edin diyor. İkinci gün kızı zindandan alıyorlar, idam sehpasının önüne getiriyorlar. Artık kızı asacaklar, o zaman küçük kıza soruyorlar, asılacaksın son bir diyeceğin şey var mı? Küçük kızda cebinden çıkardığı mendili veriyor. Bunu padişahın oğluna verin ondan sonra gelin beni asın. Mendili doğru padişahın oğluna götürüyorlar. Oğlan yataklarda halsiz bir şekilde ağır hasta olarak yatıyor. Mendili ellerinde görünce hemen birden canlanıyor. Bu benim mendilimdir bunu nereden buldunuz. Bende bunun sahibini arıyorum... cevap verirler.

-Babanız emir verdi biz bu kızı asacağız. Bunun üzerine padişahın oğlu heme ayağa fırlayarak aman durun asmayın ben geliyorum diyerek küçük kızın yanına gelir. Bir de bakar ki o küçük kız. Hemen emir vererek küçük kızı idam sehpasından indirir. Beraberce padişahın huzuruna çıkarlar. Oğlu babasına...

-Ey baba benim vurulduğum çok sevdiğim, aşık olduğum küçük güzel kız budur işte. Eğer mendilim olmasaydı ben onu tanımayacaktım ben bunun için hasta yataklarına düştüm ben bunsuz yaşayamam. Bana hemen bunu al yoksa beni kaybedersin yani ölürüm....

Padişah oğlunun haline bakar ve acır, peki oğlum sen nasıl istiyorsan öyle olsun hemen bu küçük kızı sana alayım küçük kız gene sakın sakın benim şartımı unutmayın der.

Padişah kızın şartını hatırlar fakat oğlunun hatırı içinde kızın şartını yerine getirir. Kendi eliyle küçük kızın boynuna bir şaran altın takar. Sonra da kırk gün kırk

gece davul zurnayla toy düğün ederek muratlarına ererler. Darısı cümle sevenlerin ve bizim başımıza...(kİtap)

(Muş – 1989, 157)

5.2.16. Kaynanayla Gelini

Bir varmış, bir yohmış. Köyün birinde yaşlı bir gari varmış. Gari oğlunun yanında yaşıyormuş. fakat gelini bu yaşlı gariyi hiç sevmiyor. Gelin gocasına şöyle diyor:

“Ananı al buradan götür, artık istemiyirim onu.”

Yaşlı garinin oğlı garisinin bu söylediklerine dayanamıyor anasını dışarı çıkartıyor.

Yaşlı garinin gözleri iyi görmediği için oğluna soruyor:

“Oğlum nereye gidiyorsun?”

Oğlu diyor:

“Ana ben seni evlendiremem. Sen burada bekle, seni buradan almaya geliyorlar.

Gariyi bırakıp gider oğlu. Gari burada beklerken itlerin sesleri duyulur. Yaşlı gari itlere:

“Bele havlamayın itler! Yarın düğünüm var, size de bir lokma düşer” diyor.

O gece yaşlı gari ölmez. Ertesi gün oğlı gariyi alıyor bir ormana götürüyor. Anasına diyor:

“Birazdan senin düğünün gelecek...”

Uzaktan kurtların parlayan gözlerini gören anası şöyle diyor:

“Oğlum bu nedir?”

Oğlu diyor ki:

“Bunlar senin düğünün mumlarıdır.” Oğlan çıkar, yüksek bir yere çıkar.

Anası:

“Nereye gidiyorsın oğlum” diyor.Oğlu:

“Senin düğünün geldi. Ben eve gidiyirim artık.”

Gurtlar gelip yaşlı gariyi yerler. Oğlu sabah gelip baktığında gurtlar anasını yiyirler. Yaşlı garinin oğlu yaptıklarından pişman oliyir fakat bir çaresi olmiyir.

(Refik KALIR)

5.2.17. Nenenin Tilkisi

Bir varmış, bir yokmuş. Bir nine ve bir de keçisi varmış. Yaşlı nine her gün keçisini sağırmış. Sağdığı sütü eve bırakmış. Bir tane tilki gizlice evine girip sütünü içermiş. Nine sütünü içen bu tilkiye bir tuzak kurmaya karar vermiş. Nine sütü eve bırakmış ve kapının arkasına gizlenmiş. Tilki gizlice eve girdiğinde nine tilkiye vurmuş ve tilkinin kuyruğunu koparmış. Tilki evden kaçmış. Arkadaşları tilkiyle dalga geçmeye başlamış.

“Kolo koto nerden gelirsin?” diyorlar, bunun üstüne tilki, nineye gelir ve kuyruğunu geri ister.

Nine diyor:

“Git benim sütümü getir, kuyruğunu verim.” Tilki gidiyor:

“Keçi keçi bana süt ver” diyor.

Keçi:

“Git bana ot getir” diyor.

Gidiyor ırgata diyor:

“Irgat ırgat bana ot...”

Irgat diyor:

“Git bana su getir.”

Çeşmeye gidiyor diyor:

“Çeşme çeşme bana su ...”

Suyu çeşmeden alıyor veriyor ırgata. Irgattan ot alıyor veriyor keçiye. Keçiden

de süt alıyor veriyor nineye. Nine bunun üzerine tilkinin kuyruğunu süsleyip püslüyor ve kuyruğu tilkiye veriyor. Tilki arkadaşlarının yanına gidiyor ve arkadaşları tilkinin kuyruğuna hayran kalıyor.

Diyorlar:

“Nerden aldın bu kuyruğu?”

O diyor:

“Gittim akşamdan sabaha kadar kuyruğumu suya soktum. Sabahleyin baktım kuyruğum böyle güzel olmuş.”

Tabi tilkiler kurnaz ya hemen hepsi koşmuşlar dereye kuyruklarını suya sokmuşlar. Sabah olunca bütün tilkilerin kuyrukları buz tutmuş. Avcılar gelince bazıları kuyruklarını koparıp kaçmışlar bazıları da avcılara yakalanmışlar. Böylece tilki de arkadaşlarından intikamını almış olur.

(Erol BOZKURT)

5.2.18. Üç Kardeş

Zamanın birinde bir adam ve üç oğlu varmış. Baba ölünce oğulları babalarından kalan malları bölüşmüşler. Büyük ve ortanca kardeş, küçük kardeşleri Ahmet’e otuz koyunun sadece beş tanesini vermişler. Ahmet bu duruma sinirlenmiş ve ağabeylerinden intikam almaya yemin etmiş. Kendi koyunlarını kurtlara parçalatmış. Ahmet bir gün sahipsiz bir koyun sürüsü bulmuş. Sürüyle birlikte köye gidince kardeşleri sormuş:

“Bu kadar koyunu nereden buldun?”

Ahmet’e:

“Koyunlarımı karşı dağa götürdüm, sabah kalktığımda baktım koyunların sayısı artmış. Sizde götürün sizin koyunlar da artsın.” diye cevap vermiş.

İki kardeş koyunlarını aldıkları gibi karşı dağa gitmişler. Sabah kalktıklarında bir bakmışlar koyunlarını kurtlar parçalamış. Bu sinirle köye inip Ahmet’in evini yakmışlar. Ahmet’te üzüntüyle evinin yanışını izlemiş. Ahmet evinin küllerini toplamış ve köyü terk etmiş.

Yolu bir paşanın konağına düşmüş. Paşanın adamları torbada ne olduğunu sormuşlar. Ahmet:

“İran şahının bizim padişaha gönderdiği hazinedir.” demiş. Tabi paşanın adamları buna inanmamış. Tek başına hazinenin yola çıkarılamamacığını söylemişler. Ahmet:

“Kimsenin dikkatini çekmesin diye benimle gönderdi.” demiş.

Ahmet, adamların kötü niyetlerini anlamış ve torbadaki külleri boşaltıp, torbanın içine çakıl taşları doldurmuş. Karısıyla birlikte yatıp uyumuşlar. Gece paşanın adamları gizlice gelerek Ahmet’in başucuna birkaç altın bırakarak torbayı alıp gitmişler. Tabi Ahmet hemen karısını uyandırmış, altınları alıp köylerine dönmüşler.

Ahmet’in kardeşleri bu zenginliği görünce şaşırılmışlar.

“Bu kadar altını nereden buldun.” diye sormuşlar.

Ahmet:

“Ben yaktığınız evimin küllerini toplayıp paşanın konağına götürdüm. Orada kömür alan var mı diye sordum. Bana altın verip kömürleri aldılar.” demiş.

Ahmet’in ağabeyleri hemen evlerini yakıp evin küllerini torbalara doldurmuşlar ve paşanın konağına varmışlar. Tabi paşanın adamları durumu anlayıp ikisini bir güzel dövmüşler ve şehrin dışına atmışlar. Paşanı adamlarından dayak yiyen iki abi Ahmet’ten intikam almak için plan yapmışlar.

Köye geldiklerinde Ahmet’i öldürmeye kıyamamışlar. Fakat bir torbaya koyarak kuşlara yem olması için ağaca asmışlar. Ahmet ağacın yanından birinin geçtiğini fark edince:

“Ben muhtar olmak istemiyorum” diye bağırmaya başlamış.

Adam şaşırarak yanına gelmiş ve sormuş:

“Ne diye bağırıyorsun, seni buraya kim astı?”

Ahmet:

“Bana muhtar ol, dediler, ben de kabul etmedim. Beni soyarak buraya astılar. Akşama kadar kabul etmezsem elbiselerimi vermeyecekler” demiş.

Yoldan geçen adam kendisinin muhtar olabileceğini söylemiş.

Ahmet’te:

“Tabi olabilirsin, sen elbiselerini bana ver ve bu torbanın içine gir. Akşam gelip seni alıp muhtar yaparlar.” demiş.

Adam çuvalın içine girmiş. Ahmet adamın atını alıp köye gitmiş. Kardeşleri, Ahmet’i görünce şaşırmışlar ve Ahmet’e bunları nereden bulduğunu sormuşlar.

Ahmet:

“Beni astığınız yere bir kervan geldi. Çok zengindiler. Yükleri de çok olduğu için dağıtacak adam arıyorlardı. Gidin size de versinler” demiş.

Kardeşler hemen dağa doğru koşmaya başlamışlar. Tabi bu arada çuvalın içindeki adam kurtulmuş ve elinde bir sopayla ağacın arkasında saklanmış. Kardeşler Ahmet’in kendilerini yine kandırdığını söyleyerek onu öldürelim demişler. Gizlenen adam da gelenlerin onu öldüreceğini sanmış ve gizlendiği yerden çıkarak iki kardeşi orada öldürmüş. Böylece Ahmet iki kardeşinden de kurtulmuş.

(Hami ÇELİK)

5.2.19. Cengzeri

Bir varmış, bir yohmuş. Cengzeri adinde fekir bir müslüman ile zengin ve kafır bir dayisi varmış. Cengzeri dayısının çobani olur. Dayisi one bir ayakabi yapar; ancak Cengzeri oni bir günde yırtar. Bunun üzerine dayisi one demırden bir ayakabi yapar. Cengzeri oni giydiği gün dağde üç tene ceylane ras gelir ve onlerin peşine

verir. Ahşama keder üçünü yahalar ve onleri ahure koyar. Ahşama dayisi bahar ki cengzeri demirden ayakabilerini de yırtmış. Bunun üzerine çoh sınırlenen dayisi: "Her gün sana ayakabi alacam?" der. Kılıcını çıkarır, onun bir kolını keser. Sonra ahure gidip bahtığında ceylanleri görür. Cengzeri'ye bunleri nasıl yahaladığını sorar. O de bunleri kovliyah yahaldığını söyler. Ayakabilerinin de bu yüzden yırtıldığını söyler. Dayisi de kabahetini biraz hefifletmah için ona altından bir kol yaptırır.

Bir gün Cengzeri ile dayisi beraber çobanlığe çıkarlar. Cengzeri koyınların sütünü sağlar, dayisine vermah ister. Dayisi de biraz uyudıktan sonra, uyanınca, içmah istediğini söyler. O esnade Cengzeri, kavalını de sütın bulındığı barkacın üzerine koyar, dinlenmağa çalışır. Dayisi uyhiye dalar. Cengzeri bahar ki bir sinek dayisinin burnından çıktı, gitti kavalından geçerah yan terefte bulunan harabenın altındaki bir taşın etrafında dolaşarah tekrar kavalın içinden dayisinin burnına girdi. O esnade dayisinin burnı kaşındığı için dayisi uyanır. Cengzeri'ye der:

"Ben bir rüya gördüm. Beyaz bir denızın üzerindeki yedi delikli bir köpriden geçtim. Taşlıh bir alande, bir taşın altında bir hezine gördüm."

Cengzeri hemen durımı anlar. Dayisine der:

"Ruyadır. Tahma, mühim değil."

Dayisi sütünü içip eve gider. Cengzeri yan terefte bulunan harabenın içine girer, büyük taşı kaldırır, hezineyi çıkarır.

Bu arade dayisi Cengzeri'nın kolını keserken pişman olmuştır. Ona ne istese vereceğini söyler. Cengzeri de bir koyın posti keder yer vermesini ve orda ev yapması için de işçi vermesini ister. Dayisi buni mülletin önünde kabul eder. Cengzeri koyın postını tel gibi ince ince keser. Ortaya uzınca bir ip çıkar. Bununle uzun bir alani çevreler. Dayisine der:

"İşte benim istediğim yer."

Dayisi der: "Hani koyın posti keder yer isterdin?" O de der:

"İşte koyın posti. Ben de o keder yer isterem zaten."

Dayisi mecbur kabul eder. One ev yapması için de işçi gönderir. Her seferinde yedi işçi gönderir. İşçiler yedi gün çalıştıktan sonra bunlerin kafasını keser,

kafalarını duvarde sahlar. Dayisi işçileri geri isteyende onleri bir iki gün çalıştırdıhten sonra gönderdiklerini söyler. Dayisi bir daha yedi işçi gönderir. Cengzeri aynı şekilde işçileri çalıştırdıhten sonra onleri öldürür. Kafalarını duvarda sahlar. Böyle böyle tam kırk defa tamamlanır. Dayisi bahar ki bir kele ortaya çıktı. Tabi kelenin altında gizliden su yolını de yapmıştır.

Cengzeri dayisini İslama davet eder. Kabul etmer. O de dayisine savaş açar. Dayisinin gücü çöhtür, keleyi kuşatma altına alır. Cengzeri hem keleye gizliden su getirdiği için hem de erzah depoladığı için uzun süre direnir. Aralarındaki savaş yedi yıl sürer. Yedinci yılın sonlarında keleden bir köpek yavrulanır. Onun sütünden peynir yapırler, kaleden aşağı atarlar. Kelenin etrafındekiler zaneder ki peynirleri o keder çöhtür ki dışarı atarlar.

Kuşatma devam ederken bir gün Cengzeri ile arası bozılan biri gizliden keleden dışarı çıkar, onların sırlarını ele verir. Bu durumu fark edan Cengzeri, kendisine ve arhdaşlarına kadın elbisesi giydırır, keleden çıkarlar. Karısına der ki: “Onler keleye girince sen kapiyi dışardan üstlerine kapat ve bu ateşi şu delikten cephaneye at, kaç!” Kadın kosasının dedihlerini eynen yapar. Keleye giran düşmanların hepsi ölür.

Cengzeri, padişahın bulunduğu merkeze gelir, padişahın evin karşısında ev yapar. Sonra bu evi yıhar tekrar yapar. Bu şekil birkaç kez yapar. Bunu gören padişah, adamlarına der: “Gidin o adami yanıme getirin.” Mıhafızler Cengzeri'yi almaya gelince o, padişah diye bir şey olmadığını söyler. Bunu duyan padişah, onun canını incitmeden getirmelerini söyler. Mıhafızler Cengzeri'yi padişahın huzurine getirirler. Padişah sorar:

“Sen niye padişahın olmadığını söyledin?”

O de der:

“Ben yıllarce savaş halindeydim. Yardım için sana kaç kez mektub yazdım; ama sen cevap vermedin.”

Padişah:

“Yemin ederah kendisine mektub gelmediğini söyler. Sadec o tereflerde bir eşiret anlaşmezliği olduğunu duyduğunu söyler.”

Padişah adamlarına bir araştırma yaptırır. Bahar Cengzeri'den gerekdan bir sri mektub gelmiş. Mektubleri kendisine ulaştırmeyan postacıyı ldırır. Cengzeri ile beraber savaş alanına gider, olanleri görür, one iyice güvenir. Baharler ki halen havaden taş pareleri, insan pareleri geliyor. İnsan eti kohısı her terefe yayılmış. Padişah ble akıllı ve yigıt olan Cengzeri'yi kendine vezir yapar.

Onlar ermiş miradına, bızım miradımız de olsun

(Yavuz 2005: s.204)

5.2.20. Yetişo

Bir varmış bir yokmuş. Yetişo adlı biri varmış. Yetişo bir gün arkadaşlarıyla oduna gidiyor. Yetişo'nun anası ekmeğe yağ sürüp onlara veriyor. Herkes kendisine odun toplarken Yetişo yatıyor uyuyor. Uyandığında arkadaşları içini bitiriyor, fakat Yetişo'nun odunu yoktur.

Yetişo diyor:

“Hani nerde benim odunlarım, neden bana odun toplamıyorsunuz?”

Arkadaşları diyor:

“Zaman geç olur, o yüzden sadece kendimize odun topladık.”

Yetişo diyor:

“Anam size boş yere mi yağlı ekmek verdi?”

Tabi arkadaşları da mecbur galir ve ona da odun toplanir. Sonra yola ığılır, bir zaman

gidilir Yetişo diyor:

“Ben çok yoruldum. Benim odunlarımı taşıyın.”

Onlar diyor:

“Vallahi biz yorgunuz ancak kendi odunlarımızı taşıyabiliriz.”

Yetişo:

“Ya ananın hazırladığı yağlı ekmekleri getirirsiniz ya da benim de odunlarımı taşırsınız!” diyor.

Mecbur galırlar, odunları taşıyırler.

Akşam hava kararır ve uzakta bir ışık görünüyor. Yetişo diyor:

“O ışığa gidelim.”

Arkadaşları diyor:

“Diğer yoldan gidelim.”

Mecbur Yetişo’nun dediğini yapıyorlar. Geçerken bir bakarlar ki bir ev var. Bu ev dev ananın eviymiş. Dev ana onları görünce diyor ki : “Gelin çocuklar sizin karnınız acıkmıştır, üşümüşsünüzdür.”

Hepsi eve giriyor. Dev ana onlara yiyecekler veriyor. Gece olduğu için onlara yataklar hazırlanıyor. Yetişo ve arkadaşları geç olduğu için dev ananın evinde kalıyorlar. Gece Yetişo uyanır. Bir bakar ki dev ana onları yemeye geliyor. Yetişo yalandan öksürür.

Dev ana:

“Evladım sana ne oldu” diyor.

O da:

“Anam bana hergün gümüş tasta süt verirdi” diyor.

Dev hemen ona gümüş tasta süt getiriyor. Yetişo sütü içiyor, dev ana diyor: “Hadi uyu oğlum.”

Aradan zaman geçiyor dev ana geri geliyor. Yetişo yine öksürüyor. Dev diyor:

“Noldu evladım?”

O da diyor:

“Senin tavuklarının sesinden dolayı yatamıyorum.”

Dev, tavukların hepsini kesiyor. Yetişo'ya tekrar uyu diyor. Sonra tekrar geldiğinde Yetişo yine öksürüyor.

“Bu sefer ne oldu?” diyor Dev ana.

Yetişo diyor:

“Senin bu ineklerin bırakmıyor yatayım.”

Dev gider bu sefer tüm inekleri kesiyor, sadece bir tane buzağı bırakıyor. Tekrar yemek için geldiğinde Yetişo bir daha öksürüyor.

Dev:

“Neyin var evladım, neden hala uyumadın?”

Yetişo diyor:

“Anam her gün bu saatte bana elekte su getirir, içirirdi. O yüzden uyuyamıyorum.”

Dev, çeşmeye gider ki ona elekte su getirir. Bu sırada Yetişo hemen Arkadaşlarını uyandırıyor. “Dev ana bizi yiyecek kaçıp gidelim” diyor. Yetişo ve arkadaşları kaçıp gidiyorlar, Dev'in öldürmediği buzağı da bir torbaya koyup tavana asıyorlar. Dev bir türlü elekte su getiremez ve kızarak eleği . Bir gırlıyor. Bağırıyor ki evde kimse yok. Tavana asılı buzağı Yetişo zannediyor. Ateşte ısıttığı şişle torbaya batırıyor. Torbadan bir “orrr” sesi duyuyor. Yetişo ve arkadaşları da kurtarılmış oluyor.

(İrfan ÖZKAN)

5.2.21. Yılanın Adamdan Öcü

Bir varmış, bir yokmuş. Adamın biri birgün yolda giderken bir bakmış ormanda yangın var. Ormandan da bir ses geliyormuş. Bu ses yılanı aitmiş. Yılan beni kurtarın diye bağııyormuş. Adam yılanın bağıırmalarına dayanamamış ve girmiş ormana. Yılan birden adamın boğazına sarılır.

“Seni ısıracam.” der.

Adam:

“Yapma! Sen ormanda yanıyordun, ben canımı tehlikeye attım seni kurtardım. Neden beni ısıracaksın?” der.

Yılan ısrarla adamı ısıracağını söyler.

Adam bakar ki çaresi yok.

“Hemen ısırma! Karşımıza çıkan üç kişiye soralım aramızı yapsınlar.” der.

Yılan:

“Taman” der.

Yolda bir öküz rastlarlar ve öküz derler:

“Bir sorunumuz var.”

Öküz der:

“Anlatın.”

Adam anlatır, der:

“İşte mesele böyle... Sen ne dersin?”

Öküz der:

“Ben daha küçükken beni annemin altından süt içerdim. Daha sütü içmeden yüzüme tokat atarlardı. O yüzden insanlara güven olmaz. Hemen ısır!”

Öküzden bu cevabı aldıktan sonra yollarına devam ederler. Bu sefer yolda bir at görürler. Ata da olayı anlatırlar.

At, onlara der ki:

“Benim sahibim beni ormana götürürdü. Bütün odunları sırtıma yüklerdi. Hiç acıması yoktu. Eve geldiğimizde sırtım yara bere içinde kalırdı ama sahibim sırtıma hiç ilaç vurmazdı. Sinekler yarama konardı, beni yedi. O yüzden hiç affetme!”

Tabi iki kişiye sormuşlar. Kalmış geriye bir kişi. Yine yola devam etmişler. Bir bakmışlar karşıdan tilki geliyor. Tilkiye de olayı aynen anlatıyorlar.

Tilki der :

“Sorunuz böyle çözülmez. Yılan sen in aşağıya çözeceğim sorunuz.”

Yılan adamın boğazından inmiş. Tilki adama demiş:

“O senin elindeki nedir?”

Adam diyor:

“Değnek.”

Diyor:

“Bu önünde duran nedir?”

Adam diyor:

“Yılan.”

Diyor o zaman:

“Vur, öldür yılanı çünkü o senin düşmanıdır.”

Adam, elindeki değnekle yılanı öldürür ve bu sorundan kurtulur.

(Hayriye EROL)

5.2.22. Çoban Kızı

Bir varmış, bir yohmuş. Mehmet adında bir çoban varmış. Bunun altı oğlu varmış; ama hiç kızı yohmuş. Baba çocuklarının geçimini sağlamah için köyde çobanlıh yapıyormuş.

Bu altı kardeş zamanla büyümişler. Hep Allah'a yalvarmışlar bir kız kardeşleri olsun diye. Bir müddet geçmiş anaları gine bir erkek kardeş doğırmış. Bunlar geçimlerini sağlamak için başka br köye gitmişler. Bu yedi kardeş geçimlerini avlıyarah yapmışler. Bir gün ava gitmişler; ama ahşam eve dönmemişler. Analari ve babalari uzun bir zaman yollarini gözlemişler; feket bunlar bir türlü dönmemişler.

Aradan birkaç yıl geçmiş bunların bir kız çocuğı olmuş. Tabi buna çoh sevinmişler, adini de Fatma koymışler; ancak oğılleri geri gelmediğı için buna da üzölmüşler.

Birgün çoban Mehmet'in bulunduğu köye felci bir kadın gelmiş. Oranın paşasının oğlu de fel bahtırmış. Onın bahtığı felde ilerde çobanın kızıyla evleneceği görünüyormuş. Tabi paşanın oğlu bu duruma çoh kızmış, felci kadını köyden kovmuş.

Gel zaman, git zaman kız büyümiş, on beş-on altı yaşlarına gelmiş. Bir gün komşilerinin kızından yedi kardeşinin olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Fatma, anasına ve babasına gelip abilerinin nerde olduğunu sormuş. Anası de babası de yerlerini bilmediğini söylemişler. Bunun üzerine Fatma kendi başına abilerini aramağa çıhmış. Epey gezmiş, dolaşmış; feket onleri bulamamış. Bir de bahmiş ki iki dağın arasında bir duman yükselir. Fatma oraya gidip bahmiş iki odalı bir ev vardır. Tehmin etmiş ki bu ev abilerinin evidir. Evde beklemağa başlamış. Ahşam olande bahmiş ki yedi tene yahışikli genç geliyor. Anlamış bunler onun abileri olduğunu. Onlardan habersiz bir şekilde onlara yemek yapmış, kendisi de dolabın içine sahlanmış. Ahşam olende ağabeyleri gelmişler, bahmişler ki sofreleri hazırlanmış. Bir iki gün böyle devam etmiş. Bunler bu duruma çoh şaşırılmışler. Kendi aralarında kırar vermişler sıraynan nöbet tutmağa başlamışler.

İlk nöbeti küçük kardeş Ali tutmuş. Çıhmış damın üstünde sahlanmış. Ahşama keder evın içini gözlemiş. Ahşama doğru bahmiş ki dolabın arhasından dünyalar güzeli, peri misali bir kız çıktı. Kız etrafı temizlemiş. Daha sonra da abilerine yemek hazırlamış. Abileri gelmeden önce de gine gitmiş, dolabın arhasına sahlanmış.

Küçük kardeş Ali, tüm herşeyi görmüş. Ahşam olande olan biteni diğer kardeşlerine anlatmış. Yedi kardeş kalhıp bu kızı sahladıhleri dolabın arhasından çıharmışler. Kıza kim olduğunu sormuşler. Kız de kendi bacileri olduğunu söylemiş. Bunlar da bir bacileri olduğu için çoh sevinmişler.

Ertesi gün bunler gine ava çıhmışler. Fatma da abilerine yemek yapmah istemiş; ancak bir türlü ateş bulamamış. Dışarı çıhmış, bahmiş ki çoh uzahta bir duman görünür. Hemen o ateşe doğru hızla gitmiş. Epey gittikten sonra oraya varmış. Ateşin çıktığı evın kapısını çalmış. Bir ihtiyar kadın evi açmış. Bu kadın bir dev karısıymış. Fatma'dan ne istediğini sormuş. Fatma da ateşe geldiğini söylemiş. Bu kadın onun bu telaşlı haline acımış, tandırdan bir parça ateş çıkarıp kıza vermiş ve ondan derhal uzaklaşmasını söylemiş, yoksa dev olan kocasının kalharsa onu yiyecağını söylemiş. Fatma'nın cebinde de bir yumah ip varmış. Evine gelmiş

gelmesine; ama o yumak düşmüş, yumağın başı kemerine tahılmiş. Bu şekilde uzanıp gitmiş.

Dev uyanmış, bahmiş ki etraftan insan kohisi geliyor. Dışarı çıkmış, ip yumağını görmüş. Hemen ipi takip etmiş etmiş bunların evının kapısına keder gitmiş. Kapiyi çalmış. Fatma, korhısından kapiyi açmamış. Dev kendisini abisi olduğunu söyler; ama kız inanmadığı için kapiyi açmaz. En sonunda dev, kıza diyor: "Kapının deliginden barmağını uzat, sana adının yazılı olduğu bir yüksük vereyim." Fatma barmağını delikten uzatmış. Dev de onun barmağını emmiş. Eme eme kız bayılmış. Akşam olanda kardeşleri gelmiş, bahmişler Fatma evın ortasında boyli boyne uzanmış. Hereketsiz duruyor. Bunlar kardeşlerini öldüğüne inanmışler. Çok üzölmişler, ağlamışler.

Kardeşlerini bir tabute koyıp götürmüşler ki oni bir yere gömsinler. Götürmüşler hergün geştikleri bir derenın kıyısına bırakmışler. En azından gelip geçande onı tabutını görsinler diye.

O gün de paşanın oğlu atiyle birlikte ava çıkmış. Hani bir zaman felci kadının kendisine: "Sen bu çobanın kızıyle evlenecahsın." dediği adam... Paşanın oğlu atine su vermah için dereye inmiş. Ati su içmeden birden geriye başını kaldırmış, kişnemiş. Bir durum olduğunu anlayan paşa oğlu, bir de bahmiş ki bir tabutın içinde dünya güzeli bir kız yatıyor. Oni hemen almış, köyüne götürmüş. Kız yolda gözlerini açmış. Tabi paşa oğlu ona hemen aşık olmuş ve onunle evlenmah istemiş.

Bunlar birbirinyen evlenmah için hazırlıhlara başlamış. Aradan zaman geçmiş. Bir gün paşa oğlu Fatma ile konuşmuşler ve Fatma'nın çoban kızı olduğunu anlamış. Böylece felci kadına hak vermiş. Olanleri o kendisi de Fatma'ya anlatmış. Fatma da kardeşlerinden heber vermiş.

Bunlar gidip kardeşlerini de getirmişler, hep birbirine kavuşmuşler. Paşanın oğlu kırh gün, kırh gece düğün yapmış, Fatma ile evlenmiş.

Onlar ermiş muradına, Mevla muradımı versın. Amin...

(Yavuz 2005: s.212)

5.2.23. Mirze Muhemmed

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde bir adam varmış. Bu adamın da üç tane oğlu varmış. En küçük oğlunun adı Mirza imiş. Bu adamın evinin önünde bir elma ağacı varmış. Fakat bu ağaç her yıl üç elma verirmiş. Babaları oğullarına bu elma ağacını korumalarını ve bu elma ağacının onlara her sene birer tane elma vereceğini söylemiş. Günlerden bir gün babaları ölmüş. Ağaç yine üç tane elma tutmuş. Kardeşler sırayla ağacın başında nöbet tutarlarmış. Önce büyük kardeş ağacın başına gitmiş. Biraz bekledikten sonra uykusu gelmiş. Uyanınca bakmış ki ağaçta iki elma var. Daha sonra diğer küçük kardeş gelmiş. O da uyumuş. Kalkmış bakmış bir elma daha eksilmiş. Sıra Mirza'ya gelmiş. Nöbet için ağacın yanına gitmiş. Uykusu gelince parmağını kesmiş ve yarasına tuz koymuş uykusu kaçsın diye. Gece yarısı bakmış biri gelmiş. Mirza, onu görünce kovalamış. Adam gitmiş mağaraya kaçmış. Mirza sabah olunca kardeşlerine gece olanları anlatmış. Üç kardeş birlikte gitmişler mağaraya. Önce büyük kardeş girmiş mağaraya. Büyük kardeş hemen bağırmış:

“Çekin beni yukarıya!”

O çıktıktan sonra ortanca kardeş mağaraya girmiş. O da büyük kardeş gibi hemen bağırmış:

“Çekin beni mağaradan.” diye.

Sıra Mirza'ya gelmiş.

Demiş:

“Ben mağaraya girdikten sonra ne kadar da desem beni çekin, siz beni geri çekmeyin.”

Tabi Mirza mağaraya girdikten sonra ne kadar da bağırsa kardeşleri Mirza'yı mağaradan çekmemişler.

Mağarada üç oda varmış. Birinci odanın kapısını çalmış, bakmış içeride güzel bir kız var. Kızın elinde makinesi bir de elma varmış. Kız demiş:

“Mirza sen neden geldin? Burada bir dev var, uyanırsa seni öldürür.”

Mirza sormuş:

“Dev nerde yatıyor?”

Güzel kız devin yerini göstermiş Mirza’ya. Mirza da dev uykudayken devin başını kesivermiş. Dev in olduğu yerde de üç kız kardeş varmış. Mirza, dev i öldürdüğünü korkmamalarını söylemiş. O kızlardan ortancasının da elması varmış. Ama en küçüklerinin elması yokmuş. Sonra kardeşlerine onları mağaradan çekmelerini söylemiş. Kız kardeşleri mağaradan çıkardıktan sonra kendisi de mağaradan çıkmış. Büyük kıza:

“Sen benim büyük abime var, ortanca diğer abime varsın.”

Küçük kızı da kendisine alıyor. Böylece üç kardeş birden düğün yapıyorlar.

(Savaş BULAN)

5.2.24. İhtiyar Kadının Oğlu

Bir varmış, bir yokmuş. Paşanın biri halkın durumunu öğrenmek için şehirde dolaşmış. Yine şehirde dolaşmış. Gece bir yaşlı kadın ile oğluna misafir olmuş. Tabi ana ile oğul adamın paşa olduğunu bilmiyor. Yaşlı kadın ve oğlu paşaya misafir olarak hizmet ediyor. Sabah olunca paşa evden ayrılıyor. Paşa ihtiyar kadına bir adres veriyor.

Diyor:

“Sen oğlunu verdiğim bu adrese yolla, büyük Selim’in yanına.”

Yaşlı kadının da güzel elma behçeleri varmış.

Paşa demiş:

“Gelirken de bize elma getirsin.”

Yaşlı kadının oğlu hayvanı elma yükler ve yola düşer. Tabi oğlu Selim’in kim olduğunu bilmez. Sora sora yolu öğrenir ve nöbetçilerin yanına varır.

Nöbetçiler sorar:

“Söyle ne ararsın burada, kimi ararsın?”

Nöbetçiler paşanın haberi olmadan yaşlı kadının oğlunu hapse atmışlar. Bir süre geçtikten sonra paşa bir gün hapisi denetlemeye çıkar. Kim neden hapse girmiş ne suç işlemiş merak etmiş. Tabi isimlere baktığında yaşlı kadının oğlunun ismini de görmüş. Pasa diyor:

“Sen ne zamandan beri hapistesin?”

Adam der:

“Çok oldu.”

Pasa tabi adamı tanımış. Pasa görevlileri çağırmış ve demiş:

“Bu adamı berbere götürün, tıraş ettirin, banyo yaptırın, temiz elbiseler giydirin.”

Tabi hemen paşanın dediklerini yapıyorlar ve adamı paşanın yanına getiriyorlar.

Pasa diyor:

“Oğlum bilmeden askerlerim seni hapse atmışlar.”

Paşa adamdan özür dilemiş ve görevlilere demiş :

“Bu adamı alın benim hazineme götürün. Ne kadar altın götürmek isterse alsın.”

Adamı hazineye götürürler fakat adam hazineden sadece bir balta, bir sirit, bir de Kuran alır. Paşanın askerleri demiş:

“Paşam! Bu, sadece bunları aldı.”

Adamı üç kere hazineye götürüp getirmişler adam yine aynı şeyleri almış.

Paşa sormuş:

“Hazinede birçok altın varken neden sen sadece bunları alırsın?”

Diyor:

“Paşam! Kuran’a yemin ediyorum bundan sonra büyük Selimle alakalı olmayacam. Baltayla da o elma ağaçlarını kesicem. Bu siritle de anamı asacam.

(Nafize ÇAĞLAYAN)

5.2.25. Hangisi Uyanık Tilki?

Zamanın birinde iki tilki yaşıyormuş. Bu iki tilki arkadaşmış. Fakat biri dağda biri ovada yaşarımış. Dağda yaşayan bir gün ovada yaşayana:

“Av mevsimi geldi. Tuzağa düşersen ne yaparsın?” diye soruyor.

Diğer tilki cevaplıyor:

“Benim yedi fikrim var. O zaman gelince bir çaresine bakarım”

Dağda yaşayan tilki diyor ki:

“Benim bir fikrim var haa ona göre....”

Beraberce ormanda gezerken ova tilkisi tuzağa yakalanır. Bağırıp çağırıyor.

Dağ tilkisi diyor:

“Ben sana dedim benim bir fikrim var. Bahah o da işe yarayacak mı? Yohsa yoh .Avcı yarın geldiğinde sen ölü numeresi et. Bende az ileride ölü numarası yaparım. Tuzağı açarken avcı beni orada görüyor. O zaman beni almaya gelirken seni bırakıyor. İkimizde avcıdan kaçarak kurtuluyor”

Ertesi sabah adam geliyor bağırıyor ki tuzahta tilki var. Tilkiyi tuzaktan çıkarırken bağırıyor ileride bir tilki daha var. Elindeki tilkiyi bırakıyor diğer tilkiyi almaya giderken iki tilki de kaçıyor ve avcıdan kurtuluyor.

Dağda yaşayan tilki ovada yaşayan tilkiye diyor ki:

“Bundan sonra seninle arkadaşlık yapmam! Senin yedi fikrin vardı, benim bir tane. Yedi fikrinde seni kurtarmaya yetmedi.”

Böylece iki tilki arkadaşlıklarını bitiriyorlar ve yollarını ayırıyorlar.

(Nuray SEYATOĞLU)

5.2.26. Kalkalisk ile Belbelisk

Bi varmış, bi yohmuş. Millet Kozme Dağı'ne yayleya getmiş, geri giderken yaşlı bi nenenin total geçisi vardır, oni orda unutmuşlar. O geçi orda kalmış, gitmiş bi ağacın deligine girmiş. Zaman aradan geçmiş, ikiz yavruları olmuş. Yavrularının birinin adını Kalkalisk, öbürünü de Belbelisk koymuş. Aradan zaman geçmiş yavrular büyümüş. Bi gün yavrularına demiş ben giderem otlanmağa, siz kimseye kapiyi açmayın. Meğersam dışarıda kurt onları dinlermiş. Analari gitmiş otlanmağa, kurt kapiyi çalmış, demiş: “Kalkalisk'im, Belbelisk'im, kapiyi açın, ananız gelmiş.” Yavrular şaşırmış, analari erken gelmiş diye. Demişler bize ayağını göster. Kurt ayağını göstermiş, bahmişler analari değil. Kapiyi açmamışlar. Kurt, bir zeman sonra gine getmiş, kapiyi çalmış, sesini geçinin sesine benzeterek demiş: “Kalkalisk'im, Belbelisk'im ananız getti yayleye, süt doldırdı memeye, döndü yavrularına kapiyi açın.” Bunlar bu sefer kurdun sesini analarının sesine benzettiği için kapiyi açmış, kurt onları yemiş. Analari gelende, demiş: “Kalkalisk'im, Belbelisk'im, kapiyi açın, ananız gelmiş.” Üç kere demiş bahmiş kimse kapi açmadı, özi kapiyi zorlamış, açmış, bahmiş yavruları yohtır. Yavrularını aramağa getmiş. Getmiş ayının damınan çılmış, ayı demiş:

“O kimdir tep tep eder rep rep eder yedi sülelesının ağzına sıçer!”

Geçi der:

“Küfür etme, benem. Yavrılarımı sen yedin?” Ayı der:

“Görmedim, yemedim. Get kurde sor.” Geçi gitmiş kurde sormuş, kurt demiş: “Ben de görmedim, yemedim.”

Geçi one demiş şeriete gidah. Gitmişler şeriete. Herşeyi melleyle anlatmışlar. Melle onlara demiş: “Gidin filan gün gelin.” Geçi getmiş güzel bi kovada yoğurt getirmiş. Kurt da bi çuvala usırığını doldurmuş, bi tene de arpa atmış içine. Gine getmişler melleyle. Melle önce yoğurdun tadına bahmiş çoh beğenmiş. Sonre kurdun çuvalını açmış, arpa fırlamış, gelmiş gözüne. Melle sınırlanmış, kurdun dişlerini

çekmiş. Geçinin de boynuzlerini sivri yapmış. “Hade döğışın” demiş. Geçı bi boynuz kurdın karnına vurmuş, kurdın karnı yırtılmış, içinden Kalkaliklen Belbelik çılmış. Geçı yavrılarına kavuşmuş.

Kalkaliskle Belbeliskin meselesi de bitmiş...

(Yavuz 2005: s.188)

5.2.27. Üç Arkadaş

Zamanın birinde üç arkadaş varmış. Bu üç arkadaş bir gün birlikte yolculuğa çıkmışlar. Yolda iki arkadaş diğer arkadaşlarından saklanmışlar. Tabi bu da yolunu kaybetmiş. Bir mağara bulup içine saklanmış. Mağarada bakmış tilki, kurt ve ayı var. Gizlice bu hayvanları dinlemiş.

Tilki demiş:

“Köyün yakınında bir hazine var. Fare oradan altın çıkarırken gördüm. Ne zaman oraya gitsem köyün çocukları beni köpekleriyle kovalıyor.”

Ayı demiş:

“Ben de köyün üst tarafında romatizmaya iyi gelen siyah bir taş biliyorum. Ne zaman oraya uzanmaya gitsem köpekler beni kovalıyor oradan.”

Kurt da demiş:

“Ben de bir koyun biliyorum eti her derde deva ama bir türlü o koyunu alamadım.”

Adam bu hayvanları dinledikten sonra sabah hayvanlar mağaradan çıkıp gitmişler. Adam da köyüne dönmüş. Gitmiş köydeki hazineyi çıkarmış. Köyün üst tarafındaki siyah taş da evinin önüne getirmiş. Bir de gitmiş o eti her derde deva olan koyunu da almış. Adam hayvanlardan duyduklarından dolayı kısa sürede zengin olmuş. Bu zenginliğin sebebini soran arkadaşlarına da her şeyi anlatmış. Arkadaşları da hemen aynı mağaraya gidip saklanmışlar. Akşam mağaraya kurt ile tilki gelmiş. Aralarında konuşurken demişler söylediğimiz her şey kayboldu. Mutlaka biri bizi dinledi ve gitti onları oldukları yerden aldı.

Demişler:

“Evimizi kontrol edelim.”

Biri kapıyı tutmuş, diğerleri de başlamış mağarayı aramaya. Tabi hemen o iki adamı yakalamışlar. Onları ikisi dinledi diye iki adamı da parçalamışlar. Böylece iki adam arkadaşlarına yaptıklarının cezasını da çekmişler.

(Vahit KISAYOL)

5.2.28. Deli Eli

Geçmiş zamanın birinde bi tene Muş’un paşası varmış. Bu paşa çok ağır cezalar verirmiş adamlara. Misal adamlara gurt posti giydiriyor, gurt parçalayan itlere atıyor ki itler oni parçalasın. Bide insanların şakaklarını mengene ile sıkıyor.

Deli Eli adında bir adam vamiş. Bu adam bir gün dolaşıyormuş. Dar bir geçitte Ermeni bir garinin karşılaşıyor. Ermeni gari geçitten geçmek için eteğini toplıyor. Deli Eli de nefsinin esiri oluyor ve o Ermeni gariye sahap oluyor. Tabi bu gari gidiyi paşaya Deli Eli’yi şikayet ediyor. Paşa, Deli Eli’yi huzuruna çağırıyor olanları sormak için. Deli Eli, paşanın yanına giderken gari ondan sakız istiyor. Deli Eli, paşanın yanına varıyor. Paşa, Deli Eli’ye omzuna mum bırakma cezası veriyor. Paşa, Deli Eli’ye soruyor:

“Bugünden daha acı bir gün yaşadın mı?”

Deli Eli cevaplıyor:

“Evet paşam. Eskiden garılar haftada bir gün çamaşır yıkamaya dereye gidiyorlardı. Benim garımda o gün çamaşıra gidiyormuş. Misafurlarım geldi ama garım evde olmadığı için ben onları aç göndermek zorunda kaldım. İşte benim için o gün bugünden daha acı bir gündür.”

Tabi bu cevap karşısında paşa hemen:

“Deli Eli’yi hemen bırakın.” Diye emir veriyor.

Deli Eli diyor:

“Paşanın aklı, benim garimin aklı ve erkekliğimin aklı aynıdır.”

Pasa soriyir:

“neye aynıdır?”

Diyir ki :

“Mum ciğerime akmış, benim ciğerim yanmış. Sen beni bağışlarsan garım da biliyor ben sağ dönmem. Garım diyir bana sakız getir. Benim erkekliğim de biliyir paşa beni öldürecek, yine de gariya musallat oliyir. Onun için üçünüzün de aklı aynıdır.”

(Kıymet EROL)

5.2.29. Padişah ile Üç Veziri

Bir varmış, bir yohmış. Birgün padişah ile veziri bir has bahçede otırmışlar. Padişahın uyhusi gelmiş, uyumuş. Veziri bahmiş bir ilan gelmiş oni ısırmağa. Vezir ele aldı kılıncını ilanı vurmağa. Vezir ilane saldırınca ilan kendini aşağı atmış, bahçede kaybolmuştur. O esnada padişah gözünü açmış. Bahmiş vezirin elinde kılıncı, başının üstünde bekliyor. Demiş: “Beni öldirecahtın?”

Vezir demiş:

“Geçti padişahım.”

Gine sorıyor; ancak vezir gine:

“Geçti padişahım” demiş.

Bunun üzerine padişah, diğer vezirlerini, heyetini toplamış. Demiş:

“Bu vezir beni öldirecahtı, ona ne ceza verah?”

Birinci vezir demiş:

“Oni fırına atah, yahah paşahım.”

Suçli vezir demiş:

“Asluhu...”

İkinci vezir demiş:

“Oni kesah, derisini yüzah padişahım.”

Suçli vezir demiş:

“Fesluhu.”

Üçüncü vezire sıra gelmiş. O da demiş: “Sürgün edelim padişahım.”

Padişa da üçüncü vezirin sözünü dinlemiş, onu sürgün etmiş. Tabi sürgün ettiği zaman vezir, vezirlikten çıkmış, tebdilikıyafat etmiş. Bir fikir kılığına girmiş. Gitmiş bir su değırmanında çalışmış. Vezirin gelmesiyle değırman ters dönmeğe başlamış. Ordakiler durumu ferk etmişler, getmişler sahabına haber vermişler. Sahabı demiş:

“Degırman dönüyor mi?”

Demişler:

“He, dönüyor.”

Demiş:

“Un öğidiyor mi?”

Demişler:

“He valla öğidiyor.”

Degırmanci demiş:

“O zaman birahein ters dönsın.”

Bız gelelim padişanın yanına. Eskiden seban vardi. Onınle herk ediyorlardı, buğda ekmek için. Padişa altundan bir seban yapmış. Vezirlerine sormiş: “Bu sebanın değeri nedir?” Vezirler ne fiyat söylüyorsa padişa kabul etmiyor. Diyor: “Gidin size vezife. Bunun gerçek değerini öğrenin. Yohsa başınızı vurırem.”

Bu vezirler mecbur kalırlar tebdilikıyafat ederlerler, mülletin içine giderler. Az giderler çok giderler o eski vezire ras gelirler. Tabi vezir, değırmanci kılığında olduğu için onu tanımırlar. Feket o, onları tanır. Çıkıyor önlerine. Diyor:

“Anlaşılan bir derdınız var. söyleyin baham derdınız ne?”

Diyorler:

“Sen bir değırmancısın sen nerden çare bulacaahsın?” Degırmanci demiş:

“Hele bi söyleyin, belki bi yardımım dohınır size.”

Bunun üzerine vezirler belki bi çarası olur diye hal meseleyi anlatmışler. Degırmancı kılığindeki vezir: “Ben size o sebanın gerçek degerini söylerem ancak padişā sorarsen benim söyledığımı demeyacahtınız.” Onlar da bu şartı kabul etmişler. Demiş: “Gidin padişāha deyin mahsulat zamanında yağmur yağse, mahsulat bol olsa sebanın değeri biçilmez. Hema zamanında yağmur yağmase, mahsulat bol olmasen sebanın degeri, sebande işlenmiş altun ne kederse, onun degeri de odur. Paşā o altunı koysın anasının götüne.”

Bunlar gidiyorlar padişānın yanına, konıyı aynı padişāha anlatıyorlar. Bu esnada degırmancı de doğru dönmeye başlamış. Padişā diyor:

“Bu sizin ekliniz değıl, söyleyin bu ekli kim verdi size? Yohsa kellenizi alırem.” Vezirler:

“Eman-hevar.”

Mecbur kalırlar padişāha söylereler.

Padişāhın emriyle degırmancıyı getiriyor. Padişā bahar ki kendi veziridir, onu tanıyor tabi. Diyor: “Götürün üstünü başını yıhayın, temiz bi kat elbise giydürün, getirin.” Veziri getiriyorlar padişā ona soruyor:

“Ben sana sordım beni niye öldürecehtin?” Sen dedün 'Geçti padişāhım.' “Bunun menesi nedir?” Vezir olanleri anlatıyor:

“Nasıl olsa inanmayacahtın, ben de ole dedim.” diyor. Padişā:

“Ya vezirlerim için söyledihlerin?” Adam demiş:

“Birinci vezirin babası fırıncıydı onun için 'fırına atah' dedi. İkinci vezirin babası bi kesaptı o da onun için 'kesah' dedi. Yalnız üçüncü vezirin esaletliydi. O da kesin olmiyan bi suçtan dolayı sade sürgün istedi. İşte padişāhım mesele budur.”

Padişāh bunun üzerine o vezirlerini vezirlihten ezl etmiş, sürgün ettiğı veziri de baş vezir yapmış. Diğerini de onun yardımcısı yapmış.

Onlar ermiş muradına, bız çıhalım kerevetine.

SON SÖZ

Çocuk folkloru, milli folklorumuzun içinde; kendine ait özellikleri içinde barındıran ayrı bir folklor alanıdır. Milli folklor ve çocuk folkloru iç içe olan alanlardır. Çocuk folkloruna ait unsurların birçoğu milli folklorun içinde de bulunmaktadır. Aradaki ince ayrım; çocuk folklorunun hitap ettiği kitlenin çocuk olmasıdır. Çocuğa ait tüm yaşantı biçimleri çocuk folklorunu şekillendirmektedir.

Çocuk, toplumun temel taşlarından bir tanesidir. Çocuğa ilişkin yapılan uygulamalar (doğum öncesi ve sonrasında yapılan uygulamalar, kırklama, göbek kesimi, diş hediği, saç ve tırnak kesimi, konuşması, yürümesi, çocuk hastalıkları ve bu hastalıklara ilişkin halk tedavi yöntemleri vb.) ve belli bir erişkinliğe ulaşıncı sözlü geleneğe ait eserler (ninni, bilmece, tekerleme, dua, beddua, masal ve oyunlar) çocuk folkloruna ait unsurlardır.

Ülkemizin birçok yöresinde olduğu gibi Muş'ta da çocuk folkloru zengin ve köklü bir geçmişe sahiptir. Muş'un halk kültürü, sözlü geleneğe ait eserler bakımından da zengindir. Muş çocuk folkloru, üzerinde müstakil bir çalışma yapılmamış alanlardandır. Çocuğun doğumu sonrasında yapılan göbek kesimi, kırklama, beşik vs. uygulamalardan birkaçına ve sözlü geleneğe ait bilmece, tekerleme, masal vs. öğelere de Muş'a ait yıllıklarda yer verilmiştir. Ancak yer verilen bilgilere yüzeysel olarak değinilmiştir. Muş'a ait kaynaklara ve kaynak kişilerin anlattıklarına bakılarak çocuk folkloru uygulamalarında değişimler olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal, ekonomik ve kültürel hayattaki gelişmeler çocuk folklorunu da etkilemiştir. Birçok uygulamaya, Muş-merkez ve ilçe merkezlerinden ziyade kırsal kesimlerde rastlamak mümkündür. Tüm gelişmelere ve değişmelere rağmen Muş'ta çocukla ilgili uygulamaların korunmaya çalışıldığını söylemek yanlış olmaz.

Muş çocuk folkloru üzerine yapılacak olan bir çalışmanın Türk çocuk folkloru çalışmalarına katkısı olabileceğini düşünerek çalışmamıza başlamıştık. Çalışma süresince folklorik öğeleri tüm özellikleriyle, tüm zenginlikleriyle ortaya koyabildiğimizi söylemek yanlış olur. Ancak tezimizin Türk çocuk folkloru ve bölge

insanına ait kültürel değerlerin korunması açısından az da olsa katkı sağlayacağını umuyorum.

SÖZLÜK

A

Amel: İshal

Ancüze: Arsız Çocuk

Anizar: Yaramaz Çocuk

Aşkar: Sarı saçlı, mavi gözlü insan

B

Belgihavuz: Yeşil yaprağı olan bir ot türü

Berbajin: Muska

D

Danuk: Hedik

Dilbent: Tülbent

Duj: Sivri

F

Filketen: Çengelli iğne

Fışki: koyun gübresi

G

Gurdeşen: Uyuz

Güvvet: Kuvvet

H

Hamayil: Kur'an-ı Kerim'in cüzlerinden bir tanesi

Havlicen: Bir ot türü

Hedik: Buğdayın kaynatılarak yapıldığı diş çıkarma merasiminin özel yemeği

Helbir: Taneli tahılları eleme aracı

Helise: Bir ot çeşidi

İ

İtburnu: Kuşburnu bitkisine verilen ad

İbrik: Su doldurulan araç

K

Kabos: Alkarısı

Kampos: Alkarısı

Kirve: Sünnet masraflarını üstlenen kimse, aile büyüğü

Kurdeşen: Dizanteri

Kutni Kumaş: Değerli, ağır kumaş

L

Lizöz: loğusa geline giydirilen yünden veya orlon iplikten örülmüş kısa kollu yelek

M

Man: Ben

Mahorke Kadın: Yaşlı, ihtiyar kadın

Meyremhor: Yeşil bir bitki türü

N

Neremir: Çocuğu olmayan erkeklere verilen ad

P

Pino: Helise, un, pekmez, şeker ve yağ ile hazırlanan bir yemek türü

Piri: Yaşlı nine

R

Rındo: Hekim

S

Savuk: Soğuk

Sufat: Surat, yüz

Sukum: Surat

Ş

Şoratan: Oluk

Şipana: kapı önü, kapı eşiği

T

Tez: Çabuk

Y

Yaygı: örtü

Z

Zıvistan: Loğusa kadınlara verilen ad

KAYNAK KİŞİLER

Çalışma esnasında kullanılan derlemelerin kaynak kişileri aşağıda verilen sıralama ile sunulmuştur.

- Adı, SOYADI, Doğum Yeri, Yaşı

- 1-Arife BÜYÜKÖZER, Muş- Merkez, 43
- 2-Aysena KUYUCU, Muş- Merkez, 12
- 3-Beyzanur KUYUCU, Muş-Merkez, 11
- 4-Çetin KOÇ, Muş-Merkez,40
- 5-Ebru AŞKIN, Muş-Hasköy, 15
- 6-Ebru COŞKUNLAR, Muş-Merkez, 26
- 7-Engin BÜTE, Muş- Merkez, 51
- 8-Erol BORKURT, Muş-Merkez, 57
- 9-Fırat AYKAN, Muş-Merkez, 36
- 10-Gökhan MEMİŞ, Muş-Merkez,29
- 11-Gülnaz KASAK, Muş-Düzkışla Köyü, 72
- 12-Hakan ÇİFTÇİ, Muş, Merkez, 29
- 13-Hami ÇELİK, Muş- Gökyazı Köyü, 58
- 14-Hayriye EROL, Muş- Düzkışla Köyü,55
- 15-Hanımşah KASAK, Muş-Düzkışla Köyü,62
- 16-İrfan ÖZKAN, Muş-Yarpuzlu Köyü, 42
- 17-Kaymak TEMURÇİN, Muş-Merkez,60
- 18-Kıymet EROL, Muş-Düzkışla Köyü,85
- 19-Mehmet Reşit KASAK, Muş-Düzkışla Köyü, 66

- 20-Metin TOPLU, Muş-Merkez, 52
- 21-Muhammet MİRZE, Muş- Merkez,23
- 22-Muhittin BİNGÖL, Muş-Merkez, 36
- 23-Nafize ÇAĞLAYAN, Muş-Merkez,60
- 24-Nazım EROL, Muş-Düzkışla Köyü,36
- 25-Nazmi BİNGÖL, Muş-Varto, 37
- 26-Nejdet EVREN, Muş-Merkez,40
- 27-Nevin KUYUCU, Muş-Merkez,45
- 28-Nimet İBİŞ, Muş-Merkez,42
- 29-Nuray SEYATOĞLU, Muş-Varto,53
- 30-Nurcan ADIMAN, Muş- Hasköy,23
- 31-Nuriye ARSLANTAŞ, Muş-Merkez,25
- 32-Raziye ZENT, Muş-Hasköy, 62
- 33-Refik KALIR, Muş-Tekyol Köyü,46
- 34-Ruşen BAYRAK, Muş-Merkez, 60
- 35-Sadettin BAHCİVAN, Muş-Merkez, 45
- 36-Samet KÜÇÜKÇELEBİ, Muş-Merkez, 24
- 37-Savaş BİNGÖL, Muş-Merkez,13
- 38-Savaş BULAN, Muş-Bulanık,30
- 39-Savaş YILDIRIM, Muş-Merkez,46
- 40-Seher BÜTE, Muş-Merkez,65
- 41-Serap BOZKURT, Muş-Merkez, 37

- 42-Sevim EREN, Muş-Merkez, 68
- 43-Sevim YILMAZ, Muş-Merkez,70
- 44-Sinem AKYÜREK, Muş-Merkez,35
- 45-Seheyl KASAK, Muş-Düzkışla Köyü,29
- 46-Vahit KISAYOL, Muş-Merkez,28
- 47-Yaşar BÜTE, Muş-Merkez,36
- 48-Yesari BOZKURT, Muş-Merkez,45
- 49-Yetiş MİRZE, Muş-Merkez,58
- 50-Zafer TAŞBULAK, Muş-Merkez,46

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan (1961), *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: TDK Basımevi.

BAŞGÖZ, İlhan ve TİETZE, Andreas (1999), *Türk Halkının Bilmeceleri*, Ankara: TDK Basımevi.

BORATAV, Pertev Naili (2005), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

CERRAHOĞLU, Münir, (2005). *Çankırı Çocuk Folkloru, YYÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Van, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Çocuk Edebiyatı Yıllığı (1987), İstanbul: Gökyüzü Yayınları.

ELÇİN, Şükrü (2004), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜLEÇ, Hamdi (2002), *Halk Edebiyatı*, Konya: Çizgi Kitapevi.

GÜLERYÜZ, Hasan (2002), *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

KAYA, Doğan (2004), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Muş 2006-2010 (2006), *Stratejik Planı*, Muş: Muş İl özel İdaresi.

Muş Kültür ve Turizm Rehberi İstanbul: (Haz: İl Kültür ve turizm Müdürlüğü).

Muş-1989 (1990), Muş Valiliği.

OĞUZ, M. Öcal (Editör) (2007), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayıncılık.

OĞUZKAN, A. Ferhan (2001), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayınları.

ONAY, Ahmet Talat (1996), *Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev’i*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZDEMİR, Nebi (2006), *Türk Çocuk Oyunları c.1*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

ÖZHAN, Mevlüt (1997), *Türkiye’de Çocuk Oyunları Kültürü*, Ankara: Feryal Matbaası.

SAKAOĞLU, Saim (1973), *Gümüşhane Masalları-Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

SAKAOĞLU, Saim (1999), *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ŞAPELYO, Enver Behnan (1938), *Halk Ninnileri*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitapevi.

ŞİMŞEK, Tacettin (2007), *Çocuk Edebiyatı*, Konya: Suna Yayınları.

ŞİRİN, Mustafa Ruhi (2007), *Masal Atlası*, Ankara: Kök Yayıncılık.

TEZEL, Naki (1997), *Türk Masalları I*, Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dünyası El Kitabı, c.3. (1992), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Yayınları.

YAKICI, Ali (2007), *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YALÇIN Alemdar ve AYTAŞ Gıyasettin (2003), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçay Yayınları.

YALÇINKAYA, Fatoş, (2008). *Muş'ta Yatırlar ve Yatırlarla İlgili Anlatılan Menkıbeler*, YYÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YAVUZ, Mehmet Şakir, (2005). *Muş Masalları Üzerine Bir Araştırma*, YYÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Van**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YAVUZER, Haluk (1994), *Ana-Baba ve Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

İNTERNET ADRESLERİ

Erişim: [www.Turkhukusitesi.com/showthread.Php?t=5719], Erişim Tarihi: 10.08.2009

Erişim: [<http://www.okuyaz.org/cocuklar-icin/tekerlemeler/tekerleme-nedir-ve-tekerlemenin-yararlari.html>], Erişim Tarihi: 06.06.2009

ÖZET

Çocuk folkloru, kendine ait özellikleri olan başlı başına bir folklor alanıdır. Milli folklorun konularına göre daha özel konulara sahip olduğunu düşünmek mümkündür. Zira araştırma alanı çocuk, çocukla ilgili yapılan uygulamalar ve sözlü geleneğe ait eserlerdir.

Çocuk folkloru, çocuğun anne karnında yer edinmesiyle başlar. Çocuğa ait yapılan tüm uygulamalar çocuk folklorunun dahilindedir. Toplumun yaşantısı, inanışları, gelenek ve görenekleri çocuk folklorunun şekillenmesine katkı sağlar. Çünkü milli folklorla çocuk folkloru iç içedir. Muş çocuk folkloru köklü bir geçmişe sahiptir. Çalışmada yöreye ait geleneklere, geleneklerin çocuğun yaşantısına uygulanışına yer verilmiştir. Çocuğun doğumundan önce ve sonra uygulanan adetler ve sözlü gelenek eserleri (ninni, bilmece, tekerleme, masal, oyun) araştırılmıştır.

Muş ve çevresinde yapılan araştırmalar sonucu, çocuğun doğumu öncesinde ve sonrasında yapılan uygulamalar ve sözlü gelenek ürünlerinden derlemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muş, çocuk, milli folklor, çocuk folkloru, sözlü gelenek eserleri

ABSTRACT

Child folklore is a kind of folklore domain which has its own features. We can think that national folklore has special subjects. Therefore, the subject of this research is about child, the practices about child and the Works belong to oral tradition.

Child folklore begins in mother's abdomen. All the practices done for child belong to child folklore. Life of the society, belief of the society and tradition of the society has beneficial functions and they help child folklore to form it. In that the folklore of child and folklore of society are intermingle. So Muş child folklore has a deep background. Thus, this research is about tradition, and the tradition reflecting life of child. The traditions used before child's birth and after child's birth, and oral traditions (lullaby, riddle, folk tale, game) had been researched.

As a result of researches made around Muş, the practices done before child's birth and after child's birth and also oral traditions had been compiled.

Key Words: Muş, child, national folklore, child folklore, works of oral traditions.